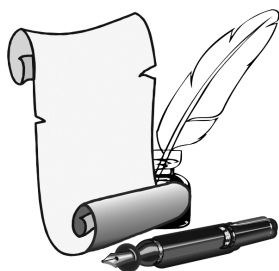

ЛІТЕРАТУРНИЙ **ЧЕРНІГІВ**

№ 1 \ 1 1 3

2026

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

№ 1 (113)

січень-березень 2026

***Заснований
у 1992 р.***

Свідоцтво про державну
реєстрацію: серія ЧГ № 007
від 30 листопада 1993 року.

Журнал отримує фінансову підтримку за рахунок коштів обласного бюджету
Чернігівської області в рамках Обласної програми сприяння розвитку
інформаційного простору та публічних комунікацій на 2025-2026 роки

Головний редактор

Михась ТКАЧ

Редакційна колегія:

Олександр ЗАБАРНИЙ

Дмитро ІВАНОВ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Олена КОНЕЧНА

Станіслав НОВИЦЬКИЙ

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Михась ТКАЧ

Віктор ТКАНКО

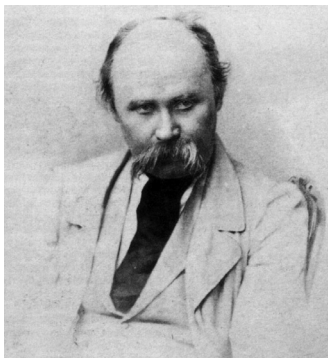
Володимир ФРИЗ

ЗМІСТ

212 років від дня народження Т. Шевченка	3
ПОЕЗІЯ, ПРОЗА	
Микола Славинський. «Усе з тобою, ніби кола на воді...». Поезія.	5
Тетяна Яковенко. Відьма. Повість.	10
Станіслав Новицький. Поезія.	25
Олександр Забарний. Коли вибухають серця... Ще раз про любов... Оповідання.	38
Олександр Ходос. Поезія.	44
Оксана Костенецька (Шуляк). П'ять діб довжиною в життя. Уривок з роману.	52
Богдан Томенчук. Поезія.	62
Світлана Шуміло. Поезія.	71
Валерій Конаш. Чаша. Кіноповість (Продовження, початок у другому числі за 2025 рік).	78
Тетяна Таланцева. Поезія.	108
Оксана Проценко. Дерево=життя. Оповідання.	113
Микола Собчук. Сонети.	119
СКАРБИ СВІТОВОЇ ПОЕЗІЇ	
Сергій І. Ткаченко. Ще раз про естафету перекладів: «Міст Мірабо» українською мовою.	123
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ	
Володимир Кузьменко. Слово про вчителя: на пошану 100-річчя з дня народження П.О. Сердюка	133
ЮВІЛЕЇ	
Анатолій Шкуліпа. Проз жовту і блакитну смугу.	142
УКРАЇНЬСЬКА ФАНТАСТИКА	
Олександр Молибога. Фантастичні світи Андрія Валентинова	154
РЕЦЕНЗІЇ	
Микола Славинський. Небесне й земне в час вирішальний.	158
Тетяна Торак. Ліплення тіней з воску.	162
Валентина Мовчан. «Творчі бджоли» Павла Свища.	166
ПРЕМІЇ, НАГОРОДИ	
ЛАУРЕАТИ літературно-мистецької премії ім. Леоніда Глібова за 2026 рік	175
СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ	
Оксана Проценко. Три скарби.	177
ГУМОР	
Валерій Демченко. Дипломатія неандертальців, або Планетарний лохотрон .	181

212 років від дня народження Тараса Шевченка

Тарас ШЕВЧЕНКО

МАРІЯ

(Уривок)

*Радуйся, Ти бо обновыла еси зачатя студно.
Акафіст Пресвятій Богородиці. Ікс 10*

Все упованіє моє
На тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє Твоє,
Все упованіє моє
На Тебе, Мати, возлагаю.
Святая си(л)о всіх святих,
Пренепорочная, Благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, Пречистая, на їх,
Отих окрадених, сліпих
Невольників. Подай їм силу
Твого мученика сина,
Щоб хрест-кайдани донесли
До самого, самого краю.
Достойно пітая! Благаю!

Царице неба і землі!
Вонми їх стону і пошли
Благий кінець, о Всеблагая!
А я, незлобний, воспою,
Як процвітуть убогі села.
Псалмом і тихим, і веселим
Святу доленьку Твою.
А нині плач, і скорбь, і сльози
Душі убогої – убогій
Останню лепту подаю.

11 Ноября (1859). С.-Петербург

Василь Лопата.

Ілюстрація до поеми Т.Г. Шевченка «Гайдамаки: Гонта в Умані».

Микола СЛАВИНСЬКИЙ

Микола Борисович Славинський народився 28 березня 1948 року в селі Павлівка Світловодського району на Кіровоградщині. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Тривалий час працював у столичних ЗМІ, був генеральним директором видавничого дому «Книга роду» та директором видавництва «Український письменник». Нині – заступник головного редактора Всеукраїнського науково-популярного журналу «Дивосвіт», координатор «Літературної світлиці» часопису «Наука і Суспільство», столичний представник журналу «Харків».

Пише українською мовою. Автор поетичних збірок «Зупини мене, Господи» (1998), «Зачароване коло кохання» (1999), «Срібне диво» (2000), «Світова вдова» (2007), «Тайнопис миті» (2012), «Янгол милосердний» (2015), трикнижжя «Магічний кристал», «Магічний кристал-2» (2023) та «Магічний кристал-3» (2024), літературно-критичних книжок «Три романи і все життя Олександра Войтенка» (2008), «Євген Товстуха: двадцять тисяч секретів» (2009), «Колеги: шляхи та роздоріжжя» (2014), «Наш Олесь Гончар» (у співавторстві з Петром Кононенком, 2018), «Теург у світі ронделів» (2023), «Віч-на-віч із генієм. Тарас Шевченко: для школярів та студентів» (2024), «Колеги: шляхи до слави» (2024).

Член НСПУ з 1988 року.

Нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України (2007), лауреат Міжнародної премії ім. Володимира Винниченка (2013), літературних премій ім. Є. Плужника (2013), О. Білецького (2014), О. Олесь (2015), «Благовіст» (2015), ім. Л. Череватенка (2016), П. Тичини (2017), Є. Маланюка (2024) та Міжнародної літературно-мистецької премії імені Г. Сковороди (2025).

«УСЕ З ТОБОЮ, НІБИ КОЛА НА ВОДІ...»

Щаслива хатка: вже вікно заклили,
осколки бомби витягли зі стін.
Один сховався за стару ікону.
Нехай живе: ще внук малий росте.
Побачить – розпитає про війну.

КОВШИК

*Пам'яті незабутнього
Павла Тичини*

Води набрав, як крига скресла,
де рибу вітер налякав,
де ноги мили юні весни,
які чекав я серед трав.
Ішли босоніж ми до літа,
напившись спраглої води.
У ковшику сховався вітер,
немов Тичина, молодий.

Сорочка часу і дірява, і тонка,
та не шовкова, не ляна – лиш полотняна,
промерзла, в бурих плямах, по краях шорстка,
побачена всіма, для кожного – незнана.
Кравець вкорочує задовгі рукави.
Іржаві ножиці то клацають, то ріжуть.
Нитки сотаються, а ти живи. Живи!
Це головне, бо інше – другорядне, різне.

У темряві комп'ютер спить.
Налити гасу в лампу,
скло ваткою протерти,
сірник уміло запалити,
до гнота рвучко піднести,
щоб жовтий язичок вогню
сйїнув у хаті, як завжди:
«Блекауту я не боюся».

Хтось ніби йде. До мене чи повз мене?
Казковий звір чи птах, чи давній час?
Чи то лиш трав перешуми зелені,
чи то пісок до нас підносить глас?

Далекий голос крізь тумани чути,
дитячі кроки, легіт, сплеск води...
Все приголубити, все пригорнути,
а ввечері твої знайти сліди.

Неділя. Похорон. Тривога
чи від людей, а чи від Бога.
Самотня журиться дорога:
ніяк не звикне до плачів
і темних, ніби ночі, днів,
прощання душ і сліз без слів.

До сонця півень: ко-ко-ко!
Яйце небесне котять хмари,
а котик краде молоко –
дитячі невичерпні чари.
Телятко мукає у синь,
де сонце вміло варить кашу.
Кричить наш півень: «Буде син!»
і курочку веде на пашу.

На пасма поділивши все прожите,
сотаєш нитку долі враз і назавжди.
Ще кінь летить, хоча підкови збиті,
ще має грива над покосами біди.
То ще, то вже, то просто різнотіння,
розлунисті громи, веселки молоді.
Засліплення, затемнення, прозріння –
усе з тобою, ніби кола на воді.

Зміліла рідна річка – я змалів,
і надкришився днів окраєць,
і стало менше хвиль, і сліз, і слів,
і рос, і зір за небокраєм.

Втекла від нас вода жива –
під землю, безвісти, навіки.
Не забуває течії трава
і плаче у Господні вікна.

Удома. Хтось повторює: удома.
Отут і скрізь, і всюди, і завжди.
Поріг і вікна, і спориш, і втома,
і грішна радість: світ мій молодий.
Удома... Стелиться під ноги стежка
і чомно лащиться умитий кіт,
а крізь туман чиясь блищить сережка.
Невже тієї, що продовжить рід?

Мовчить. Її німі вуста прекрасні.
Навіщо слово? Погляд скаже все.
І доторки невмілі – завше вчасні,
і запах лиш весну в собі несе.
Така вона. Мовчить душа тендітна,
та очі вже говорять до світань:
в обіймах лиш моя любов розквітне
до першого кохання без вагань.

Ковчег, колиска чи легкий візок,
отой, дитячий, двоколісний,
який веде матуся на урок,
ще зовсім юна і негрішна.
Школярка. Закохалася – і є
дитя, батьків жура, омана.
Світись, русяве сонечко моє,
дитя вкраїнське, Богом дане.

Далеке пригадаєш – візьмеш із собою:
з туману важко вийде, скупане в росі.

Немає і не буде темного двобою,
де ти і світлий час, дарований усім.
Те знову не сплигло, що сонця не хотіло,
а те, що зникло, не шукає вороття.
Колись боліло, бо летіло і летіло,
а нині мудрість плаче: любить ще життя.

Оглянешся – а дні за обрій утекли.
Не встигнеш озирнутися – ночей немає.
Роки сплигли, хоча учора ще були,
від зустрічей на втрати круто повертає.
І вже слова – як сльози, сльози – як слова,
прощання – мов прощення чи мовчання.
Малятко часу няньчить мить-вдова,
ворожить над колискою зірке світання.

Щось чи хтось покличе з далини,
срібно, безіменно, просто.
Може, брунька – правнучка весни,
може, вовк чи степу простір.
Хтось чи щось прохукає шибки,
впустить місяць до хатини.
Може, ти, а може, із ріки
знов русалонька прилине.

Прийду я в гості до трави,
і до роси, і до калини,
схилюся до твоєї голови,
мій соняху – маленький сину.
Нагадає ромашка про любов,
синіє в душу незабудка,
і хоче щось мені сказати знов
чорнозему найменша грудка.

Тетяна ЯКОВЕНКО

Тетяна Яковенко – кандидатка філологічних наук. Доцентка. Відмінниця освіти України. Членкиня Національної спілки письменників України з 1988 року. Головица Вінницької обласної краєзнавчої літературно-мистецької творчої організації «Велика рідня». Обиралася депутаткою Вінницької обласної ради V скликання, головою постійної комісії з питань освіти, культури та духовного відродження, членкинею президії обласної ради. Заслужена працівниця культури України. Нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня, Почесною відзнакою НСПУ. Авторка понад 20 книжок лірики, кількох книжок для дітей та переспівів Святого Письма, зокрема «Пісня над піснями» (2004), «Книга Екклесіястова» (2005), «Книга пророка Даниїла» (2008), «Псалми Давидові» (2002), «Осанна господу, Осанна!» (2013), «Хвалімо Господа ім'я!» (2022) та ін. Лауреатка літературно-мистецьких премій: обласних молодіжних ім. Миколи Трублаїні (1978) та «Кришталева вишня» (2001), всеукраїнських – ім. Михайла Коцюбинського (2002), «Благовіст» (2003), ім. Євгена Гуцала (2004), ім. Івана Огієнка (2008), ім. Михайла Стельмаха (2008), ім. Марка Вовчка (2008), ім. Павла Тичини (2009), ім. Анатолія Бортняка (2010), ім. Володимира Забаштанського (2020), міжнародної – ім. Івана Кошелівця (2008).

ВІДЬМА

Грудневі ночі четвертого року війни занурювали місто в суцільну темряву. Густий чорний морок поглинав навіть вогні світлофорів, які теж відключалися після півночі. Темінь у кімнаті здавалася задушливою прірвою, в якій реальність перепліталася зі сном, химерно перетворюючи свідомість у плутанину думок і реально-нереальних уявлень. Тому коли моя срібна мерехтлива гостя засвітилася раптом ледь помітним сяйвом у кріслі біля вікна, мені здалося це продовженням сну. Але вона заговорила

зі мною без слів тихим шелестким голосом, який лунав, здавалося, звідусюди, а я була у самісінькому його центрі.

– Напиши, – мовила вона. І від її слів раптом повіяло сирістю вологого осіннього лісу. – Напиши про це. Так треба. Ти зможеш.

– Про що написати? – подумки перепитала я.

У темряві легенько світилася прозоро-невагома жіноча постать, вона мені здалася дуже молодого і мені було незвично розмовляти з нею без слів.

– Ти побачиш сама... – відповіла вона і повільно згасла, а в кімнаті зусібіч стали проявлятися мокрі безлисті дерева, сіре похмуре небо з низько навислими хмарами, розгрузла осіння дорога, людські постаті, маленька хатка за розхитаним давно нефарбованим штахетником. А я, невидимо опинившись усередині того пейзажу, чую розмову людей, вдихаючи гіркий запах опалого листя...

1.

– Вона, Іване Степановичу, знаєте, ото як коли... Зазвичай тиха. Мовчить, робить, як заведена. Дай сапу в руки – буде цілий день бараболю підгортати і навіть води не попросить. А буває, як сказиться, то вхопить, що під руку попаде, і тікай тоді від неї світ за очі та ще й бігом, бо й вслід може кинути. Якось була сокирою в мене забамбурила, так і загородила її у двері по самий обух. І що ти з неї візьмеш? Хвороба. І не дивіться, що худа, як драбина. Як розлютяться, троє крепких чоловіків не подужають. Оце поки була у Вінниці в психушці, то там їй якось давали раду. А тепер таких, як вона, повиганяли на Божу волю. Знаєте, скільки такого люду по світі ниньки бродить? Краще вам і не знати. На них отак глянеш – зразу й не поймеш, що воно псіхічеське. А зачепи чи воно саме чогось заноровиться – біда...

Іван Степанович, колишній директор школи, а тепер, завдяки химерним вивертам долі і забаганкам районного начальства, добровільний наглядач за порядком у цьому невеликому бригадному селі, – сивенький чоловічок у зашмугланому армійському бушлаті (як вигрібав біля свині, так і вийшов за ворота до цих непроханих гостей) задивився з острахом на молоду жінку, про яку говорив цей по всьому видно міський чолов'яга, що стояв біля своїх старих покоцаних жигулів з виглядом змученого життям і роботою трудяги. Тільки погляд мав твердий і владний, наче ножем різав, хоч в очі йому не дивись.

– Де її подіти? Сестра вона мені. Живу в гуртожитку від маслозаводу отут-о в райцентрі. Жінка моя її боїться, не знає, чого від неї чекати. Каже, що хай би хоч з весни до осені десь перебула. А на зиму – то вже що ж... То я оце навколо райцентру всі села об'їздив, щоб хатину якусь купити для неї. Та й надібав отут у вас. Треба тільки вашого дозволу,

Іване Степановичу. Та не дивіться ви на неї так. Вона того не любить. Людей боїться.

Жінка, низько запнута вицвілою хустиною, непорушно сиділа на задньому сидінні машини і байдуже споглядала двірники, що туди-сюди рухалися по вітровому склі, очищаючи його від мжички, яка густо висіла в повітрі.

– Отак може сидіти весь день і їй не вадить... – кивнув на неї незнайомиць. – І знаєте, де я знайшов цю хату? Ото на першій бригаді, де колись був тракторний стан, є контора колишня. Тракторів там давно вже нема, нічого нема, бур'яни одні, а будинок крепкий, нівроку – цегляний, величенький, десь чи не шість на вісім. Навіть вікна цілі. І паркан зберігся. Кажуть ваші люди, що там колись був колгоспний тік, і то навколо нього таку глуху та високу загорожу вимахали, щоб злодійчуки лантухи через верх не здужали перекидати.

Іван Степанович делікатно прокашлявся... Він той далекий куток за ярком не дуже й знав. Його школа, поки ще була, стояла в так званому центрі села, біля магазину, сільського клубу і бригадної контори колгоспу. І сам він жив майже поряд зі школою. Звісно, на тракторному стані під самим лісом таки інколи бував, коли треба було, наприклад, підрядити тракториста, щоб город виорати, але ніякого будинку там і не примітив. Тому й засумнівався:

– Чекайте, яка хата? Це там, де цвинтарі? Хіба там можна жити? Там же досі й собаки вже не бігають.

– О, про собак не переживайте, – похмуро посміхнувся незнайомиць. – Вона їх любить. І вони за нею бігають цілими зграями. Вона з ними спільну мову добре знаходить: і загавкати може як вони, і завити. Ото тільки там їй і жити. Спокій. Тиша. Людей нема. З одного боку – ліс, з другого – цвинтар, з третього – старе глинище. То для неї – рай. Буде собі тинятися по тому цвинтарі вдень і вночі і нікому не заважати. Я оце, як розвесниться, хлопців з бригади підключу, над'їдемо, подивлюся, що там треба. Світло там підведене, грубки в кімнатах напевно що є, ну, може, плиту поставимо, щоб було на чому їсти варити. Ви не думайте, – незнайомиць озирнувся на машину, – вона все вміє. Тільки людей боїться. Живих. Цвинтар їй не страшний. Моя жінка, як розсердиться на неї, то відьмою обзиває.

– Та мені що... – Іван Степанович усе ще ніяк не міг оговтатися. Сам він, ідучи на тракторний стан, ледве долав ті моторошні суцільно зарослі акацією та блекотою цвинтарі. Обходити кругом полями з боку так званого «нового», де вряди-годи ховали місцеві люди з яру своїх небіжчиків, не хотів, а старим – навпрошки ледве помітною стежечкою межі запалими гробками – поки добредав, то сто разів хрестився і Отче

наш бубонів безперестанку, дарма що партійний. – То що ж... Заходьте та й ... Живіть собі...

– Е ні, – заперечливо похитав головою співрозмовник. – Ми хочемо все по закону. Купити, оформити як садибу, хоч воно й не людське, а колгоспне. Ми й землеміра з району привеземо. Усі документи зробимо як слід. Все має бути по закону. Я вже говорив про це з головою сільради. Він не проти. Сказав тільки вас повідомити.

– Та мені що... – пересмикнув плечима від холодного вітерця Іван Степанович. – Раз голова сільради так сказав... Тільки там землі немає для городу. Наскільки я пам'ятаю, там кругом поле й ліс...

– Нічого. Нам великого городу не треба, – звеселів співрозмовник. – То що? Привозити землеміра? Припарадимо хату. Та й хай живе. А я щотижня буду подивлятися за нею, харчі возити. Мені з того боку й до райцентру ближче. А там якісь грядки вродять, кріп, цибуля, картопля, молода кукурудза... Курчат привезу...

– Та нехай! – махнув рукою Іван Степанович, якому осінній морозець уже добре пробрався під сорочку. Бо й таки так. Колись таких бригадних сіл, як його, було в колгоспі аж шість. Перша бригада... друга... і так далі. І в кожному бригадному селі восьмирічна школа була. А тепер тільки в райцентрі сільрада залишилася одна на всіх. І фермер. Один на всі паї. Бач, таки правду кажуть, що на всякий товар купець є. Навіть на стару контору. То хай живуть собі, чого ж... Подивився вслід машині, витяг відро води з криниці та й почвалав до вихололої хати. Щось йому муляло біля серця, якісь ці люди здалися йому трохи дивними, але потім, потинявшись по порожній оселі, бо жінка ще з літа подалася до Вінниці бавити немовлятку молодшої доньки, обдумався. Справді, яке йому до того діло? Часи он які! Хто знав, що колгоспу не стане? Що від школи залишаться тільки чотири класи, та й ті можуть закрити, бо дітей з кожним роком усе меншає. Виходить, що самі винні: вчили учнів на совість, щоб могли поступити у вузи та технікуми. От вони й повивчалися, а тепер що їм у селі робити? Навіть трієчники попричіплювалися хто де по містах, там і сім'ї позаводили. А школа он – стоїть, як цукерка. Скільки сили він сам доклав до її побудови та ремонтів. І що тепер? А він же й свій оцей будиночок звів недалеко від неї, щоб ближче було до роботи, бо днювали й ночували з дружиною в тій школі. А тепер стоїть порожня, добре, що хоч вікна не побили. Хай би хто й цю школу викупив. Та кому вона треба. Тепер фермер – цар і бог. А він живе в райцентрі як і голова сільради... За тими думками й заснув у холодній хаті... Та й таке...

2.

Осінь тяглася собі, тяглася, а там і сніги впали. Снігова була та зима, на морози щедра, добре всіх вимучила. Але й снігам настав кінець. Під-

сохли стежки, звеселіли люди, стали до Великодня готуватися. Пішли кілька жінок у глинище білу глину довбати та й гомонять між собою про своє, що це ж уже й проводи скоро, треба до могилок навідатися, а воно страшно й потикатися на той старий цвинтар такі там хащі та чортополох. Та й ненароком згадали, що в старій конторі вже хтось наче живе. Їлина навіть чула, що якийсь нетутешній чоловік в магазині скуплявся і казав Любці-продавчині, що оце він з майстрами до ладу доводить ту контору, бо жити має там його сестра, псіхічеська. Їх таких псіхічеських з лікарень повиганяли, а вона людей боїться, дуже нервнічає, як кого чужого бачить. То вони оце з жінкою порадилися та й купили в колгоспі чи в сільраді хату, щоб було де жити, і вже й приватизували, і то вже все там їхнє! А при тій розмові в магазині й Уляна була, ота, що он-о коло ставка живе, та й каже: «О, тепер і на проводи страшно буде ходити повз ту контору!». А Любка, видно хотіла догодити тому чужому чоловікові, бо він таки багато набрав у лавці, і горілки, і всього, як цибне на Уляну, мовляв, нема тобі кудую йти, обійди поза цвинтар, де людські пасовища, ніби ти не знаєш, що там споконвіку стежка є, і чого тобі з боку глинища на цвинтар іти, іди, мовляв, з того боку яру, кудую покійників ховати на новий цвинтар везуть!

Жінки погоджувалися з тим, що Любка даремно накричала на Уляну, бо Уляні таки набагато ближче йти на новий цвинтар з боку глинища, а не звідти, де яр.

– Е, ото говорите, аби щось говорити! – втрутилася їй собі Ліда, колишня посильна тієї ж таки контори, про яку йшлося. Незважаючи на те, що безжальні роки зробили з її колись гарненького завжди усміхненого личка печене яблучко, вона була все ще жвава і прудка, немов коник-стрибунець. – Ото переказуєте з чужих слів самі не знаєте що. А я там сама була і сама все бачила. От!

– Та ну! Що ж ти бачила? – жінки враз позмовкали.

– А я у цвинтарі засіла та й геть чисто все роздивилася. А потім ще з боку тракторної бригади тихенько прокраслася.

– То що ти аж полем обходила?

– Ну да, якраз! Там дірка в паркані є. Ми через неї, коли ще на току робили, зерно виносили вночі. Через дорогу шасть – та й у цвинтарі. А рано йдемо додому – за клумаки та й у глинище. Або стежкою навпрошки – в яр. А з яру вже – кладкою через річечку і городами – хто куди. Хто робив на току, той знає.

– То що там та псіхічеська? Живе вона вже там чи ще ні?

– От не знаю чи живе. Бачила тільки, що двері поміняли, дах перекрыли шифером, бо бляха геть проржавіла. Хащі повикошували. Землю під город виорали. А всередині хати що їм робити? Контора крепка. Підлога там дубова, стіни цегляні. Вимастив вапном та й живи. А от

хлівець вимурували путящий! Здоровий! З білої цегли. І горище велике, як другий етаж, з двома вікнами на два боки.

– Навіщо їй хлівець? Певно, буде худобу тримати чи що?

– А так. Нагрузять псіхічеську свиньми та курми, хай робить. Усе одно – дурна. А той її брат, чи хто він їй такий, казав, що дуже роботяща. Для курей там роздолля. Ще якогось бичка докуплять. Роби, псіхічеська, є до чого руки прикласти!

– То, може, підемо подивимосся?

– Та сьогодні вже нема коли. Вечоріє. Поки ще додому дійдемо. Треба воно вам... Ото будете гробки поправляти перед проводами та й подивитися. Ще палюгою вас попрє. Знайшли на що дивитися. Диво яке.

– А як її хоч звати?

– Казав той чоловік, що ніби Христею.

– Ну Христа то й Христа. Пішли вже, бо ще корови не досні...

3.

Великдень того року був пізнім, а проводи – ще пізніші. Після весняних холодів усі дерева зазеленіли і розцвіли враз. Кинулися рости, як шалені, бур'яни. На старому цвинтарі давно вже не правилося. А на новому, що поволеньки більшав на околиці старого, колись проводи були на другу неділю після Великодня. А тепер, коли піп скаже. Колись і церква була в селі, і піп свій, а тепер – на кілька сіл один. А в кожному селі по два-три цвинтарі. То цього року піп сказав, що будуть проводи на третю неділю або й на Трійцю, а він уже людьми перекаже, коли. Цвинтарі позаростали собі акаціями, терном, блекотою та шипшиною, а барвінок аж на шлях виповз і собі подивитися на світ Божий своїми синіми очима. Христина в черговий раз пересвідчувалася, що ця місцина, яку вона так довго шукала, просто ідеальна. З одного боку – занедбане величезне кладовище, з другого – просто за хатою – урвище, на дні якого блищить зарослий очеретом ставочок, де навіть гуси не полощуться, бо крайні хати занадто далеко, щоб господині випускали своє птаство на поталу звірині, тому що ліс підступає і до ставка, і до глинища майже впритул. Шалина, саме така, як треба. Хлопці в дворі криницю почистили, дров нарубали і навіть склали у повітці. За два місяці, що вони тут поралися, господарське око до всього додивилося. Землю під город виорали і навіть заборонували. Як зачепили плугом, то через весь тракторний стан, аж до поля перепорили. На ціліні брили повиверталися, як поросята. Але нічого, вона їх порозбиває. Їй треба цілими днями стовбичити на городі. А козу і собак сюди майор Хірург привіз. Справжнього його імені вона не знає. А чого Хірург? Бо погляд у нього гострий: гляне – ніби ножем розітне. Він приїздить сюди своїм запилюженим пікапчиком двічі на

тиждень. Собаки добрі, як на підбір, – голосисті. Двоє здоровенних вовкодавів гавкають-бухкають як у порожню бочку, а трійко – дрібних шавок безпородних – так дзявлять, аж у вухах лящить. Як здіймуть лемент – певно, на другому кінці села чути. Казав Хірург, що цю місцину люди вже прозвали «собачим дурдомом». Дурдом – це добре. Нема чого тут випадковим перехожим шастати. Великі собацюри ланцюгами гримлять та дротоми шморгають від паркану аж до лісу. А дрібнота на волі вдень і вночі за ногами в'ється, коли вона козеня пасе. А коли без козеняти виходить з двору, то теж їх прив'язує, нехай двір стережуть. Не стільки тої охорони, як дзявкоту. Дрібні, а он які сказючі. Вона козеня пасе, а вони скрізь бігають за нею. З тим козенятком обходила вона багато де кругом, все, що треба їй, роздивилася. Все тут до ладу, найперше – шлях, що пірнає мимо її двору глибоко в яр до глинища і там, унизу, розтає у спориші: видно, колись від току вниз машини ще вряди-годи їздили, бо вгору крутосхилом навряд, а з гори – чого ж. Утім, якщо припреться якийсь чужак машиною, не знаючи, що дорога обривається в яр, можна добряче повернутися, бо спуск починається доволі круто і неочікувано. Добрі господарі там би шлях шлагбаумом переперезали. Але їй така пастка на руку. Та ще й зразу, біля її садиби. Як і ота стрімка круча за самісіньким подвір'ям і городом. Вона всю весну обсаджувалася з боку кручі терном, глодом, акацією та шипшиною. Хоч там і своїх колючок було вдосталь, але латки в живоплоті залатала вона сумлінно. А по той бік цього живого колючого паркану прорубала-протоптала невидиму стежку межи сливками та вишеньками, що насіялися там так рясно і безладно, що без сокири не обійшлося. А для себе поробила кілька тільки їй відомих лазів. Ото, де ростуть подекуди по два куці бузини, там і лази. Отак – мимо городу, поза живоплотом аж до цвинтаря можна прослизнути і ані шелесне. Так само поробила для себе стежки і у цвинтарі. Він величезний, розлогий, за десятки років заріс, як сам хотів. Одним кінцем уперся в кручу, другим кінцем дотягся аж у поля, аж до нового цвинтаря, що з боку бригади теж уже майже здичавів від старості. За цвинтарями – глибочезний яр поріс травою і дрібненькими кущиками. Десять там глибоко внизу – людські хатки з відвойованими у дикотрав'я городчиками. Он – червоні бляшані дахи ледве видніються з садів. А вище садків аж до самих цвинтарів – голі пасовиська. А між цвинтарями і пасовиськами – колись було окописько, що нині перетворилося в неглибокий рівчак, зарослий кропивою і дерезою. Вздовж нього з боку вкляклих у землю могилок – ледве помітна стежечка в'ється. А по той бік рівчака вже з людського боку – ріденько ростуть вишні й черешні, хтось навіть виорав чи розкопав шмат землі – люцерну посіяв для худоби, а загалом – просто дика трава.

Попасаючи козеня, Христина своїм чіпким оком все роздивлялася. Особливо пильно спостерігала за хатами. Мало їх, сім усього. Люди в них живуть немолоді, немічні, ледве по своїх подвір'ях човгають. Сюди, наверх, майже не піднімаються, нема їм тут що робити, хіба похорон який на новому цвинтарі. А от звідси, від цвинтарів зверху, бозна-куди видно. Все село, як на долоні. Далеко-далеко церква біліє квасолинкою, а онде – то, певно, школа червоніє. А дзвонів не чути. Немає, певно, ні попа, ні дяка і не дуже є кому до церкви ходити. Маленьке село. І оті свої цвинтарі Христина вздовж і впоперек сходила, надибала сліди стежок, якими, очевидно, колгоспники з току зерно виносили. Трохи порозчищала. Нехай будуть. Дощі пішли. Середина травня. А їй до осені багато чого треба встигнути.

У хаті не спала. Спала в хліві на горищі. Там з вікон все добре видно: і дорогу, і ліс. Незвані гості, якщо з'являться, то з дороги заходитимуть. З боку тракторної бригади людина чужа не пройде, провідника не маючи. До того ж вона там кілька пасток поставила. Навіть удень вони непомітні, а вночі й поготів. Таки з дороги заходитимуть, більше нема звідки. І, скоріше за все, підвечір.

Ліс вона розділила для себе на кілька діляниць: до струмка, до грабків, до ярочка за дубняком. А там уже й довга дротяна загорожа колишньої військової частини, обплутана диким хмелем. Шлях неблизький – години чотири швидкої ходи. Перший раз її зустріли, показали що, де, куди і як. Удруге вже треба було самій. Лаз на військову територію був тільки один.

Ліс навколо військової частини вже добряче здичавів, видно було, що багато років людям заборонялося до нього потикатися. Але лісові нетрі нею завжди сприймалися як рідна домівка. Ліс вона любила і він її любив. Народившись у хаті діда-лісника, вона зрідилася з лісовим світом, стала його частиною. Могла за співом пташок і мовою квітів визначати час, уміла ходити нечутно, не тривожачи дрібну лісову звіроту, навчилася розчинятися серед дерев, ставати їхньою тінню. Мати майже зразу ж після народження покинула її, а сама завербувалася десь аж у Якутію подалі від ганьби і туги по заїжджому лісозаготовельникові, своєму першому і зрадливому коханню. А вона, Хрестя, росла собі в діда й баби, як лісове звірятко, вільна і щаслива, аж поки не настала пора іти до школи. Тоді її забрали в інтернат. І до свого лісу вона могла навідуватися тільки на канікули. В інтернаті їй було самотньо, до того ж її прозвали відьмою за те, що у неї були зелені очі, які світилися в темряві як у кішки. А там якось раптово в одну зиму дід з бабою повмирали, у їхню хату заселився інший лісник, а вона була ще мала, щоб качати там якісь свої права, та й навіщо? Треба було вчитися жити межи людьми.

Училище, технікум, інститут фізкультури. Таких, як вона, п'ятиборців, треба було скрізь. Ще в технікумі відкрила для себе привабливість заборонених тоді східних єдиноборств. Їхня утаємниченість манила і підкорювала. Скрізь було багато різних людей, і скрізь вона почувалася чужою і самотньою. А потім сталося так, як сталося...

4.

Вона виходила з дому, зазвичай, опівночі, бо йти треба було чимало, а головне – прийти поночі, задовго до світанку. Зразу ж за своїм городом брала вправо, переходила весь пустир, що дичавів собі без тракторів, і аж там, край соняшникового поля пірнала у вологу лісову темінь. Услід за нею летіло шалене собаче виття: ображені пси рвалися з цепків, аж, мабуть, далеко на селі люди думали, що на «собачому дурдомі» йде війна з цвинтарними привидами чи лісовою звіротою. Звуки даленіли. Треновані ноги долали лісові нетрі, рюкзак був важким, але тримався на спині, як улитий. Ось і струмок. Уночі здалека чути його затишний дзюркіт. Війнуло вологою. Перейти на той бік – справа непроста. Хоч річище вузьке і мілке, та береги круті, глинисті, тільки де-не-де порослі мілким чагарником. Треба відшукати оту давно примічену пологу місцину, якою обережно зсунутися до води, затим пройти добрий шмат шляху водою і вузесеньким бережком над самим струмком, поки з'явиться інша, більш-менш придатна латка урвища, де росте кілька дерев і, хапаючись за їхнє коріння, видряпатися на протилежний берег. Навіть удень то було б не просто, а поночі – то й поготів. Але раз трудно їй, то буде трудно й тим, хто захоче пройти по її слідах. Вода – це зовсім добре. Захист і від людей, і від собак. Уже далі, на тому березі можна пришвидшити ходу. Та чим ближче до мети, тим Христину завжди охоплювало дивне хвилювання, передчуття можливої небезпеки, яку слід було обминути чи подолати. Бо на кону не тільки її життя, але і її о г о. А її о г о життя важить для Христини набагато більше, ніж її власне.

Ось і глуха дротяна сітка, яка похмуро оточує територію колишньої військової частини. Колись, певно, навколо неї по кілька разів на день ходили вартові, може, навіть зі службовими псами. Обкошувалися бур'яни та цупкий підлісок, слідкувалося, щоб комар носа не підточив і миша не пролізла. Тепер все заросло дикою ожиною, молодими кленками і ще бозна-якою лісовою самосійною нечистю. І ота, вже так давно сто разів засекречена військова база, нині розформована, законсервована, з неї давно виведено особовий склад і персонал обслуговування техніки. Втім, очевидно, далеко не все. Того, що вона виносить у своєму рюкзаку, а потім кудись забирає Хірург, залишилося чимало, вдосталь. Куди, їй не належить знати. Може, в якийсь давно розграбований і закинутий

піонерський табір, де, дбайливо заховане і збережене, воно чекатиме свого часу. Бо немає віри ні опівнічному сусідові, ні новоспеченій владі молодій Незалежній. І тямущі люди це розуміють. Бо вороги нікуди не поділися і не стали милосерднішими. Їх просто стало важче розпізнавати.

5.

Обережно ступає Христина вздовж огорожі. Ось і чорний важкий силует двоповерхової будівлі. Що тут було, вона не знає. Може, лазарет. А, може, якась господарча будівля – пральня чи речовий склад. Вона розташована осторонь інших будинків майже впритул до огорожі. Стіна, та, що до лісу – глуха, без вікон, тільки вузькі двері «чорного ходу». В ніч, коли має прийти Христина, вони завжди відімкнуті. Але треба бути обережною, бо всередині дуже темно, просто чорно. Підлога пощерблена, але ноги пам'ятають кожную щербинку. Дванадцять кроків коридором – і рука намагає оббити рваним дерматином двері: відкривай. Кожен раз, як уперше. У великій кімнаті без вікон в найдальшому кутку на столі, серед паперів і пляшок ледь жевріє вогник свічки. Холодно. Вогко. Якби не цей вогник – пуста. Та коли вона легко просковзує всередину, за нею зразу ж тихенько клацає замок: двері закриваються. Все, як завжди. Вона навіть не обертається. Вона знає, це він. Полковник Черкес. Їй не треба світла, щоб його бачити, вона знає у ньому все: кожен шрам на його тугому лискучому, як відстріляна куля, безволосому тілі, що ховається під ошатно припасованим одностроєм, кожен м'яз його рук і спини, кожную зморшку на його завжди чисто виголеному обличчі, його запах – коньяку «Наполеон», цигарок «Кемел» і чоловічого дезодоранту Крістіан Діор. Вона легко опускає рюкзак на підлогу і враз усім тілом припадає до нього, вдихаючи, як вірний пес, що повернувся з далекої дороги, запах свого господаря. І він, такий важкий аж важезний, як дубовий комод, обіймає її легко, нечутно, отими своїми залізними руками, одним порухом яких він може скрутити в'язи найбільшому зухвалому бицюрі, що наслідиться стати на його шляху.

– Ну все, все... Тихо, тихо, мала, – хрипло і лагідно гуде він низьким голосом, тим самим, яким він так неповторно співає власні пісні під гітару. Він уміє грати на майже всіх музичних інструментах і водити все, що рухається, від танка до гвинтокрила. Він знає п'ять іноземних мов, але з нею розмовляє винятково українською, навіть підкреслено вишуканою українською літературною мовою, аж вона часом відчуває себе незручно, бо, зіпсована російськомовним навчанням і оточенням, не завжди почувується вільно в розмові. Шкіра на його обличчі ніжна, і Христина, хоч не бачить, але знає, знає, вона вічно засмагла рівною золотистою засмагою, ніби полковник Черкес щойно з якогось морського пляжу.

Очі у нього, коли він грає на гітарі, стають великими, сіро-зеленими і мерехтять у темряві ледь помітними іскринками, наче шерсть у чорного кота. Та зазвичай, вони вузькі й презирливі як щілинки, і темні як грозова хмара. Його всі бояться. Він таїть у собі неприховану загрозу і раптову майже некеровану лють. Особливо, коли хмільний. А хмільний він завжди. Христина його тверезим не пам'ятає.

6.

Їй було 16, коли їх привезли разом з іншими відчайдухами-аматорами східних єдиноборств на якийсь військовий лісовий полігон для показових виступів. Офіційно то був гурток юних п'ятиборців. А поміж іншим у тому гуртку бажаючі могли знайомитися з секретами самооборони, які, як уже потім дізналася Христина, були сумішшю самбо і східних єдиноборств. У ті роки те все було під суворою заборонаю, і шалені ентузіасти збиралися в глухих місцях на березі Південного Бугу, де натхненно місили ногами річковий береговий намул чи весняний розкислий сніг, верещали дикими голосами і були щасливі.

Тоді, того літнього спекотного дня, вони на невеличкому лісовому спортивному майданчику залюбки мотлошили одне одного, втішаючись силою і вправністю юності, вільною волею і тим, що на них дивляться.

Глядачів було небагато: кілька знайомих тренерів і незнайомих чоловіків у військових одностроях. Господаря того полігону, капітана Черкеса не було, очевидно, він спостерігав за цим дилетантським побоїщем десь за своїм звичаєм з якоїсь своєї криївки, бо коли змагання закінчилися і судді зібралися на раду, він м'якою нечутно-котячою ходою вийшов з тіні, зняв свої окуляри кольору йоду і показав рукою на неї: «Оця!» Що це значило, Христина зрозуміла набагато пізніше. Тоді їй було 16, а йому – 27. Так їх звела доля. І вона всі ці десять років жодного разу не пошкодувала, що стала живим безвідмовним інструментом у руках цього видатного Майстра чи Монстра. Тоді його називали і так, і так. А тепер, напевно, тільки Монстром або тільки полковником... Його завжди боялися всі до містичного жаху. Тільки вона одна його не боялася. бо любила його всякого.

7.

– Ну от, всі мої нарешті разом, – мовив він, коли Христина, вивільнивши край столу, дістала з рюкзака гостинці: кілька пляшок коньяку «Наполеон» (він нічого іншого не пив, крім «Наполеону», ну, може, ще «Хенессі», але Хірург, видно, такої дивовижі тоді не міг роздобути), а до пляшок – піріжки, дві запечені курки, городину, сир, фрукти.

– Бач? Навіть Радзивілл явився! Вітаю вас, ваша княжа світлосте!

Христина теж церемонно вклонилася щуреняті, яке насторожено блищало чорними круглими оченятами з-за пляшки, готове щомиті дати драла.

– Бачиш, які у нього вуса! Справжній Радзивілл! Ходіть сюди, ваша світлосте, пригощайтесь!

Радзивілл обережно висмикнув гострими зубенятами шматочок сиру з довгих пальців полковника і полегшено чкурнув у темряву, втім через хвилину знов сяйнув поглядом з-за порожньої пляшки. Так він доволі довго ушляхетнював своєю княжою присутністю їхнє товариство, аж поки полковник не наказав йому: «Ну годі. Поїв? Іди на пост!». І Радзивілл делікатно щез, не попрощавшись, так, як щезав завжди. А Христина подумала, що коли все це закінчиться, вона обов'язково прочитає геть чисто все про справжнього історичного Радзивілла і роздивиться його вуса на портретах. Полковний Черкес на короткий час кудись виходив з будинку, дозволивши їй трохи прибрати в кімнаті, хоча речей там і так було вкрай обмаль. Потім вони трохи постріляли в підвалі, пристосованому під тир, трохи пожбурляли ножами в мішені та повправлялися в прийомах бойової самооборони. Потім він допоміг їй одягти важкий, як завжди інший, рюкзак, що з самого початку чаївся в кутку за дверима, ніби нагадував, що час не жде і що пора прощатися мовчки, без слів. Губи у полковника Черкеса були м'які, теплі і беззахисні.

Шлях додому завжди здавався їй важчим. Нічна прохолода охопила її, як глибока вода. Безпомилково шугнувши в зарослу дрібноліссям діру в огорожі, вона, згинаючись під вагою рюкзака, поспішала в темряві уже іншим маршрутом (з вантажем вона завжди змінювала маршрути) і не помічала, як сльози течуть по обличчю...

8.

Так минув травень, так минуло літо і вже закінчувався жовтень. Листя пожовтіло, і хоч облітало поволі, але вже починало шелестіти під ногами. І настав час, коли полковник Черкес сказав їй:

– Ну все, Відьмо, завтра мене вже тут не буде. Настав час.

– А Радзивілл? – запитала ледь чутно.

– Радзивілл сам дасть собі раду... – в темряві не було видно, посміхається він чи ні. – А ти будь обережною. Сорока на хвості принесла мені не дуже добру звістку.

– Ходімо...

Вони пішли довгим антрацитово-чорним коридором. Полковник ішов так упевнено, ніби не раз ходив ним потемки.

По залізних перетинках драбини піднялися на дах. Там ледь виднілося щось схоже на закритий оглядовий майданчик. Може, там колись стояв

вартовий чи велися якісь спостереження за небом чи лісом. У глухій темряві під яскравим зоряним небом кам'яне лице полковника з перебитим носом світилося ніби само від себе трохи моторошним сяйвом. Небо висіло вже по-осінньому низько, іскрилося зорями, більшими, меншими, зовсім дрібними. Вони своїм радісним мерехтінням ніби розмовляли з полковником азбукою Морзе, а він їх розумів. Христина примружила очі так, як він, і раптом до неї кожна зірка довірливо простягла свої промінці, ніби промовляючи: «Впусти мене у своє серце...». Полковник раптом повільно простяг перед собою відкриту правицю ніби для того, щоб котрась із зірок лягла йому на долоню. І Христині раптом, як у далекому інтернатівському дитинстві, здалося, що зараз найдовірливіша з них сяде йому на палець як метелик або тихенько опуститься йому на плечі, де вже тьмяно виблискувало по три зірки на кожному погоні. Недаром одним з його імен було Мольфар, подумалося Христині.

– Бачиш? – Полковник підвів до неба голову і його великі сіро-зелені очі дивно зблиснули як у лісового звіра, відбиваючи поглинуте зоряне світло.

– Бачиш? Це небо твоє. Я дарую його тобі... – він сказав це так по-важно, серйозно і просто, ніби справді був володарем Всесвіту.

Христина заціпеніла. Він обережно обійняв її, знову перетворившись раптом у невагому тінь, здатну щомиті щезнути.

– Чуєш? Якщо раптом що, і ти згадаєш про мене, просто глянь у небо. Я завжди буду з тобою. А тепер ходімо...

І він знову став чавунно-прямокутним. Від його кроків важко заскрипіли дошки підлоги у коридорі. Поміг одягти важкий рюкзак. Відчинив двері. В обличчя дихнула лісова темінь. Пригорнув. Поцілував у скроню. Відштовхнув. Легко, як хвиля відштовхує човен.

– Іди...

9.

І вона знову розтанула серед дерев як тінь. І, аж тільки перебрівши струмок, відчула, що все обличчя мокре від сліз. Хоч вже повернуло на ранок, в лісі все ще було темно як у льосі. І щось було не так, щось невиразно тривожило. Тиша. Мовчали нічні птахи. Мовчали її собаки. Зазвичай, вже сюди, до струмка, завжди долинав їх гавкіт. Чим ближче підходила до кінця лісу, тим більше насторожувалася. Скинула рюкзак під лапате бузинове листя, ласицею ковзнула в бур'ян між кущами на свою аварійну стежку (от нарешті коли пригодилося!). Обережно понад урвищем по той бік живоплоту пробралася до хати. Прислухалася. Так і є. Запахи чужі. І голоси теж. Гостре око вихопило дві темні постаті на сходинці перед вхідними дверми. Блиснули дві цигарки. Долинули приглушені чоловічі голоси.

– Напрасно ждьом. Вряд лі ана уже будєт сєводня. Наверное где-то в деревне заночєвала.

– Придьот. Вон ана казльонка аставила и шавок свайх.

– А вдруг єто не ана?

– Ана-ана, не самнєвайся. Наші всьо правєрілі.

– Да вєдь утро уже скоро. Можєт, завтра ночью наведаеться?

– Сіді давай...

Гості значить... Довгождані... Ну що ж, ось і згодилаєя стежка у старому цвинтарі вздовж дороги. Христина вправно оминала старі запалі могили, густо зарослі кропивою і чистотілом, цупко тримаючись правою рукою за невидиму шворку, яка оберігала її від нею ж таки наставлєних пасток. Ось і схованка з гостинцями. Ось і те, що їй треба. Стежка все вилаєя і вилаєя цвинтарем уздовж шляху, що до останнього камінчика виднівєя від місячного світла крізь зарослі. Ось уже і новий цвинтар, майже так само занедбаний з цього краю від тракторного стану, і соняшникове поле. Ага, на краю поля ось вона, машина. Причаїлаєя в тині. Значить, уперше вони тут, раз побоялиєя підїхати ближче. Це, очевидно, їх збив з пантелику цей суцільний колгоспний паркан. Вирішили краєиєя пішки, щоб розвідати обстановку. Ну-ну... Самотній вогник цигарки жєврїє. Водій знудивєя чєкати своїх поплічників. Топчєтьєя біля машини. А це, видно, пішов їм назустріч, бо вогник повільно став віддаляєиєя. Кількох хвилин цілком достатньо, щоб прослизнути до машини і надійно прикріпити гостинця у тому місці, де її навчєно. А приглушені голоси все ближчають, їх так добре чути у нічній темряві, тільки слів не розібрати. Троє їх. Всілиєя, хряпнули дєрєцятами, тихесенько замуркотів мотор.

Від вибуху мало гроби із трави не повилітали. Аж на Христину звалиєя трухлявий дєрєв'яний хрєст.

Обережно висунула голову: в полі межі сонєхами вогняний стовп до небєс. Хай горить. Довго горитимє. Додому зараз не можна. А раптом розтяжок понаєтаєя. Роздивитьєя, коли розвиднитьєя. А поки що на цьому широкому хрєсті можна влягєиєя і трохи поспати. Мієцєві люди сюди збігаєиєя не скоро, не такі вони дурні.

10.

Осіннє похмурє сонцє вжє добренько підбилоєя вгору, коли на пожарище прибули офіційні особи – міліціонєри у формі та кілька якихось чоловіків у цивільному. Вони невдоволено позирали на сірєнькє козенє, якє на довгій шворці скубло зілля серед занедбаних могил і на його нечупарну власницю в лахмітті, що понуро, не піднімаючи голови від землі, напихала травою великий кропив'яний мішок.

– Ну что за люди! Гаваріл же я, чтобы нікаких местних! – буркнув міліцейський чин. – Іван Степановіч, ґто кто?

– Та це наша псіхічеська, – залебедів поштиво той. – Вона там-о в кінці вулиці живе. Козеня пасе.

– Казу я вижу. Скажіте ґй, чтобы убіралась атсюда і то бистро! Не-чево ґй тут...

Іван Степанович слухняно покривуляв межи гробками і щось, видно, сказав, бо жінка, згорбившись, потягла свій мішок разом з козеням за вишеньки в глибину кладовища.

11.

Десь надвечір того ж дня, коли вкрай наморений наглядяч над хутором уже натопив грубу і лагодився спати, засигналив автомобіль. За тином стояв той самий приземкуватий чолов'яга з гострим поглядом і говорив прохально:

– Ось почув, що у вас тут таке, та й приїхав сестру забрати. Добре, що вона від того всього ще хоч не зовсім той-во. Ну і зима заходить. Усе одно треба вибиратися. Домовився з лікарями в психушці, щоб поклали на один місяць, а там будемо бачити. То оце я приїхав до вас. Заберіть козеня. Куди мені з ним. Воно вже величеньке. На весну вам козичка буде. Не захочете тримати, то віддасте комусь у селі, хто кіз має. А коли ми весною приїдемо, я інше куплю. Їй же все одно яке, аби душа жива була при ній в господі.

Іван Степанович з острахом глянув на машину. Жінка в низько нап'ятій картатій бабській хустині сиділа на задньому сидінні, байдуже дивлячись перед собою.

Козенятко довірливо тяглося теплою мордочкою до його руки...

12.

Видіння розтануло. Я поволі поверталася в реальність. За вікном світало. Моя прозора гостя теж поволі розчинялася в повітрі.

– От і все, – сказала вона мені без слів.

– Це було так давно, – мовила я подумки. – Це, либонь, чи не початок 90-х... Ви його потім бачили?

– Я не знаходжу його ні між живими, ні між мертвими. Знаю тільки, що він на початку цієї війни був інструктором там, на Сході.

– Значить, живий, раз немає серед мертвих, – відповіла я теж без слів. – А Ви? Як Ви?

Та вона вже повільно ставала сутінками. Прошепотіла тільки:

– Напиши. Так треба. Щоб було.

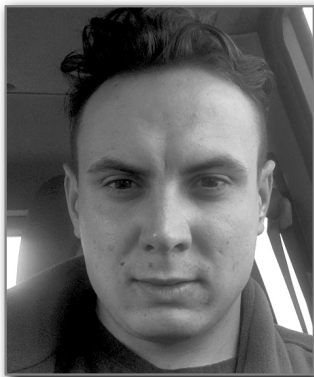
І ось я пишу... Щоб було.

Станіслав НОВИЦЬКИЙ

Український поет, літературний критик, перекладач, публіцист, громадський діяч. Член Асоціації українських письменників (2018). Засновник і головний редактор літературно-мистецьких альманахів «Сівач» та «Євшан».

Автор поетичних збірок: «Акафіст коня» (2020), «Полудень» (2021), «Воскресіння віт» (2021), «Розуміння простору» (2022), «Крони дерев холодні» (2022), «Фронтальне скло» (2022), «Передмовчання» (2022), «Гріх і честь Віктора Погрібного» (2022), «Зруб» (білоруською мовою, 2023), «Із молитовника осені» (2024), «Коріння дощу» (2024), «Небесна глина» (польською мовою, м. Люблін, Польща), «Кора снігу», «За Господнім плечем», літературного нарису «Багрянні громи Михася Ткача».

Лауреат літературних премій імені Михайла Коцюбинського, імені Павла Тичини, імені Пантелеймона Куліша, імені Леоніда Народового, імені Леоніда Глібова, імені Олеса Гончара, літературної премії «Князь роси» імені Тараса Мельничука, премії імені Юрія Тітова, львівської обласної премії імені Катерини Мандрик-Куйбіди, Всеукраїнської премії імені Івана Багряного, літературної премії імені Марка Вовчка, вінницької обласної премії імені Володимира Забаштанського.

ти повернулась
і тінь мого серця
впала на землю

як зоря
як небесне світило
ранніх трав

оце
без перебільшення
найголовніше

оце
світ любови
без перебільшення

впасти
а потім підвестись
відійти од скверни
невірних

Боже
зодягни в сорочку
се бідне дитя

в тюремних стінах
в голодних подихах
без молитви
як без хліба

навіть
краплі дощу
то сльози
навіть повітря
то заборона
листування

митці
закодованих рубіконів
правда
ніколи не стане
правдою

вона може перетворитися
на зраду
вона може стати мете-
ликом
або ж виделкою
для пожирання
власного серця

митці
закодованої правди
відверті та беззахисні
перед тиранією
власної демократії

перед державою
що ніяк
не стане
правдою

в самопожертві синів
в смерті їхніх дітей
нікого не звинувачуватимуть

зостанеться
попіл історії

зостанеться
демократія без демократії

але ви
повільно і сміливо
славте своїх тиранів
славте їхніх дітей
славте убивць
історії
і не забудьте
проклинати самих себе

бо рано чи пізно
історія
стане історією

мабуть
тут не було художника
були гори і кольори
гір
великий ліс

декілька маленьких
занедбаних
хатин
а ще соняшники
на підвіконні

велике полотно
без різких ліній

велика панорама
для поштової листівки

тут не було художника
експеримент не вдався
тут стало менше мистецтва
тут стало нестерпно тісно
для кольорів
для тіней
для самого натяку
на якийсь експеримент

забагато галасу
замало спокою
гамір безликої юрби
крізь яку
ледве-ледве
можу пробратися
до кольору зелених гір

наша історія
тільки починалась

заглиблення
в потаємні затьмарки
власного розуму

погляди з різних сторін
і
вічне намагання
впізнати себе

побачити свій погляд
через спокійних зіниць
навпроти

доля
ніколи не дарує
блаженства

вона
скоріше за все
просто споглядає
за нами

вона рахує
дні
ночі
коханих
та чужих

вона є
і то вже
занадто
добре

повідая тобі

війна
породила
в мені страх
до слів

навіть
коли
залишається
мовчання

я обираю
страх

милосердний
який же ти
можеш бути

на картинах
на іконах
на безмежних
просторах
людського
духу

милостивий
і милосердний
як у новому
заповіті

вічний
в милості
та блаженстві

ТЕАТР

сцена
мов пустеля
у повні сонця

тричі
говориш до себе
бо немає до кого
заговорити

на сцені
лишень один
актор

один
пустельник
театру

в цій садинокості
народжується
акт перший
виринає бажання
залишитись
і мовчати

вона була
провінційною
квіткою

не знаючи
про це
залишалась
нею

полюбуючи
проміння сонця

полюбуючи
маленьку
красу весни
зодягалась
у тепло проміння

та
виринала
з темряви
ночей

маленька
провінційна
квітка
закохується
у світ весни
з першого
погляду

забудь
але згодом
нагадай собі
що тут
бували наші
сліди

на березі
вічного Бога
на камінні
сонцепоклонника
серед
самітних дерев

забудь
нагадуючи собі
мої слова

вони щезли
вони
стали камінням
з якого
нащадки
збудують
храм самотності

весна
а відтак
на берегах
Дніпра
цвіте
білий бузок

в далі
як на полотні
художника
золоті верхівки
церквиць

та
небо

велике
мов кулька
що наповнена
повітрям
з твоїх легень

сліди залишаються

намарне
хочеш спинитись

намарне
хочеш бути почутим
сліди залишаються

тепер
як у старій казці
король вмирає
і всі потвори
стають людьми

РІК-2025

створюю
ілюзію прощання

та
невже
та
колись
прощались
з роком
найбільших
втрат

прощаючись
не позбуваюсь
пам'яті

листки
поза нашим
зором

уповільнені

як
вітер
без
простору

бач
так трапляється

забуваєш
ім'я
забуваєш
слово

але
не забудеш
нікого
хто
був з тобою

люди
невже ви
не чули
як за селом
прощались
із Україною
лелеки

двері
що не
одчиняються

перш ніж
вимовиш
потаємне
слово

чекаєш
як манну
з небес

думки
як осіннє
листя
думки
як дно
річки

думки
повертають
до безкінечної
можливості
пам'яті

повільно
пригадуєш
перший
день
осени

крила
чужих снів

видаляють
у темін
кімнати

перечитую
листівки
з різних
часів

там
у замальовках
чужих
снів

був простір
для
погляду
в темінь

кохані
що побудували
будинок
і посадили сад

кохані
що народили
дітей
і посадили сад

кохані
такі безтурботні
до світу
до самого
кохання

я намалював
твій портрет

вигадав
казку
життя
та ілюзію
прощання

мрійники
завжди
щасливіші
зі інших

у них
завше
життя
стає казкою

мені сьогодні наснилось
що я поряд з вами
в зелених тінях літніх садів
з тобою і нашою дитиною
збираю солодкі яблука
і кладу в кишеню донечки

мені тільки сьогодні снилось
що я прокидаюсь і засинаю
самовільно відрікаюсь від
сну
самотньо кладу руку на зем-
лю
і починаю згадувати про вас
як сьогодні –
тільки зовсім інакше
ніж могло бути завтра

легкість прозорості у її руці
тримаєш невидимі тарелі
пробудження

рвеш видимі нитки денності
як рибалка що знімає з гачка
бідолашну рибину

повір і водночас забудь
уся правда у нашій брехні

у самій ясності забуття
пам'ять то кольори
пам'ять то фарби
без полотна
і без мольберта

Олександр ЗАБАРНИЙ

Олександр Забарний – поет, прозаїк, драматург. Заслужений працівник Ніжинського державного університету імені Миколи Тоголя. Автор 14 книжок поезії, драматургії та прози. Член НСП та НСЖ України.

КОЛИ ВИБУХАЮТЬ СЕРЦЯ...

(Оповідання з циклу «Невигадані історії про війну»)

*Моєму другу і колезі, парамедику Івану Кедуну
присвячую*

Івана я знаю давно... Так давно, що інколи аж не віриться. Але, як кажуть старі люди, кожна історія має свій початок. Отож узимку 1992 року службове відрядження з університету закинуло мене в мальовничий Новгород-Сіверський. Був грудень місяць, засніжило, снігові намети подекуди сягали у людський зріст. Але на тлі білосніжного простирадла дивовижна краса цього прадавнього міста ставала ще казковішою. Я давно мріяв побувати в Новгороді-Сіверському, щоб відвідати уславлений Спасо-Преображенський монастир – колиську друкарства на Лівобережжі України. Саме у цьому місті народився і навчався блаженніший Лазар Баранович, священник і поет ХУІ століття, тут заснував свою друкарню і видав перший «Буквар» давньоукраїнською мовою. Моє бажання відвідати монастир було настільки великим, що його не змогли збороти а ні сніговії, а ні хурделиці, а ні передрізв'яні морози. Коли аргументи зупинити мене з боку колег-педагогів були вичерпані, директорка гімназії, пані Олена зголосилася: «Добре, коли

ви так бажаєте, ідіть, але за однієї умови, що вас буде супроводжувати наш учитель історії Станіслав Григорович Кедун. Він, до речі, і проведе вам чудову екскурсію монастирем». Проти такого супроводу я не заперечував...

Стас очікував мене в учительській. Ми були ровесниками, а тому швидко знайшли спільну мову і перейшли на «ти». Він був уродженцем Новгород-Сіверського, вихованцем місцевої школи, а ще випускником історичного факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка, тобто людиною ерудованою і цікавою. Історію свого прадавнього краю він знав досконало. Так я познайомився із батьком Івана...

Сам же Іванко очікував нас під учительською. Невисокий на зріст, меткий, русявий школярик уразив мене чистотою погляду своїх блакитних очей і доброю, щирою посмішкою. «Знайомся, це – Іванко, мій син і майбутній колега ... – з усміхом представив хлопчину мені Стас. – Він піде з нами, допоможе, якщо я щось призабуду». Саме тоді і відбулося наше знайомство з Іваном Кедуном – істориком у третьому поколінні, а ще відомим на теренах України археологом. За ці більше як три десятиліття, що минули від першої нашої зустрічі, усі батьківські сподівання справдилися... Іван став студентом нашого університету, блискуче захистив диплом, завершив навчання в аспірантурі, захистив кандидатську дисертацію за темою «Новгород-Сіверський у XI-XII столітті», темою, яку розробляв ще його дід Григорій – старійшина династії, а ще подарував батькам нащадка, також Станіслава.

На все життя поєднав Іван свою долю з археологією. Копати почав ще з студентських років... Спочатку в експедиціях інших вузів, а з 2009 року заснував в університеті власну археологічну лабораторію і почав здійснювати розкопки на території Ніжина та району, а також у своєму рідному Новгороді-Сіверському. Кожного літа вивозив студентів-істориків нашого вишу на польові практики, а іншими словами – на розкопи. І кожний розкоп у нього був успішним... Щось знаходили, відкривали, описували. Під час робіт удалося зафіксувати залишки споруд X–XVII ст. та зібрати колекцію різноманітних археологічних матеріалів, серед яких – вістря стріл, пірофілітові (з рожевого шиферу) пряслиця, монети XVII–XVIII ст. тощо. Знайдені артефакти стали ілюстрацією науково-пізнавального видання «Ніжин археологічний», що його випустили у світ 2018 року Іван Кедун та Олексій Пархоменко. Цікава книжка, пізнавальна, а деякою мірою навіть сенсаційна..., зокрема у питанні містоутворення.

Там, у експедиціях, опанував для себе професію парамедика. Не часто щоб, але медичну допомогу студентам доводилося надавати. Той ногу підвернув, а то ще гірше, зламав... доводилося шину накладати; той руку об заступа поранив... знову ж таки перев'язку зроби; у того тиск підскочив, дай пігулку; а та знепритомніла на сонці... знову ж таки рятуй! Отак і привичаївся...

А тому, коли розпочалася ота кривава війна з руснею, він ані хвилини не

роздумував, подався до військкомату та й написав заяву про добровільний вступ до лав ЗСУ. Хоча б міг цього і не робити, адже викладачам вишів надавали «бронь від мобілізації». Та хіба його кипучий темперамент, його палке серце, його непосидюча натура могли сховатися за тією «бронєю». Та ще й рідний Новгород-Сіверський вороги окупували. З 24 лютого до 2 квітня 2022 року місто знаходилося під ворожою окупацією. Ті кляті москалі танковими заслонами перекрили в'їзди та виїзди з міста і тримали його у облозі, не пропускали навіть автівки «Швидкої допомоги», коли комусь із містян ставало зле. А у місті без медичної допомоги залишалося понад 12 тисяч городян. Там, в окупації, у Івана лишилися мама, тато та майже уся рідня... Треба ж їхати визволяти. Отож і подався до війська...

З початку війни Кедун у складі роти охорони військкомату захищав околиці Ніжина. Пізніше був переведений у Конотоп, а звідти – під Бахмут, що на Донеччині. Саме там і потрапив старший солдат Іван Кедун у криваву м'ясорубку. Неодноразово згадував, як доводилося сортувати поранених...

Пригадалося. Це сталося у жовтні 22-го під Бахмутом. Від точки прийоми поранених до «нуля» кілометрів зо два. Іван на своїй «копійці» цю відстань мав подолати хвилин за десять. Отак підлетіти до траншеї, кинути машину і заходитися стягувати поранених..., це допоки ворожі мінометники не накрили. На військовій термінології це називалося «працювати на скачку». Проте легко сказати – важко виконати... Підлетів до траншеї, коли вже почали вибухати перші міни..., на повній швидкості розвернув свого легковика та й кинувся збирати хлопців. Які там у біса перев'язки, яка там «перша поміч»... Отак закривавлених тягнув до машини: вкидав покотом у салон, а потім ще й у багажник... і мерщій тис на газ, тож за раз вивозив по п'ять-шість вояків..., але слід зазначити, що завантажена машина частенько глохла або ж буксувала, тому знову вискакував з водійського місця у багнюку, впирався тілом у завантажений багажник, де й сили бралися, але виштовхував авто на ґрунт і знову мчав до омріяної містини. А там уже очікували медики... Після кожного такого «скачка» Іван фізично відчував як сивіє. Скільки таких «скачків» було на день? А хто його знає... Або вірніше сказати: «А хто його рахував!». Але було, ще й частенько...

А «копійка» загинула героїчно... Щойно підлетів до траншеї, підбіг до пораненого..., зверху як «бабахне», пряме влучання міною... добре, що машина не завантажена була. Що діяти? Погрузив бійця на себе та й подався до своїх... Слава Богу, виніс живим.

Потім був ще «Опель», згодом «Ауді-6», а тоді вже волонтери розщебрилися на позашляховика-паркетника... Та всіх їх спіткала така ж трагічна доля..., пряме влучання міною або ніщивний артобстріл. Тоді Іван вивалювався з кабіни і поспіхом відповзав, щоб не втрапити під вибух власного бензобака. Але надавати «першу медичну допомогу» пораненим Івану доводилося доволі часто.

Пригадався ще один випадок... Знову ж таки, це сталося на Донеччині у грудні двадцять другого. Дістався він до траншеї з пораненими..., машина уже загинула, а тому поспішати було нікуди. Ретельно оглянув бійців. У старшого було поранення у плече, куля зайшла над бронезилетом ідесь застрягла під лопаткою. Молодший, юнак років двадцяти двох, отримав поранення у груди, треба було накладати міцну герметичну пов'язку, щоб забезпечити більш-менш нормальне функціонування легенів. Зробив перев'язку обом... Кого виносити першим? Це питання неодмінно постає перед парамедиком при наданні допомоги. Одвічне шекспірівське «бути чи не бути?». На перший погляд усе зрозуміло: евакуйовувати того, у кого важче поранення і менше шансів на життя. Там, у окопі, молодий юнак поглянув на Івана благальним поглядом:

– Виносьте його першим, у нього двоє дітей...

– Не дуркуй, Сергію. До чого тут діти? У тебе ситуація критичніша..., а я дочекаюся своєї черги.

– Ні-ні, Василю, діти – то святе...

– Я витягну вас обох! – пригримнув Кедун – вхопився за молодшого і подався геть із траншеї.

Минуло хвилин сорок допоки дістався до санітарного пункту. Над головою вже дзижчали дрони:

– Мерщій у машину, – скомандував черговий фельдшер. – Бо зараз накриє...

– Е, ні!... – відмахнувся Іван. – У мене тут ще один боржок є, ще один «трьохсотий». Повернетесь за нами..., – та й повернув у бік бою.

Дістався траншеї, коли надворі уже почало сутеніти. Василь лежав прихилившись до виступу траншеї і міцно стискав автомат:

– Іване, це ти..., а я вже й не очікував. Тут джмелі розліталися, спасу немає, думав, що про мене вже й забули.

– Не вигадуй дурниць, Василю, про тебе забудеш! Такий достойний газда, батько двох дітей. До речі, хто у тебе? Хлопчики? Дівчатка?

– Дівчатка. Мирослава і Зореслава.

– Отож бо. Тобі на посаг знаєш ще скільки збирати?

– Та знаю... А у тебе діти є?

– Звісно є... Син – Станіслав.

– Ото заради них нам і варто жити!

Вони вибралися із траншеї, коли на небі заяскравіла перша зірка. Добиралися де бігцем, де волоком, де повзком, а подекуди і навкарачки, оминаючи вибухи мін, якими кидався ворог навмання. Коли до санітарного пункту лишалося метрів з двісті, Іван відчув, що втрачає свідомість. Дихати стало важко, а в грудях розливався пекельний біль, немов хтось у серце накидав жаринок і воно ось-ось має вибухнути... Спасибі Василь допоміг.

На них уже очікували... Оглянувши Івана, лікар стиснено промовив: «Ін-

фаркт. Швидше до шпиталю...». Як дістався шпиталю, Іван не пам'ятає... Коли клали в авто, пам'ятає зоряне небо над головою, а ще очі свого сина, що зоріли прямо у серце. Вони не полишали батька а ні на хвилину. Іван вдоволено посміхається: «Отак зі Стасом ми й вижили».

Грудень, 2025 р.,
м. Ніжин

ЩЕ РАЗ ПРО ЛЮБОВ...

Оповідання

У Марійки та Миколи любов була страшенна... Палка, кипуча, віддана, перевірена роками. Словом, хоч у кіно знімай... У нашій Соснівці ніхто так ніколи і нікого не любив! Ні, ну любили, безперечно, шанували, одружувалися, але щоб отак палко і віддано на моєму віку – ні, ніхто...

А почалося усе ще з дитинства. Уподобала бідовенна русокося Марійка тихого і степенного хлопчика Миколку. Ще у дитячому садку уподобала. Вона теж йому подобалася... Жили по-сусідськи, хата в хату, мамки в одну ланку ходили, батьки – на тракторний стан... Словом, гарні сусідські родини.

Можна було б написати, жили як брат із сестрою, так «ніт», щось заважало цьому... Можливо, надмірна Марійчина опіка..., якось вона ну зовсім вже огорнула нею Миколу. Справа навіть не в тім, що вона грала в усі суто хлопчачі ігри – футбол, волейбол, квача, «штандера» – і лазила деревами не згірш за будь-якого хлопця. Справа в іншому, вона бачила у Миколі «свого рідного»..., тобто – найріднішу людину. Ну от посудіть, захотів Василь, друга Миколин ліпший, сісти з ним за одну парту. Вже й портфеля поруч поклав... Приходить Марійка, переставляє портфеля на сусідню лаву, а Василь говорить: «Тут сидітиму я... Ти що не знаєш, що Миколка мій?». Ну що ти їй скажеш! Одним словом – власниця або ж рідна душа... Отак десять років і просиділи поруч.

Навчатися поїхали до Ніжина. Хто так вирішив, достеменно невідомо, та, певно ж, Марійка. Вона на «учительшу» в університет, а Микола на механіка в коледж. Навчалися дружненько, успішно..., хоча й жили у різних гуртожитках. Та Марійка за Миколою наглядала... Одного разу застала, що хлопці з Миколиної кімнати затіяли пиятику. Матір Божу, такий лемент учинила, що вовкам у лісі стало лячно... Ледве втихомирили та ще й упрохали щоб «не спалила» коменданту. Обіцяли «що в перший і останній раз»... Та вирішальне слово все ж було за Миколою. Змовчала.

Хлопці потім говорили: «Навіжена вона у тебе. Як ти з нею житимеш? Ти її хоч раз побий...». На що юнак відповідав: «Ні, вона у мене добра, а за неї я будь-кого приб'ю». Отак і жили..., по суботах, звісно, до батьків їздили, в клуб ходили... і все у парі.

По закінченні навчання Миколу забрали до війська. Служив у Гончарівському, у танковій бригаді. Як кажуть: «На кого вчився, там і згодився!». Марійка дома учителювала, чекала вірно, ніяких клубів, ніяких кіно..., хоча подруги й кликали. Восени, по завершенні служби, побралися...

Гуляли усім селом, спасибі батькам, на таке гучне весілля стяглися. Колгосп їм будиночок, як «молодим спеціалістам», побудував. Оселилися, обжилися як лелечата у гнізді. А там Бог послав їм первістка, хлопчика Михайлика. Потішне таке дитя, увесь у батька...

Бігли роки, минало життя... Не зчулися як і сороковник розміняли. Аж тут клята оця війна! Страшна, навіжена... Мобілізували Миколу до війська, прямо на тракторному стані і мобілізували... «Я піду з тобою, не відпущу одного...», – коротко підсумувала Марійка. І таки добилася свого... Поїхала в район до військового комісара і зарахували її куховаркою у ту ж військову частину, що й чоловіка... Любов же!

Поки там навчання та вишкіл ще нічого, а з 2024 року кинули їх у самісіньке пекло, під Бахмут. Криваве місиво... Микола ж в піхоті служив, сержант, заступник командира взводу... Марійка домагалася, щоб у танкісти перевели..., так той же Микола і заборонив. «Не втручайся, не сором мене перед товаришами..., скрізь служити потрібно!» – тільки й мовив. Що робити? Змирилася..., аби тільки поряд. Хоча серце біду віщувало. А розум: «А, може, й минеться? Може, вбереже його моя любов від напасті?!». Не вберегла... Не повернувся Микола з «нуля» після чергової ротації. Це вже сталося у 2025-му. Спасибі хлопцям, хоч тіло винесли... Відголосила по чоловіку, тут же у військовій частині, та й закам'яніла. Повезла його, рідненького, «на щиті» у Соснівку, до батьків та сина..., з побратимами повезла.

Проводжати Миколу в останню дорогу вийшло усе село. І старі, і малі... Стояли люди навколішках, Бога просили, щоб укріпив Марійку в її горі. А вона, згорьована, лише притискала до себе сина і не сльозинки... Та коли вже поховали, підійшла до батька і стишено заповіла: «Місце біля Миколи моє... Коли б не знайшла мене смерть, через рік, а мо' через пів століття, але чуєте – моє. Нікого не кладіть!». Той у своєму горі лише сльози витер і мовчки кивнув.

Повернулася до своєї частини..., до їхньої з Миколою частини. Зайшла в штаб, мовчки поклала перед комбатом складений учетверо папірець:

– Що додому просишся? – втомлено запитав той. – Маєш право.

– Переведіть в снайпери... – тільки й відповіла.

Ось така любов...

Січень, 2026 року,

м. Ніжин

Олександр ХОДОС

Олександр Сергійович Ходос, 41 рік.

Народився у м. Київ. Дитинство пройшло у с. Десна Козелецького р-ну Чернігівської обл., там закінчив школу. У 2008-му році закінчив Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди, здобув спеціальність «практичний психолог». У цьому ж році розпочав військову службу, проходив службу у різних військових частинах ЗСУ (серед яких 95 ОАЕМБр, 169 НЦ тощо).

Через відсутність перспектив та імітацію бойової підготовки у 2018 році полишив службу, розпочав роботу будівельником, пропрацював 3 роки, до початку повномасштабного вторгнення НЕАДЕКВАТНОГО сусіда. У 2022 році мобілізувався до лав НГУ, де проходжу службу по даний час. Не дивлячись ні на що, поки одружений, намагаюся продовжувати наукову і творчу діяльність, автор низки наукових статей, poradників та монографій. Серед творчих доробків видав дві поетичні збірки «Тролейбус №0» (2020) та «Наждак» (2023).

ОБРАЗ ЗОЛОТИЙ

Величний образ дорогої позолоти,
Цілунки осені, ще поки, скромні й ніжні;
Та жернов часу квапиться молоти,
І все покриє саван білосніжний.
Немов кохана, що в ночі була,
Чий силует розтанув на світанку.
Із теплим подихом пурпурного крила
З-під самих крон злітає листя ранком.

Холодять ріки ще гарячу кров,
І задощать сльозами темні хмари;
Для кожної пори – своя любов,
Свої спокуси і свої примари.

Величний образ ювелірної роботи,
Дніпровські кручі, обрій дивовижний.
Осінні чари – виключні чесноти,
Та все покриє саван білосніжний.

30.X.23

БОЖЕВІЛЬНИЙ

В надії лицар йде щоранку
Вірші читати брамі замку,
Не розуміли тее біси, –
Чому цілує він завіси?
Чому щоранку, кожну мить,
Він браму ту боготворить?
І стін торкається несміло,
Кому яке в фортеці діло...
Чому приходить бранець вільний?
Полоном марить, – божевільний!

Навколо, скільки бачать очі,
Каміння стін зими і ночі,
Міцні і зависокі стіни,
Юнак, упавши на коліна,
Вірші читає дамі серця,
І рима серця доторкнеться.
Хоч вартові кричать – несхожі,
Їх душі різні, перехожі!
І він приймає біль той сильний,
Та знов приходить, – божевільний!

Хоч серце кровію омите,
Він мріє ще Її зустріти.
І навіть у полоні ночі,
Лиш поглядом зустріти хоче,
Чи дочекається ще змоги
Фортеці подолати пороги?
Вже навіть й біси розгубились,
Похнюпились і зажурились...
Чому приходить бранець вільний?
Й полоном марить, – божевільний!

00.18.11

ТИ ЗНОВ САМА

Ти знов сама ідеш в пітьмі;
Не має шарму вулиць Лева,
Які ти бачиш уві сні,
Моя чарівна королева.

Не маєш затишних долонь,
Ти не знайшла, хоч так шукала...
Ти відказала, – охолонь,
Троянда долі з рук упала.

Все заклопотано шукаєш
В буденних справах порятунку,
Та містом у пітьмі блукаєш,
Мов на готичному малюнку.

Ти знов приходиш уві сні,
В чарівній західній столиці.
Пробач сумні мої пісні
І погляди останні криці.

2012

ПРИВИДИ СВОБОДИ

Химерним візерунком чорних вен
Пульсують привиди коштовної свободи,
Зняли тягар з скалічених рамен,
Та знов брудні течуть дніпровські води.
Запроданці шниряють тут і там,
На небі янголів не видно, тільки біси.
Під стяги доляра, рубля і пентаграм
Рушають сотні, вибивши завіси
Зачинених дверей, дверей до Аду...
Рушай у прірву! З піснею, козаче,
І у краю, де всюди не до ладу,
Глядиш, дівчина й по тобі заплаче.
По козарлюзі, чіткому тітушці,
ВеВешнику чи просто депутату,
По всякій чесній чи продажній душці
Пройдеться смерть, не визнавши мандату.
Тож схаменись, Високоповажний Люде,

Розплющте очі, сальні можновладці!
Зап'ястки збиті, прободенні груди,
Та тридцять срібла знов стискають пальці.

16.04.2014

ЛИСТ У КОРЗИНІ

Чи в змозі строки розпізнати на аркуші листа в корзині?
Що було вже, що буде нині чи в змозі хтось напевне знати?
Де воля Божа, де немає? Де янгол зі щитом тримає,
Укривши грішного мене чи, може, чаша оmine?
Ось я примножую гріхи й лаштую до долонь цвяхи,
Та й ціль буття, що звалась Раєм, за дзвоном срібним забуваєм.
І я, забувши каяття, списа вбиваю в стихлі груди,
І темрява, яка усюди, спливла з очей, та не з життя.
Здрагаюсь знову серед ночі від криків люду: розіпни!
Все, як насправді, чи то сни? І сльози ллють прозорілі очі...
Я простягаю до небес в судомах скрученні руки,
Як син людський, прийнявши муки, Христом над грішними воскрес?!
Чи в змозі сліз вагу пізнати з очей, що бачать сина страту?
Чи крізь шолом дійде солдату, що під хрестом Пречиста Мати?
На осліп йдем, де ж наша доля? Слабкі, байдужі та жорстокі,
Ще не прозорілі, одноокі, та стане в світі Божа Воля!

09.04.2020

УСЕ МИНАЄ...

Весни за обрієм чекає вісник спритний,
Та дід – мороз не злазить із саней,
В кожух ховається колючий, непривітний,
Й лиха зима стриножує коней.
На ріках, як на душах, крига всюди,
І небо сіре немов попіл дум,
Що продукують заскорузлі люди,
В чиїх наділах оселився сум.

Та все ще жевріє НАДІЯ у долоні,
Що з ВІРОЮ роздмухали вуста.
В хліву стоять ЛЮБОВІ ясла повні,
Й Свята СОФІЯ – мати золота.
Усе минає бўле і прийдешне,
І пори року швидко промайнуть...

І знов ХРИСТОС над смертними – ВОСКРЕСНЕ!
Та з полоненого кайдани опадуть.

09.02.2022

СЕРПЕНТ ГЕО

Реальність безглузда утілює з марева сни,
Повсюди скловата, й пилюка вкрива арматуру;
Спливають травневі, останні уламки весни,
Під шепіт абсурдів, реальності рвану фактуру
Об'єми не вміщують спалені сіті судин,
І скроні стискають тернові обійми мігреньей.
У черзі сторонніх стоїш, споконвічно один,
Проводячи поглядом спраглим примари дуеней.

І все пустота, поміж ребер сирий вітрюган,
Між вікон напівуцілілих в притворі Вальгали.
Там пісню Альцгеймера тягне іржавий тиран,
І ракку богів сплюндрували розбещені гали.
Обілгані стяги Нібіру прикрасила аспидна кров,
Завісу розірвано в дрантя, що видно позаклей.
Шість джокерів дурня, туринський священний покров,
Дирява Егіда, й на кірасі десятка пентаклей.

Заліз на трибуну розбещений охлосом біс,
Та й пре на амвон перехрещений Іродом «мазур».
І Брам у вівтар вириває з іржавих завіс,
Й ефір калатає відточений в диспутах пазур.
СвинцеВІІ хмари вкривають собою Поділ
Весільної сукні столичних борделей Содому,
Між греків й варягів кульгає натомлений віл
Чумацьким шляхом, оминаючи стежки додому.

Святі небеса одуріло вдивляючись в се,
Розводять крилами, на обрії слово: «Даремно».
Та Мати свята вже до гробу порфіру несе,
І Сонце зійде. Але поки на Сході ще темно...

30.07.2024

ХОРЕЇ

...Вже тричі зіграли хореї акафест «Спокути й провини»,
Вогонь Віфліємської істини, Правда до болю проста:
Се Край, у якому й найкращі для смертних новини
Карбованим лезом писались ... по зламаних ребрах... Христа...
16.09.2025

АНТИФОН ДО «УСЕ МИНАЄ...»

Кістяк розхристаний веригами спадає,
Й віщує чорну зливу Мара-далечинь,
Осінній таємничий поспішає,
Гарцює тремором зневіри мертвий кінь.
Чота граків кружляє в карбуванні;
Й під паранжею збочених пажів,
Директор спочиває в теплій ванні;
Й рвуть небо жала з «мертвих» бліндажів.
Господа із порожніми мішками,
Розрізана аорта не кровить...
Апостоли назвались кріпаками,
Й вернулись знову піскарів ловить...
Жнеці німі, в наділі колоса шукають,
Їх Дух Святий забув благословить...
Жнива голодні – коси не чекають,
Й січуть полову! Що аж гай шумить...

На сповідях сеньйорів – недовіра,
Що в пестошах розпусти розцвіла.
На аверсі гербів клеймо: «Зневіра»,
На реверсі погостів – лиш золá.
Ніщо не пройде, буде, як і було!
По воду йдем, узявши дрane сито...
З знаменням Йони! Трубами загуло:
«Князь світу цього йде!... Збирати мито».
Господа із порожніми мішками,
Розрізана аорта не кровить...
Апостоли назвались кріпаками,
Й вернулись знову піскарів ловить...
Жнеці німі в наділі колоса шукають,
Їх Дух Святий забув благословить...
Жнива голодні – коси не чекають,
Й січуть полову! Що аж гай шумить...

22.10.2025

СЛЬОЗИ МИРОНОСИЦЬ

Подих кадила, брязкіт покатий,
Чорна бродила дорогою мати;
сина зі страти випроводжала,
Інколи – вила, зрідка – співала...
подумки його в руках колисала...
в руках колисала...
Погляд порожній, холодні руки,
Дух подорожній ступає за луки,
Луки – небесні, над обрієм – темно...
Син не воскресне, – чекати даремно...
Тіні проходять, від ближніх лунає:
З гроба не сходять, чудес не буває...
чудес не буває...

Тихо шепочуть, говорячи складно,
Зрадити хочуть. чекати – намарно...
Серце кривавить від туги й навали,
Тричі зріклися, – півні звітували...
Бачила страту і як катували...
І як катували...
Як за руки тягли від спочилого тіла,
Як на площі «Помилуй» самотня хрипіла...
В горі серце не силуй, не розчули вони...
Твоє гірке «помилуй»... а ніж їхнє... розпни!!!
а ніж їхнє... розпни!!!

Тіні холодні дорозі лишали,
Миро узявши – до гробу рушали.
Пам'ять про те понесуть крізь віки...
Затемна, тихо ступають жінки...
Затемна, тихо ступають жінки...

Морок всесильний билиною кане,
Саван могильний порфірою стане,
І біль мине...
і сОнце зІйде,
І Син людський удруге прийде...
І Син людський удруге прийде...

09.12.2025

І ЦЕ ПРОЙДЕ...

Вже ріки часу зупиняють плин, і ти спочинь,
В верхів'ях сосен промінь спочиває;
І вічність навіть, наче мить, минає,
І ми пройдем, злетівши в височінь.
Шляху Чумацького струсивши терпкий пил,
З-під ніг натовплених, ходюю акробата,
Поміж смертей, що цілили в солдата,
Та полонити не стачало сил.

P.S.

(Та ріки часу свій несуть потік,
І пори року в чергу стануть знову.
В садку вечірнім, заспіває пісню нову
Моя зозуля й розпочне свій лік...
Кує зозуля ТРИ, а краще б Тридцять ТРИ,
На небі сірім запалюють зорі,
Де хмари линуць, ніби хвилі в морі,
Й полеглих душі сходять догори...).

Зійдем з росою, з полуденним сонцем
Поміж привітних і страшних примар.
Шляхами дивними між білосніжних хмар;
Й матусі свічка згасне за віконцем...
Та повернемося з вечірнею зорею,
Всі повертаються у той чи інший час.
Туди, де руки рідні сповивали нас
І зводили із долею (для кожного) своєю.

P.P.S.

(І ріки часу знов підуть в потік,
І пори року стануть в чергу знову.
В садку вечірнім заспіває пісню нову
Мій соловейко. Й розпочнеться лік...

...Чи, може, відлік: 300!, 30!, 3!!!
І небо трісне, мов завіса Храму...
...Всього лиш сні в холодну ніч весняну,
І Бог у яслах (в окопі), плаче й кличе... Маму...)

03.08.2023

Оксана КОСТЕНЕЦЬКА

Оксана Миколаївна Костенецька (Шуляк) народилася в с. Вертіївка на Чернігівщині.

Закінчила Богуславське педагогічне училище імені Івана Нечуя-Левицького та музично-педагогічний факультет Київського педагогічного університету імені Михайла Драгоманова.

Член ВТСКЛУ (Конгрес літераторів України) від 2021 р.

Твори друкувала в міжнародному літературно-художньому альманасі «Sin citi», літературному альманасі «Осінній реверанс», «За крок до зими», журналі «Літературний Чернігів», хрестоматії «Література рідного краю. Чернігівщина», адресованій учителям української літератури, учням 5-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів та всім, хто цікавиться літературним процесом на Чернігівщині. Також у столичній газеті «Промінь», обласних газетах «Деснянська правда», «Живи з надією», Чернігівській літературно-мистецькій газеті «Струна», «Нова просвіта» та районній газеті «Вісті Борзнящини».

У 2016 році вийшла перша збірка оповідань «Кохання з особливими потребами». У 2018 році повість «Ціна помилки». Оповідання неодноразово звучали в літературній передачі Чернігівського обласного радіо «Сонячні кларнети». У 2024 році здобула перемогу в літературному конкурсі «Сила слова, сила духу», присвяченому Дню Гідності та Свободи в номінації «Оповідання».

П'ЯТЬ ДІБ ДОВЖИНОЮ В ЖИТТЯ

Із забуття його вивів прохолодний серпневий світанок, оповитий густою завісою димчастого туману. Він ледве розплющив повіки, натужно повернув голову. І на два кроки нічого не видно. Раптом з пам'яті зринув образ батька, який любив спостерігати за цим утаємниченим явищем при-

роди. «Хоч ріж його ножем або рубай сокирою», – казав зачаровано. Бабуся ж порівнювала туман з молочним киселем, що часто варила, коли була ще жива. Цей атмосферний процес особисто йому нагадав домашнє молоко. У дитинстві, бувало, бабуся доїть корову Веселку, а він уже стоїть напоготові з великою емальованою чашкою. Потому повільно сьорбає теплу, з бульбашками пінку, що шипить як мінералка. «Зараз би оту цілющу рідину», – стогне подумки, бо у в'язкому, з солонуватим присмаком роті задерев'янів язик і потріскалися спраглі губи. Порятунком усе ж є. Він простягає вперед тремтливі долоні, щоб уловити хоча б кілька краплин насиченого водяною парю повітря. Руки немов проймає струмом – і вони безсило падають у чорну від кіптяви траву. Пробує поворушити ногами-колодами. У берцях щось неприємно хлюпає. «Кров», – у розмитій свідомості майорить здогадка. Водночас нестерпний біль обпікає тіло, дістає до мізків – і він знову непритомніє.

Через невизначений час із містичного марева, придатного для появи відьом, чортів, вовкулаків у кіношних зйомках, виринає нечітка постать. «Якийсь руснявий упир навідався, – міркує без найменшого натяку на острах. – Дарма, однак усе скінчено».

Примара наближається майже впритул і присідає навпочіпки.

– Привіт, кент! – бадьоро вітається.

«Босяк?!» – не йме він віри. Адже Професор нещодавно повідомив телефоном про його загибель на запорізькому напрямку.

– Не сумнівайся, це я. Щоправда, «двохсотий», – усміхнувся поблажливо Босяк.

– І я «двохсотий»? – цікавиться він збентежено.

– І так, і ні, – Босяк підводиться. – Під час відступу бойові товариші зарахували тебе до загиблих, я ж – іншої думки...

– Що, поранений?

– Не квапся з висновками! Так, ти отямився після доби без свідомості. Це факт. Але далі все залежить від тебе: чи ще поборсаєшся на цій грішній землі, чи ж обереш підземне царство, – Босяк підвів очі до неба. – На мою думку, кращий другий варіант: у раю добре, жодних турбот. От тільки нічого поцупити, тож я поступово втрачаю кваліфікацію кишенькового злодія. До речі, наші з тобою співкамерники з Шосткинської в'язниці вічним неробством теж незадоволені, – хихикнув. – Ну то як, ідеш зі мною чи лишаєшся тут?

– Я не можу з тобою. Ще багато незавершених справ. Урешті-решт, Олена чекає...

– Тоді чого розлігся? Линяй звідси, доки сонце туман не з'їло.

– Потрібно на ногу турнікет накласти. Кровотеча. Допоможеш?

– Я, чуваче, тобі співчуваю. Множинні осколкові рани – не жарти. Проте вночі тут кацапи пошастали. Шолом, плитоноску, рюкзак – усе забрали. Нічим тварюки не погребували.

– Тоді доведеться вмерти від кровотечі.

– Не переймайся, малий, згодом кров зупиниться. Головне – якнайшвидше вибратися з цього чистилища.

...Легкий вітерець разом із сонячними промінцями давно розігнав білу пелену. Жовтий диск уже завис у зеніті полуденного неба, нещадно припікаючи кожну зболену клітину. Неподалік загув ворожий дрон. Уполював-таки паршивець. І, можливо, на краще. Зовсім скоро не знадобляться надлюдські зусилля, щоб просуватися далі. Він відірвав свинцеву голову від гарячої, як добре натоплена піч, землі. Кинув останній погляд на дзвінкий літній день. Усе ж шкода прощатися з життям... Але несподівано за кілька метрів побачив високі зарості. Удача! Якщо, звісно, устигне сховатися.

Він напружився, незважаючи на пекельний біль у ногах, обіперся об твердий ґрунт і зробив такий стрімкий ривок – аж іскри посипалися з очей. Смертоносний шершень продзижчав повз.

У випаленій місцині він спромігся перевернутися на спину, втупився в купчасту хмарину.

«Пити, пити, пити», – відлунювало молотом у скронях. І ніхто не виручить. Але... До нього неспішно йшла мати з двома повними відрами води.

– Дякую, мамо! – він не тямив себе з радості.

Це ж треба! Прийшла в найважчу хвилину! Хоча відтоді, як скоїв злочин, стосунки між ними не склалися. Мати пришвидшила кроки, та не-нароком перечепилася через корч, упала. Відра покотилися в різні боки, перелилися. Повними жаху очима він стежив, як трава хутко вбирає воду.

– Яка ж ти незграбна, мамо! – скрикнув у відчаї. – Утім, за мене ти ніколи по-справжньому не вболівала. Не любила.

Мати тихенько опустила поруч із сином і випростала ноги.

– Г-гм, любила-не любила... У тебе, виходить, усе просто, – заговорила з гіркотою в голосі. – А чи не ти, голубе, сам зруйнував нашу з батьком любов? Убив ні в чому невинного хлопця – єдину дитину начальника міліції. Заради якоїсь шмаркачки, що не варта й доброго слова, – важко зітхнула. – Не сперечаюся, враховуючи обставини, цей мент покарав тебе надто суворо. Зв'язки... Нічого не вдієш. Але скажи на милість, за що нас покарано? – склала навхрест руки. – Після того, як той мстивий пес запроторив тебе в буцигарню, батька – «учителя від Бога» – звільнили з роботи. Згодом і мене прибрали з бібліотеки, хоча мала звання «Заслужений працівник культури». Для нашої родини настали чорні дні. Через безгрошів'я ми з батьком іноді сиділи без шматка хліба. Про заготівлю дров на зиму взагалі не йшло-

ся. Мерзли, як вовчі хвости. І лише Любка, добра душа, не відцуралася: допомогла грошима на свиню, курей і гусей, що врешті нас і врятувало. Та найстрашніше було не від холоду й голоду, а від немилосердного осуду односельців. Із шанованих людей ми враз перетворилися на ізгоїв, – і вона зі злістю зиркнула на сина. – За що ж, голубе, ми повинні тебе любити?

– Про ці труднощі ти ніколи не розповідала, – мовив він знічено. – Думав, ви допрацювали до пенсії.

– Не було сенсу в'язню скаржитися на мирські біди. У тюрмі все одно гірше, – випрямилася вона. – А після звільнення ти зовсім сказився: навіть батьків записав у «придурки».

Знічев'я на душі йому стало зле. Негідник. Жорстокий нечестивець. Як гірко усвідомлювати це за мить до смерті.

– Мамо, бачиш, я вмираю, – сказав тремтливо. – Хоча б перед смертю... вибач. У батька, на жаль, прощення просити пізно.

– Ти ж і звів його в могилу, – схлипнула мати. – Від туги батько захворів на діабет, а згодом і ногу відтяли, та ще й рак підшлункової долучився. Давно відомо: життя нереалізованої людини позбавлене сенсу. Від того й чіпляються всякі напасті, – ріжком хустки вона змахнула зі щок сльозу. – Виходить, у тебе подвійний гріх. Один – перед отим юнаком, а другий – перед батьками.

– Нічого вже не виправиш, мамо, – сказав він приречено.

– Як це не виправиш? – аж стрепенулася мати, стала перед ним на коліна. – Синку, задля батькової пам'яті, задля моєї самотньої старості повертайся додому живим, – і вона поклала лагідну долоню на його спітніле чоло. – Ми постараємося надолужити згаяне, – як маленького, погладдила по голові. – Дитинко, не звертай зі свого шляху і – покvapся, доки ніч зорі порозсипала.

– Мамо, я поверну твою довіру й виправдаю твої сподівання! – захлинувся син переповненими почуттями й розплющив очі.

Коли той день устиг догоріти?.. Темно. Поруч – нікого. Тільки безмежний небесний всесвіт освітлював кулі – біло-голубі, жовті, червоні, брунатні, газово-плазмові. Пора: дане матері слово належить виконувати...

... У посадці він отямився від страшного гуркоту. Довкруг усе гуло, свистіло, вибухало. «Неподалік – інтенсивний бій», – устиг збагнути й знову впав у прострацію. У напівсні йому явилася знайоме, схилене над ним обличчя.

– Сашо, – раптом озвався жіночий голос. – Агов, братику!

Любава... Живіша за всіх живих! Оце подія! Він здивувався б менше, коли б поблизу виявив озеро з чистою, холодною водою.

– Як ти сюди потрапила? – прохрипів.

– Усе розповім потім. А зараз спробуємо дістатися он того напівзруйнованого бліндажа, бо тут небезпечно, – вона поспішно вказала правицею кудись удалечінь і хутко лягла на землю.

Маневруючи поміж деревами, які подекуди ще тліли, вони врешті-решт заповзли в укриття. На дошках у закутку довго відхекувалися, намагаючись урівноважити дихання.

– Земля наповнюється чутками, що в Англії ти стала зіркою? – запитав він, ошелешений її присутністю.

– Пан Роберт організував благодійні концерти талановитих українських біженців. Я теж беру участь. А виручені кошти надсилаємо на підтримку нашої армії.

– Я пишаюся тобою, Любаво. Ти – справжня дочка свого народу.

– Дякую, братику. Усі ми прагнемо якнайшвидшої перемоги. Важливо залишатися стійкими та не здаватися перед труднощами.

– А пам’ятаєш останній передвоєнний Новий рік? – у його голосі забриніли сумні нотки. – У твоїй квартирі зібралися рідні та друзі, на столі пахло свіжою випічкою і ялинковими гілками. Сміх лунав у кожному кутку, а світло свічок лагідно мерехтіло в очах. І тоді ще ніхто не міг уявити, що попереду – важкі часи, які розлучать нас і змінять усе назавжди... – сухість у горлі не дала йому договорити.

– Аякже! Хіба таке можна забути? – вона мрійливо всміхнулася. – За кілька днів до Різдва з Праги приїхав Віталій. І, дізнавшись про мою вагітність, був на сьомому небі.

– За столом я подарував Олені свою першу надруковану повість – і вона раптом розплакалася, – його очі зволожилися. – Ти ж її взялася втішати...

– Здавалося, ніщо не могло зруйнувати щастя... Клята війна все знищила, – вона сіла. – Віталій одразу пішов у тероборону, згодом – на фронт. З дітьми на місяць я втратила зв’язок, адже в Бучі творилися жахливі речі. Численні звірства рашистів і спонукали Сергійка після деокупації міста вступити добровольцем до лав ЗСУ.

Вона замовкла, зажурилася.

– Наберися терпіння, Любаво, війна закінчиться, герої повернуться додому, – мовив він підбадьорююче. – Не сумуй, а краще розкажи, як поживає моя племінниця.

– Часто хворіє моя пташечка. Ти ж знаєш, Устинка народилася слабенькою дівчинкою. Занадто багато було переживань у третьому триместрі вагітності, що збігся з першими місяцями війни, – вона ніби виправдовувалася. – Я б узагалі нікуди не виїжджала, та моя довгоочікувана крихітка потребувала серйозного лікування.

– Не переживай, Любаво. За кордоном медицина на високому рівні, лі-

карі поставлять на ноги твою красуню. Тільки щось я не второпаю: чому ти вештаєшся по цьому пеклу замість того, щоб доглядати за Устинкою?

– Маю до тебе невідкладну справу. Проте, вочевидь, і сам ти в біді.

– Оскільки ще не вмер – говори швидше й щезай!

– У Лери виникла проблема...

– Що сталося?

– Наприкінці літа, за пів року до війни, коли діти поселилися у власній квартирі, Лера захотіла купити німецьку вівчарку. Частково я її розуміла: прагнула охоронця від батьківського свавілля. Сергійко, звісно, виконав забаганку дружини. Назвали вівчарку Гретою. У березні двадцять другого року, коли Лера вигулювала собаку біля будинку, враз тишу розітнув постріл. Злякавшись, собака сіпнувся, вирвався з рук хазяйки й зник у білому морозному мареві.

У сльозах Лера прибігла додому, закотила істерику. Сергій, забувши про власну безпеку, кинувся на пошуки. Невдовзі його схопили п'яні кадірівці, роздягли догола й при мінус десяти змусили чотири години поспіль нишпорити по вулицях і підвалах. Урешті Грета знайшлася, і Сергійка, слава Богу, відпустили. Проте він застудився, захворів на запалення легень, але завдяки турботі Фані Броніславівни видужав. Цей випадок став останньою краплею, щоб мій син узяв до рук зброю. Лера ж без підтримки чоловіка поволі згасає, щодня в сльозах. Я вирішила забрати її до себе: боюся, що на самоті вона зачахне, мов оранжерейна квітка. Невістка ж їхати за кордон категорично відмовляється. Каже: «Краще помру, ніж покину Грету».

– Вона провела рукою по його волоссю.

– Братику, будь ласка, попрохай Олену прихистити вівчарку. Більше ні до кого звернутися. Лерин батько – за ґратами. Мої чоловіки – на передовій, Анатолій Миколайович доглядає дочку-інваліда, Антоніна Дмитрівна щось почала здавати. Війна нас ніяк не оздоровлює.

– А Шурочка ж як?

– Уявляєш, вона подалася на Схід волонтером разом із своїм правознавцем.

– Хотів би допомогти, рідна, та, мабуть, моя дорога тут і обривається.

– Не падай духом і не втрачай віри, Сашо. Ти завжди був мужнім. Як казав Еріх Марія Ремарк: «Поки людина не здається, вона сильніша за свою долю». – Сестра підвелася. – Братику, зберися з силами й рушай до побратимів. І не барися, бо вечір уже тоне в темряві, – цмокнула його в щоку й за мить зникла в імлі.

– Спробую, Любаво, не розчарувати тебе, – прошепотів він крізь біль і розвернувся до виходу з бліндажа.

... Село лежало в руїнах. Лише одна крайня садиба в завулку виявила-

ся не до кінця розтрощеною. Зі згарища господарських будівель визирала цегляна шия погребка. Неабияка спокуса – хоча б на певний час позбавитися нав'язливих дронів, оглушливої канонади, які й на хвилину не давали спокою. Останньої миті в нього спрацював інстинкт самозбереження. Він якось зміг би спуститися вглиб, але нагору не піднявся б – однозначно. І став би легкою здобиччю зголоднілих шурів, які на радощах неодмінно влаштували б свято живота. Але був і зворотний бік медалі: відвернувши небезпеку, він водночас поховав надію знайти бодай щось їстівне посеред цієї пустки.

До частково вцілілого будинку довелося крастися просторим засміченим подвір'ям, яке більше скидалося на звалище.

Біля розбитого ганку виднілася невелика місцина хоча й пожовклої, зате непошкоджені трави. Зовсім неприродньо бачити її посеред суцільної розрухи.

Він ліг горілиць і затримав погляд на сірих хмарах, які, ніби тканинні клапті, звисали з низького неба. Навіть і не пам'ятав, як захмарилося. Може, врешті-решт на землю впаде дощ і врятує його від нестерпної спраги.

Поривчастий вітер поступово переріс у шквальний, але на небозводі – ні краплини. До вечора його жажливо змучили нахабний буревій і гарматна пальба, що лунала звідусюди. Мусив перебратися в хату. Щоправда, без вікон і дверей, але разом з тим – дах над головою.

У коридорі натрапив на повну скляну банку консервованої квасолі. Фантастика! Він буквально сторопів від несподіваної знахідки. Воістину, у цьому світі все відносно: комусь і мільярдів замало, а йому квасоля, яку колись не міг терпіти, нині стала безцінним скарбом.

Іржава кришка... Не біда – менше зусиль.

Її можна відкрити й зубами. Та варто було стиснути щелепу – і щось під шкірою глибоко хруснуло. Біль блискавкою пронизав обличчя, аж потемніло в очах. Ясно: щелепа зламана. Гострий металевий уламок хоч і з тривалими перервами зрештою допоміг досягти мети. Квасоллю ковтав цілком, аж доки шлунок і живіт звели спазми.

Він упав на брудну підлогу, устелену уламками штукатурки, просто в купу лахміття. Цієї ночі далі не рушатиме – відновить сили. Протяги не давали зігрітися. Він натягнув на голову хутрянну шапку, закутався в зимове пальто, які при черговому вибуху випали з шафи. І задрімав, знесилений, мов загублений у часі.

... Незабаром опинився в просторій прохолодній світлиці, заштореній парчевими занавісками. Та все ж у напівтемряві помітив на стінах темні плями картин, ікон, зброї, дзеркала, з покуття підсвічені бронзовими лам-

падками. Біля скромного ліжка (столярної роботи) також побачив юнака в білій полотняній одежі – високого, рудоволосого, мов дві краплі води схожого на нього. Поруч у хвойно-кропивному кунтуші – ставну, повновиду жінку. Обоє шанобливо схиляли голови перед змученим хворобою чоловіком, який із напівзаплющеними повіками лежав на спині. Навдивовижу, вони зовсім не зреагували на появу стороннього: ніби у фотелі, де примостився, і далі залишалося порожнє місце. Напевно, він для них став невидимим.

– Ану ж бо, Миколо, дай нам більше світла, щоб я міг якнайкраще роздивитися наших гостей, – озвався кволий старечий голос з ліжка.

– Гарзд, Іване Іллічу, – тут же спохопився доволі літній і трохи згорблений служник, який сидів біля узголів'я свого пана.

Незважаючи на поважний вік, він напрочуд швидко відсунув занавіски, упускаючи в кімнату палаючі промені липневого полуденного сонця.

– Вельми вдячний тобі, Устино, що приїхала попрощатися, – лагідно звернувся сивочолий до жінки, – та ще й привезла з собою неочікуваний, безцінний подарунок – Іванка, нашого сина, – його воскового обличчя ледь-ледь торкнулася рожева фарба. – Зимно й студено стало мені серед людей, – упівголоса продовжував старенький невесело. – Та перш ніж полишити білий світ, я мушу повідати вам свою печаль, яка геть-чисто висмоктала сили.

Він спробував сісти. Усі троє кинулися на поміч, обкладаючи його подушками. А він вів далі:

– Упевнений, моє щире покаяння ви сприймете без осуду й відпустите з миром. І це допоможе мені звільнитися від тягаря минулої провини, – узяв руки жінки та парубка у свої, але відпустив одразу, не маючи снаги тримати їх довше.

Потім перевів подих і заговорив у сум'ятті:

– За життя ніби й намагався виконувати Заповіді Божі, та моя поміркованість і слабкодухість усе-таки призвели до гріха. Тяжкого, непоправного, – з його грудей мимоволі вирвався розпачливий стогін. – Але не через Мазепу, з яким не пішов до шведів, як і досі мені ставлять у докір деякі старшини. Мовляв, не патріот... І вислів «Україна – отчизна моя», написаний мною в універсалі 1708 року, – порожні слова. Зате вони вважали себе патріотами, наражаючи свій народ на небезпеку, до кінця не прорахувавши наслідків своїх дій, як це зробив я, – у нього пересмикнулися плечі. – Так, я почасти симпатизував ідеї гетьмана про політичну незалежність України, однак у той складний час розумів: у війні Росії зі Швецією Україна стане плацдармом, що призведе до тяжких страждань населення та руйнувань міст і сіл. Окрім того, ні ресурсів, ні військової міці в Карла XII не вистача-

ло для перемоги. Король не дуже-то переймався долею України, тож у разі успіху сам би спробував установити панування на нашій землі. Недарма кажуть: союзник добрий, коли далеко, а коли ввійде у твій рідний край – одразу стає ворогом, – і підвів на них запалі, сповнені глибокого смутку очі. – Та найвагомішою підставою мого рішення стало дане Петром «царське слово» зберегти для України її автономію, права та вольності. Лише за таких умов я згодився в Полтавській битві стати на бік самодержця й вести свої полки козаків у бій проти шведів. Але таки довелося підняти шаблю проти власних «козаків-мазепинців». Яка жахлива братовбивча бійня!.. І я, грішний, причетний до неї!.. На своє горе, на вічні муки совісті, – гетьман повільно повернувся до іконостасу з дерев'яним різьбленим хрестом і пошепки почав гаряче молитися. Недовго, бо забракло сил, і він знеможено впав на подушки. – А що ж Петро? – болісно всміхнувся. – Після поразки шведів однаково жорстоко покарав і «зрадників», і вірно підданих українців. Ба, більше, фактично ліквідував Гетьманщину, – скривився. – Виявилося, «царське слово» нічого не варте. Відтоді моя віра в Російську імперію розвіялась, як сизий дим. І тільки лишилися докори сумління, – по його щоках котилися й котилися гіркі сльози. – Зрештою, я зрозумів: укласти з цією державою бодай якусь угоду дипломатичним шляхом – неможливо. Обдурять, розтопчуть, розітруть, – і його голова засіпалася від нервового напруження.

Гетьман замовк, замислився, а тоді, спіймавши їхні співчутливі погляди, промовив з несподіваною щирістю:

– З тих пір я жалував нашу неньку-Україну, як слабку, ображену дитину, – приклав руку до серця. – І хоч там що кажуть недоброзичливці про мою лояльність до Петра, та своїй Отчизні милій був я відданий завжди. Біда лиш у тім, що не вистачило сили захистити свою дідищину від нашествия ворога, – його дихання стало уривчастим. – От і лізуть, як таргани, ці ординці, щоб відкусити ласий шматок. Адже поставив Господь Україну на порозі з Азії в Європу, тож і скубуть її, бо більші, – він знову заплакав.

– Я, батьку, нарешті зрозумів, як навіки-вічні позбутися звірів у людській подобі, – підступив Сашко до ліжка. – Лише повний розвал Російської імперії та мир, здобутий силою, приведуть українців до перемоги, – заговорив палко. – У цієї здичавілої орди ніколи не було й не буде ніякого реального бажання домовлятися з нами. Росія прагне тільки одного: знищити українську державу й перетворити нашу землю на пустелю.

Він промовляв вистраждані слова й зовсім не помічав, як зникли світлиця та її мешканці. Перед ним зяяла чорна діра. Зненацька гаряча хвиля стисла його в невидимих лещатах і... понесла в непроглядну темряву.

– Клянуся, батьку, виправити твою помилку й до останнього подиху бо-

ротися за незалежність України, – крикнув він щосили, та не почув власного голосу. Зате Босяк, який бозна й звідки взявся, невдоволено пробурмотів: – Агов, дружбане, ти спочатку виживи, тоді будуй плани на майбутнє. – Далі доброзичливіше: – Не можеш уже й дихати по-людськи, добу валяєшся тут, а гангрена з ногою робить чорну справу.

Сашко збирався щось сказати на своє виправдання, та Босяк зупинив його:

– Даремно не витрачай енергії, чуваче, – кинув на ходу й одразу ж пропав.

У кімнаті раптово стало велелюдно. Близькі та знайомі оточили його тісним кільцем. У всіх напружені, занепокоєні обличчя.

– Синку, молю тебе, дихай і не зупиняйся! – заголосила мати.

– Коханий, прошу тебе, вдихни на повні груди, – благально мовила Оле-на.

– Братику, любий, не здавайся, – прохала зі сльозами Люба.

До її голосу доєдналися й інші.

– Дихай, дихай, дихай, – як мантру, повторювали вони хором.

– Ану розступіться! – ухопив він ротом повітря. – Задуха, нічим дихати.

Вони слухняно відійшли до стіни, та вмовляти не перестали. Гамір довкола стих, зате залунали голоси незнайомих чоловіків.

– Як шкода, «двохсотий».

– Отже, не гаймо часу: до вечора ще необхідно зачистити село від орків.

– Ідемо звідси, пізніше повернемося по тіло.

У бесіду вривався чистий, дзвінкий голос дівчини.

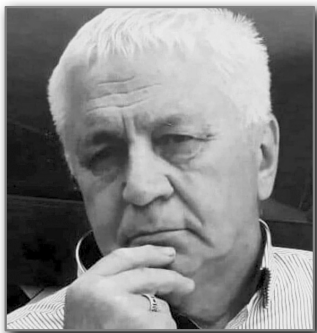
– Хлопчики, зачекайте, здається, він дихає... Живий! – схвильовано вигукнула вона. – Сонечко, будь ласка, розплющ очі, – припала вухом до грудей, аби переконатися, що не помилилася. – Добре, молодець, – випро-сталася. – Тримайся... Ще трішечки – і ми доставимо тебе в медчастину. Це недалеко...

І знову схилилася над ним так низько, ніби на radoщах хотіла обійняти. Але, засоромившись своєї ніжності, лише попрохала:

– Рідненький, подивись на мене. Я – Аня. А тебе як звати?

– Са-а-а-ша... – ледь чутно прошепотів він. А, може, то лише шелеснуло листя за вікном.

БОГДАН ТОМЕНЧУК

Богдан Михайлович Томенчук – український поет, освітянин. Народився 16. 01. 1955 р. в с. Ценява Коломийського району Івано-Франківської області.

Закінчив фізико-математичний факультет Івано-Франківського педагогічного інституту, працював учителем математики Пістинської середньої школи Косівського району та учителем математики середньої школи села Ворона Коломийського району, директором Ценявської неповної середньої школи, заступником голови Івано-Франківської обласної державної адміністрації.

Нині – директор Івано-Франківського регіонального центру оцінювання якості освіти.

Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня, медаллю «За звитягу». Лауреат премії імені В. Чорновола, міської премії імені І. Франка та премії імені Пантелеймона Куліша.

Видав поетичні збірки: 1993 – «На паперті душі»; 2002 – «Сповідайтесь мої тривоги»; 2007 – «Німі громи»; 2015 – «Сезон ненаписаних віршів»; 2016 – «Місто героїв і понятих»; 2017 – «Силуети/Постаті»; 2018 – «Ранкове місто пізніх ліхтарів»; 2018 – «Жінка з одного вірша»; 2019 – «Дві джезви».

У 2024 році видав книжку вибраних поезій «Вишийте, мамо, бронезилет», з якою став номінантом на Національну премію ім. Т. Шевченка 2025 року, де вийшов у фінал премії.

* * *

...Не згинув, ні... Він роси топче,
Той воріженько по судбі...
І дзвони сплять, немов усопші,
Щоб обізватись по тобі...

І гнів від гніву ледь іскриться,
Хоч ми давно не молоді, –
Виходять ті, кому по тридцять...
Як нам тоді, як нам тоді...

Ні слова зайвого... Лиш посвист
На всіх розхристаних вітрах...
Ми стоїмо, як сивий досвід,
І вперше відчуваєм страх –

За них, на нас уперто схожих,
З уже забутої весни,
За втрачене прости нас, Боже,
А їх, затятих, сохрани...

Отут і зараз... Завтра – пізно...
Бо ще пульсує під грудьми...
Вона ще дихає, Вітчизна,
Котру чомусь проспали ми...

А ми ще є... Ми не зникали...
І ми не зникнем просто так...
Взялись сивинами дзеркала
По наших зношених літах...

А ми насправді незношені,
Хоч як би не старався час...
І все такі ж не по кишені
Усім, хто х'тів купити нас...

Все продавалося, бо – мода ж...
Від сутей власних – до одерж...
А ми у долі не на продаж,
Вітчизна не на продаж теж...

(«То давній диптих», написав автор про цей вірш)

* * *

Я п'ю за присутність і вміння означено бути,
Одвічну причетність до справ докорінно земних.
Життя, ніби пісня, де порівню ліку й отрути.
Ми приспіву з неї між нот ненав'язливо неголосних...
Святиться предвічна приземлена виспрагла велич,
Торкаймося до креші, так ніби плече до плеча,
Куди завтра, доле, дороги снігами постелиш?
Заметами тиші чи, може, вздовж леза меча?

Тримаймося гУрту, хоч зовні, далеко й нарізно,
Збуваймося завше, як вперте зерно із ріллі...
Пробачте за пафос... Та хто ми без тебе, Вітчизно?
Хлібина зчерствіла? Непраний обрус на столі?

Як станем камінням – то хай воно ляже наріжно
Церквам і соборам, хатинам, палацам, хрестам...
Ще тут набуваймося... Дихаєм – значить, непізно
Любити жінок і оте, що зосталось, життя...

В цім вічнім футболі важливо – ти м'яч чи спортсмен?
Забава – на виліт... Єдиний на всіх воротар,
Я п'ю, товариство, за справді жертвону жертовність,
Щоб разом сто років гортати земний календар...

* * *

Ми поранили душі до пісні,
Ще й до крові надщерблена креш.
Ті слова, ніби кулі наскрізні,
Що ти ними мені дорікнеш...

Все навколо якесь несусвітнє
Чи мені таке просто здалось?
Та керва, ніби вина столітні,
Ті хліби із голодних колось...

Щось творячого є у презирстві
До одвічного тлуму марнот.
Ці дощі, котрі ходять назирці,
Ця сльоза, що як вибух от-от...

Ні, ми їм не картопля в мундирах,
І не чарка, що п'ється сама...
Це не вирок, панове, не вирок –
Це лишень календарна зима,

Що триватиме, певно, до Спаса...
А той Спас по рахунку котрий?
Пригуби змарнотнілого часу...
Знову, княжий підчаший, налий...

Бо Вітчизну беруть на багнети,
А світи... Вони просто світи...
Гей, ви там, – не хитайте планету,
Бо нам нею ще д'хаті іти,

Там, де вчили молитись на зброю,
Там, де подих прожитий як приз...
І затаєність стріхи, з котрої
Отча пам'ять стримИть, як обріз...

* * *

А місяць, як дзвоник у часу на шії.
Щоб не загубився між цих полонин.
Давайте гайнем у ще ту Коломию,
Де справжнє усе – від удач до провин...

Де інколи нам говорили «ніколи»,
І де не казали ніколи «колись»,
І де навпростець через небо і поле
Той шлях, що Чумацький, додому стелився...

Де в школі за рогом «стріляли» цигарку,
Крутили таке чорно-біле кіно,
Де час заховавсь у міському дзигарку,
А зірка до пари у клЯштор на дно...

Де ми піднімали калину у лузі,
Ніколи нікОтрий не повзав вужем.
Де вечір настав у Радянськiм Союзi,
А ранок прийшов українським уже...

І ми у ту ніч не прийшли на готове...
Був страх і до страху, й не зраджена честь.
Гайнем в Коломию, сестрове й братове,
З усіх простогонів і всіх перехресть...

* * *

Це так несподівано... Так настроєво...
А кажуть, в Едемі немає зими,
Це те саме яблуко, втомлена Євро...
І змій той самий, і спокушені ми...

Минули століття і цілі епохи?..
Нема поза нами доріг і епох...
Ще трохи, кохана... Ще просто ще трохи,
І світу, і раю для нас, для обох...

Не треба світити свічок проминання,
Він майже непізнаний, зірваний плід,
Ми перші, єдині, та ще не останні,
Ще буде світлами світитися світ,

Ще подив святий розпиратиме груди,
Горітиме вогнище наше, аби
БулИ ми і ми таки справді ще будем,
Цілуй... Захлинайся... Святися... Люби...

* * *

Відмию скло в погаслому каміні,
На програвач поставлю давній джаз...
Такі довкола, кажуть, переміни,
Такий постійно непостійний час...

Забуті звуки з пам'яті вінілу,
Застигла ніч в периметрі вікна,
Як у кіно – у світі чорно-біло.
Вина по вінця, а душа без дна...

Закину дров. Аби ожИли тіні,
Вмокну по-давньому сухий качан у гас,
І не вогонь горітиме в каміні –
То буде тихо проминати час...

Відтак знайду у торбі МиколАя
Ніким іще небачені зірки,
Ніхто не вздрить, як їх понасипаю
В замети, мов тобі у подушки...

* * *

То бабине літо лягло на чоло,
Десь там інша музика грає,
Де Єва приходила, в чім не було.
Те все називалося раєм...

І то не Адам. То насправді був ти.
І Єва була, як облога.
І раєм були ті найперші світи,
В котрих ані Змія, ні Бога...

Яка вона райська? Насправді – земна...
Любов і та ніч неминуща...
Ти вип'єш цю каву поволі до дна.
У джезві залилася гуща...

... Цей світ... Ця кав'ярня... І ти іще є,
Все інше ну геть не суттєво...
Ці єви, зодягнуті від кутюр'є...
Та ніч була іншою, Єво.

Печера і яблуко... Відблиск вогню...
Хай каятись, але пізнати...
Ми перші придумали стиль, котрий ню...
А потім пішли плагіати...

* * *

Ці такі ще не бачені сни,
Ці зірки, як вогні на параді.
Починалося все восени
Між таких золотих листопадів...

І не квапилась ніч на краю
Поміняти декорації вистави...
Я тебе в листопаді люблю
Та уже до грудневої кави,

Що там завтра – сніги чи дощі?
Ця любов, ніби празник у будні...
В листопаді заснеш на плечі
І на грудях прокинешся в грудні...

Ця пора, ніби гра у слова,
Що збуваються завше й ніколи...
Зорі падають, наче дива,
Не діждавши святого Миколи...

* * *

Ця пізня кава в закутку веранди...
Вчорашню осінь замітає сніг...
Я пам'ятаю, де ростуть троянди,
Котрі я мав покласти вам до ніг,

То просто сніг... Ще навіть не іскриться...
До них ще не заметені стежки,
Ще пізнє листя кольору кориці...
Я про троянди... Не про колючки...

Той сивий подих першого морозу,
А так недавно ще була роса...
Така пора, що хоче тільки прозу...
А прозу я ніколи не писав...

Я до троянд веду тебе крізь вірші,
Навколо білі тіні холодів.
І ми йдемо як два посланці тиші –
Я знаю, де троянди... Я садив...

* * *

Саму себе домучила жага.
Благали душі: тІла, тІла, тІла,
І розчинялась тиша всеблага
І виспрагло опівніч золотіла...

І що там буде у небес на дні?
РозІпалася музика на звуки.
І двоє нас в окриленім вогні
По душі аж занурені у руки

Опало так зникали, а звідтіль
Світла світили п'янощами трунків,
І над усім шалена заметіль
Тебе, мене і наших поцілунків...

* * *

Ще не все. Ще далеко не все,
То ще осінь, котра журавлина.
Просто вітер той запах несе,
Що ним пахнули долі і вина...

Просто вечір давно спопелів,
Стало менше красивих ілюзій,
І побільшало спланих слів,
Що ми в них поминаємо друзів...

Осінь вибралась із позолот...
І дощами продрогло сіріє
Просто нині такий Камелот,
У котрого ні згадки, ні мрії...

Кажуть мудрі – реальність така,
Та чи є у тім мудрість – казати?
Ходить колом чарчина гірка...
І не хоче ніхто допивати.

* * *

Нависають дощі, як ліси,
Проминають пожитки й набутки,
Голоси... Наших давніх часів голоси
Та ще їх розчаровані смутки,

Це прозоре таке восени,
І ці таїни давніх печатей...
Ти мене з мого завтра гукни,
Щоб посидіти і помовчати,

Бо нарешті є з ким і при чім,
Наливай перевірену чарку...
Навіть ангел мовчить на плечі,
Перечитує нашу мовчанку...

* * *

Я не обраний, біль не кликаний.
Ніч навколо така густа...
Поможи тим нештучним диханням,
Що одразу уста в уста,

І таким відчайдушним доторком,
По котрому ти без одеж,
Порятуй мене, пані докторко,
І сама порятуйся теж...

Так, я в тіло твоє закоханий –
Так, я терен, що на межі.
Я татарин, я гість непроханий,
Перший празник твоєї душі...

Мені трунків твоїх кортілося –
Трав твоїх помічна гіркота,
Ти на празнику твого тіла вся
Ненаситно – уста в уста...

Світлана ШУМІЛО

Світлана Шуміло народилася та виросла в сибірському місті Тара. Предки по батьківській лінії (родові прізвища: Кондратенко, Авласович) походять із Чернігівської губернії, були переселені з України до Сибіру на початку XX ст. Переїхала на батьківщину предків – в Україну, в місто Чернігів – у серпні 2007 р.

Закінчила філологічне відділення Омського державного університету, кандидатка філологічних наук, габілітована професорка, викладає давньоукраїнську літературу та старослов'янську мову в Інституті історії Національного університету «Чернігівський колегіум». З 2019 р. – головна редакторка всеукраїнського наукового історико-філологічного журналу «Сіверянський літопис».

Публікувалася в поетичних збірках «Що серцю дорого...» (1994), «Вечори на Олександрівській» (1995), «Формула веселки» (2000), «Словники слів» (2002), «Ну що б, здавалося, слова...» (2018) та ін.

Із початком широкої війни почала писати вірші українською мовою.

Це перша «паперова» публікація віршів Світлани Шуміло українською.

У мене були собака і кіт,
два папуги та ящірка з ящірятами,
а ще великий павук-хрестоносець
і цвіркун восени за вікном.
Усі вони мали свої імена й звички,
усі мали схильність до повноти, бо вечеряли добре.

Бо це був мій дім.

У мене були полиці книжок, розставлених у відповідності до предметів, які я викладала.

Найближча полиця – про історичну граматику, бо її полюбляла найбільш, то й чіпала частіше, і щоб було зручно – поставила поряд, під руку.

Бо це був мій дім.

У мене були орхідеї, монстери, жіноче щастя, рожевий та жовтий різдвяники, фіалки, герані та кактуси.

Я всіх поливала один раз на тиждень, і всі квітнули майже без пауз, навіть кактуси влітку, наче я не філолог, а квіткознавець.

Бо це був мій дім.

У мене були мої друзі, усі дуже різні: молодші й старші, далекі й близькі, такі між собою не схожі, хтось був мені учнем, хтось вчителем, хтось – побалакати кілька годин ні про що, хтось – почитати вірші, хтось – помолитися разом. І попри різницю в усьому, ми з ними були щасливі, і мені було радісно їх нагодувати у себе на кухні, подарувати годину, вечір чи тиждень.

Бо це мої друзі.

І здавалось мені, що я потрудилася добре, склавши собі багатство, як добрий купець, докупи: друзі, книжки, тварини й квіти у домі – чого ще треба? Але о п'ятій ранку прийшов до мене, як у тій притчі, вісник, але не янголом – вибухом, звуком, якого до того не знала, і повідомив...

Ви знаєте, що він сказав.

Людина, яка пройшлася краєчком смерті,
Так близько, що трупний запах в себе всмоктала,
Що очі досі темряву відбивають,
Що вуха досі зовсім не можуть чути
Ані салютів, ані літаків, ані
Будь-яких занадто гучних звуків.
Пройшла, не померла, не далася, пощастило.
Скажіть мені, ця віціліла одна людина –

Чи точно вона, чи достатньо вона жива?..
Країна, яку розстрілюють і все фільмують,
Дивляться в очі жертвам, уважно слухають крики,
Роблять ставки, як у римському Колізеї:
Хто виживе, хто помре, а хто з'їде з глузду.
Країна, яка, дай Боже, таки вціліє –
Чи буде вона живою? Як та людина,
Що трупний запах змиває – а не виходить,
Що хоче бачити квіти, а бачить смерті,
Що хоче музику чути, а чує стогін.
Скажіть мені, чи достатньо вона жива?

Це добре, що горе прийшло навесні,
Бо водночас тобі дуже гірко –
І дуже красиво навколо.
Усе промовляє про радість і силу кохання,
А ти міркуєш про смерть і даремність життя.
І навіть про смерть міркувати – то ще не найгірше,
Бо хто його знає, як тебе зачепить осколком
Або обпече.
Це схоже на Пасху, точніше, на дні перед нею,
Наповнені болем по вінця,
Наповнені смертю.
Але ти ж то знаєш, що буде Великдень, і тихо
Тобі промовляє про це вся весняна природа.
Наша Пасха складніше.
Ми бачимо Хрест і не знаєм, коли Воскресіння.
Ба більше – не знаєм, чи прийде воно,
Чи побачим,
Не знаємо дня і не знаємо певно, чи буде.
То ж добре, що горе прийшло навесні.
Ти принаймні
Подекуди можеш підняти засмучений погляд
На сонячне сяйво й згадати, що десь уже чув,
Що після розп'яття буцімто становиться легше
На третій день.
Чи на третій рік.
Чи на вічність.

Я хочу мати велику-велику ікону
З поглядом спокійним і не надто суворим,
Щоб встати під нею та довго дивитися в очі,
Оскільки сил немає промовити до Нього слово.
Я геть не знаю, чого мені попросити,
Геть не можу витиснути жодної слізки,
Геть не можу подякувати та сказати: «Люблю»,
Зовсім стала несерйозна я християнка.
То хоча б дивитися, наче стежити за Його обличчям –
Абсолютно невидимим та незмінним,
Таким незнаним й водночас рідним.
Та навіть іконка в мене лише маленька,
Я не бачу на ній нічого сліпими очима,
Я тільки знаю, що є на ній Його образ,
І роблю вигляд, що мовчки дивлюся в очі.
О Господи, прийми моє сліпее мовчання
За найскрутнішу молитву.

Таке життя:
У тебе є всі приводи плакати,
А ти починаєш читати анекдота,
Бо сльози зараз ні до чого.
Є всі приводи перебувати у відчай,
А ти йдеш зварити кави та вмикаєш першу-ліпшу пісню,
Бо відчай, як і все тепер, не на часі.
Дивно, бо раніше ти плакав над такими дрібницями!
І сльози давали полегшення.
А тепер у тебе є цілий кінець світу,
Саме час поплакати,
А ти читаєш анекдота, п'єш каву та слухаєш пісню,
Щоб робити вигляд,
Що життя продовжується.

У мене в телефоні час італійський й домашній.
Я постійно плутаюся, одинадцята тепер чи десята.
І коли тривога, не знаю, чию скасувати пару,
Кому співчувати, італійським чи українським студентам.

Італійські співчувають мені, але я в безпеці,
Українські мовчки заходять на пару, хоча тривога,
Ще усміхаються, питають, як мої справи.
А справи мої десь зліва – у серці нашого континенту,
Десь посередині, між «Дякую», «Grazie» і «Спасибо»,
Між «Triste», «Туга» и «Скорбь» за тим, що пішло й не вернеш,
Десь там, де три мови, які не мали би перетнутись,
У моєму житті переплітаються міцно,
Як час на телефоні, і я не можу
Швидко збагнути, яка то зараз година?..

Щось тяжко мені дається аскетика,
Особливо в її класичному варіанті:
Упокорюватися, просити та ні на що не сподіватися.
Вірити Богові й з обережністю – доброзичливцю.
Усміхатися тому, хто б'є по обличчю, бо жалієш його.
Не відповідати кривднику, бо й у нього є своя правда.
Не помічати того, хто вбиває, тому що він вбиває повільно,
А Бог все одно сильніший, Він встигне витягнути.
Щось мало мені радості та впевненості від цієї праведності,
Щось хочеться плакати та скаржитися першому зустрічному.
Але щоразу, просячи в Бога про Вічність,
Навіщо я думаю, що й у тимчасовому якось усе влаштується?
Хіба аскетика не саме про протилежне?
І що тепер – усю країну закликати до аскетики?
Тому що не чекати земного – це найвищий щабель на Ліствиці,
А зараз вся країна живе, примирена зі смертю,
Тому що Голгофа стала величезна та всеосяжна.
А на Голгофі без аскетики робити нема чого.

Усе те добре, що розпочалося,
Має колись завершуватися.
Чи то літо,
чи то дитинство,
чи то мирне, спокійне життя.

І тільки зле
Тягнеться, наче вічність,

Всмоктує в себе,
Наче чорна космічна діра,
І не завершується ніколи.

Ви скажете:
Все завершиться –
І війна також.
Але ж ні.
Вона не завершується для загиблих,
Ані для вдів,
Ані для сиріт,
Ані для тих, хто втратив дитинство на ній,
Хто втратив надію,
Хто втратив...
(мені б не вистачило години – перелічити те,
що можна втратити на війні!)

А хто з нас не втратив ні цій війні?!

Той, хто розпочинає війну, –
Розпочинає погану вічність.

Десь там далеко-далеко
Загубилося моє життя,
Те, яке будувала навік,
Складала з маленьких частинок
Кохання,
Натхнення,
Везіння,
Завзяття
Та інших подібних іменників.
Тепер я пояснюю це іноземним студентам:
Маємо ось такі іменники.
Як побачите ті дві приголосні та «я» напри-
кінці,
Знайте, що перед вами середній рід.
Але вони пропадають дарма,
Ці іменники середнього роду,
Бо десь далеко-далеко

Загубилося побудоване на них,
Буцімто на вік,
Життя.

У нашій крихтійній приреченості,
У нашому нікому не помітному безвиході,
Які нам здаються величезними, як океан,
І бездонними, як пекельна прірва,
Усе ще трапляються якісь недоречні радості,
Утім, здається, цілком людські:
Повдихати нічну прохолоду,
Поцілувати коханого,
Усміхнутися дитині.
Навіть якщо немає ніякого доступного для огляду майбутнього
Ані в коханого, ані в дитини, хіба що –
У нічної прохолоди.
І ось наші радості,
Народжені всередині приреченості,
Здаються мікроскопічними,
Нескінченно малими,
Незлічимо глупими
Усередині океану безнадійності.
І тому –
Найважливішими,
Найпершими,
Найвищими.
Вдихай же нічну прохолоду, цілуй та посміхайся.
Коли ти нескінченно малий,
Ти нескінченно великий.

Валерій КОНАШ**ЧАША***Кіноповість**(Продовження. Початок у другому числі за 2025 рік)*

Був вихідний, тож знову на дачі – за заставленим їжею столом. Під триногою з казаном, як і завжди, жеврів вогонь.

– Отже, сумна історія вимальовується у нашому театрі, – смакував ложкою з казана гарячу уху мер. – А я ж дивився першу версію цієї вистави – тобто прем'єру. І скажу тобі: гаряче було на сцені. Й хоча не дуже розуміюся на театральних справах, але мене вразило...

Особливо молодий Мазепа! Одразу смикнув на себе ковдру! І далі вже зовсім нудитися не прийшлося. Актори так розійшлися, що в кінці їхнього дійства – зал на вухах стояв.

Волін слухав, але почуте змусило його призупинити мовчазний, жувальний процес.

– Це що? Якийсь прикол? Я дивився від початку й до кінця, і про Мазепу там навіть згадки нема.

Ледь не вдавившись кісткою, Андрій Семенович відкинув її під казан.

– Не може бути!

Усмішка в очах Сірого підвела його до невтішних здогадів.

– То це підстава! І що ж вони тобі там представляли? – вигукнув він.

– Сімейну драму Хмельницьких.

– Та ти що? Яка драма? Та тільки плакався в жилетку і все отримав. Та я ж йому!

Нервові зриви інших Волін не сприймав серйозно. Суворе життя й театральне дитинство наклали в його підсвідомість свій відбиток. Це нагадувало йому акторську гру – не більше. І тому завжди чекав продовження – від партнера. А воно тривало:

– Ну, кабанюра! І завжди підгадить. І завжди тягне kota за хвіст, коли треба навпаки поспішати.

– Тримає акторську паузу, – пояснив Сірий.

Не одразу звернув увагу на професійну підказку, а тому згодом мер запитав:

– Як це?

– Набиває собі ціну. Тягне час. Тож хоче ще щось для себе наварити.

Такий висновок примусив господаря дачі стиснути кулаки та підвестися з-за столу.

– Ну я ж йому... І натовчу свинячу пику! Ох і обламаю його кнурячі ніжки. Та він же на шашлик у мене піде. Курво товстопузе! Андрій Семенович вдарив кулаком об стіл.

Сірий смачно поїдав привезений від кавказців шашлик.

– Це не він? – зняв з шомпура зубами кусень м'яса, усміхаючись трохи банькатими очима.

Та роздратованого чоловіка цей жарт не пройняв.

– Тобі смішно?

– Це дійсно, уже комедія, – заплескав у долоні Сірий. – Браво, маестро!

Настрій Воліна передався йому, тож знову сів за стіл.

– Тоді банкуй! – кивнув у бік діжкоподібної пляшки.

Наливаючи повні склянки, Сірий уже не стримував власного оптимізму.

– І за що? За упокійничка чи Мазепу?

Згадка про гетьмана змусила мера замислитись. Тож й відповів:

– Нехай живе та поверне нам нашого Мазепу. Це ти правильно підмтив.

– І стане все на круги своя. Амінь! – Волін підняв наповнену склянку.

* * *

Сергій Григораш вийшов з «Мерса» та, обійшовши його, смикнув за ручку задні дверцята.

– Прошу, пані!

Марина ступила на тротуарну плитку й поглянула на двоповерхову будівлю.

– Департамент новітніх технологій, – прочитала вголос золотаві букви над входом.

– Оце і є моє дітище, новонароджене, – чомусь мляво вимовив це Григораш й додав, звертаючись до водія:

– Сашко, обід!

Режисерка дивилася на видовжену споруду в білому мармурі й не втрималася:

– Справжній рафінад!

– Так і є. Моя цукерочка! Тож заїдемо в середину та розглянемо її начинку, – взяв її під руку.

За вхідними скляними дверима опинилися перед дзеркальною кімнатою. І саме з неї, через прохідну арку, виїхав охоронець. ковзнув до них на роliках, привітавшись:

– Вітаю вас, шановні, в нашому департаменті! – бадьоро вимовив з американською радістю на обличчі й повернувся до себе, зробивши коло навколо двох присутніх тут людей.

Марина стримала посмішку, поглядаючи на шефа. Та він упевнено провів її до свого кабінету.

– Дві кави з шоколадом! – підвищив Григораш звичний свій голос, приклавши палець до невеличкого екрану на дверях, причиняючи їх за собою.

Здрігнувшись від почутого, режисерка розглядала кабінет. Під вікном – широкий стіл. Навпроти – двометровий телеекран. На стінах – картини відомих майстрів. І раптом велике дзеркало кабінету від'їхало на бік... В отворі виструнчилась молоденька жіночка – теж на роliках. З підносом у руках підрулила до столу, виставляючи каву й шоколад.

– Приємного апетиту, шановні! – прошебетала скоромовкою, опустивши дивні очі, і покотилася назад. Дзеркало стало на місце, наче нічого й не відбулося.

Уже не володіючи власними емоціями, розсміялася Марина.

Навіть прикрила долонею очі, ніби соромилася власного стану. Григораш сів за стіл, терпляче чекаючи. Та тільки поглянула на шефа – увійшла в наступну фазу істеричного сміху. Сергій Григорович мішав каву й навіть не сердився. І все ж взяла себе в руки – сміх порідшав.

– Вибачте, Сергію Григоровичу, але таке зі мною вперше, – діставши з сумки хустку, витирала очі.

– Сідайте й пийте каву, – заспокійливо вимовив він.

Тож, підсівши за стіл, вона боязко підвела губи до краю чаші. Тонкі брови підскочили вгору від подиву.

– Гарна кава!

– Беріть шоколад, – указав очима.

Одну з чорних пірамідок на невеличкому блюді – спробувала на смак.

– Справжній шоколад, – підтвердив шеф.

– Чудову каву готує ваша секретарка, – зробила комплімент.

Обертаючись до вікна, наморщив він складки високого чола.

– Не секретарка вона.

– А хто?

– Тобто секретарка, але не зовсім.

– А хто ще?

З шоколадом між двома зігнутими пальцями застигла Марина в чеканні пояснення.

– Не людина вона, – немов на допиті видавив із себе шеф.

– Таке можливо?

– У мене так. Адже назву мого дітища читали на вході.

– І що?

* * *

Директор театру кричав у своєму кабінеті:

– Ти розумієш, що підставив мене!

Режисер стояв перед ним з похиленою головою, киваючи на різкі випадки нею.

Тарас Миколайович потрясав кулаками, наганяв страху на підлеглого.

– Післязавтра приїдуть поважні гості з Києва, а у тебе готується тут якась сумна історія для них. Спочатку повідомили мера, а він уже нас. І як повідомив? Виявляється, що Андрій Семенович інформований про роботу нашого театру набагато краще за мене, його директора. Це як розуміти?

Володимир Петрович здвигнув плечима, не піднімаючи голови, але Тараса Миколайовича несло далі.

– Це він прояснив мені всю ситуацію, наче на долоні виклав. Виявляється, що ми вже не побачимо того всього дійства, що споглядали на першій прем'єрі. Ваша світлість вирішила переписати нашу історію, щоб спотворити своє власне бачення світу. Хто дозволив? І скільки вже наша славна ненька-Україна плакатиметься? Та власна історія переплуне будь-яку іншу, й має стільки неперевершених прикладів, що

іншим країнам і не снилося. Тому відповідай негайно, інакше я назажди перепишу твоє існування в нашому театрі.

– Мені здалося., – режисер підняв голову.

– Молитися треба, коли здається, – кричав директор. – І куди Мазепу подів, диктатор ти наш місцевого розливу. Мер особисто нагадав про нього. А виявляється що? Та він же зовсім не існує у твоїй новій, переробленій версії. Наче і не було його ніколи! І де наш славнозвісний Олег Цвіркун?

Володимир Петрович категорично замотав головою.

– Не можна йому там грати!

В такт йому – кивком, відповів Тарас Миколайович:

– Гаразд. Тоді сам Мазепу і зіграєш. Домовились?

– Нічого не вийде. Мазепа має бути зовсім іншим. Це його молоді літа.

– То не є проблема. Загримируємо так, що і рідна мати не пізнає.

Блимаючи на нього очима, режисер намагався зрозуміти серйозність директорських намірів.

– Та ви що? Це жарт?

– Ніяких більше жартів. І я особисто сам знайду тобі гримерів та буду сидіти поруч, щоб ваша диктаторська світлість нікуди не здригнула, – нахилився до нього.

Володимир Петрович застібнув гудзика на старенькому піджаку й поважно заявив:

– Нічого не вийде. В комедії – брати участь не бажаю.

– Тож ось, значить, яка ти у нас принцеса ділова, – нахилився ближче, підсовуючи дулю підлеглому під ніс. – А ось це бачив!

Шмигнувши носом, режисер відвернувся, склавши на грудях руки.

– Не подобається йому! А мені подобається?

Усе ж було добре. Прем'єра пройшла з успіхом. Нічого ж не треба переробляти. Тільки шліфуй та обкатуй, та жди гостей, – директор повернув його за плечі. – То він нам і обкатав. І це дуже добре, що мер мені все розповів та попередив. Недаремно людина займає свою посаду: зразу суть будь-якої справи бачить. А тому мені зовсім бай-дуже, які там у тебе склалися стосунки з Цвіркуном. Але саме оту першу прем'єру, які всі ми так гарно сприйняли й навіть були в захваті від побаченого – забезпеч на післязавтра. Інакше я за себе не відповідаю, – він сіпнув за комір зарозумілого чоловічка й відштовхнув від себе.

* * *

– Новітні технології ви бачили сьогодні в дії власними очима, – пояснив Сергій Григорович.

Ніяк не врубалася режисерка навіть в підказаному напрямку, не діяла й кава.

– Що саме?

Він допив з чаші й указав рукою на дзеркальні двері.

– Самі бачили, Мариночко! – двома пальцями руки шеф зімітував чиєсь незграбне ковзання на своєму столі.

Відправивши до рота чергову дозу шоколаду, вона осяяла результатом.

– Робот!

– Відповідь правильна, але як довго... І це з вашою розвиненою уявою – по книжках бабусі! – невтішно похитав головою Григораш.

Розчервонівшись, мов школярка на екзамені, вона все ж витримала його вчительський погляд та ще й тривалу паузу.

– Не можу повірити. Хоча... Обличчя секретарки – все ж дивне!

– Чому тільки її? – усміхався шеф.

– Був ще хтось? – раптом здогадалась. – Так! Охоронець!

Він заплескав у долоні й вийшов з-за столу.

Простягнувши руку до найближчої з картин на стіні, нажав невеличку кнопку в рамі. «Джоконда» моргнула очима, а губи ворухнулися.

– Не набридло вирячатися на мене? – промовила втомленим, але ніжним голосом.

– Господи! Що це? – не одразу зреагувала Марина.

Розтягуючи посмішку на обличчі, жінка на портреті скосила погляд на Григораша.

– То що? Подобається? А вона нічогенька!

Він наблизився до картини, прикладаючи вказівного пальця до рота.

– Мовчу! – мальована жіночка відповіла взаємністю.

Та все ж нерви у шефа були не залізні, тому й вдавив всю силу в кнопку.

– Зовсім сором утратила, хоча на початку вже такою манюньою себе показала, що хоч молися на неї. Треба програму міняти. Запорожців тепер і показувати не варто. Раніше тільки Сірко дозволяв собі непристойне слівце загнути, зараз же кожний присутній на картині намагається перевершити іншого в цьому сенсі.

Навіть невгамовний регіт Тараса Бульби перекрикують, адже кожний має свій голос. Закладена в них програма дає їм повну свободу... Вони бачать нас і багато чого переймають для себе. Ось такі ці недовершені чи вже перенасичені різним лайном новітні технології.

Не доведи, Господи! – витер помокрілого лоба.

– Тобто ведуть себе, як справжні люди, – почуте й побачене вразило Марину.

– Так. Набираються у нас – чомусь найгіршого.

Очі режисерки враз заіскрилися ідеєю.

– Як у справжньому житті. Наче можна й сонечку радіти, без війни жити, але їм тільки горілочку та війну подавай.

– Саме так, – кивнув на запорожців рукою.

– А голоси підбираєте як?

– У нас своя відпрацьована роками метода, спеціалістів теж вистачає. Як колись професор Герасимов відтворював по черепу справжнє обличчя, так і ми по обличчю знаходимо голос. І це вже перевірено на живих нині людях.

– Отже, голоси справжні? – формувала якусь думку режисерка.

Шеф помітив знайомий блиск її очей і категорично запевнив:

– Звичайно. Дайте нам своє фото, то згодом і побачите власний рухаючий портрет з особисто належним вам голосом. І взагалі, хоче людина того чи ні, але її обличчя випромінює певні емоції. Наші чутливі прибори вловлюють та переробляють їх на звукові хвилі. І саме з них і формується голос окремої особистості.

– Неймовірно! – у захваті вигукнула. – А голос Мазепи ми зможемо почути?

– Тільки давайте справжнє обличчя. Тоді й почуєте.

Марина підійшла до шефа й, обіймаючи, прошепотіла на вухо:

– Евріка!

* * *

У залі театру Володимир Петрович зібрав акторів. Мовчки вдивлявся в присутніх зі сцени – шукав когось очима.

– А де Цвіркун? – запитав.

Ніхто не подав голосу, запанувала тиша.

Та сталося диво, через кілька секунд Олег зайшов до залу. Режисер провів його поглядом до крісла з першого ряду й оголосив:

– Отже, можемо й починати!

Як і завжди, ходив по сцені, концентруючи думки та вловлюючи загальний настрій акторського люду.

– Отже, післязавтра – прем'єра! І ми маємо лише два дні, – додав він.

Актори заворушилися на місцях, заговорили:

– Як післязавтра?

– Не може бути!

Режисер підняв угору обидві руки та заспокоїв:

– І це ще не всі гарні новини, – зробивши кілька кроків, став навпроти Олега.

Актор з-під лоба поглядав на нього, чекаючи нових наїздів, але Володимир Петрович навіть приємно усміхнувся.

– Зі мною таке трапляється вперше на цій сцені, – вказав ногою, вдаряючи підошвою по дерев'яній підлозі. – А тебе, Олеже, мабуть, не хоче вона відпускати! Навіть скільки б я не старався.

Усі застигли в німому непорозумінні, чекаючи прояснення того, що вже відбулося.

– Саме так. Оцей театральний підмосток вибрав тебе й бажає продовження, – керівник колективу плавно розвів руками, ніби збирався злетіти.

Зібравшись у кріслі, немов перед стрибком у безодню, Олег, нічого не розуміючи, відчув щасливу мить. Та режисер раптом замовк, інтригуючи тим сидячий люд, але на мить.

– Саме тут ти задав ритму нашій першій прем'єрі і всі інші тебе підтримали. Чи не так, мої любі? – Володимир Петрович дивився в залу.

– Чи я помилився?

– Було діло! – сердито обізвався виконавець ролі Хмельницького.

Актор ролі джури запитав:

– І до чого ведете?

Ніби чекаючи саме цього, режисер осяяв усіх радісною усмішкою.

– До того, чого усі ви, мої любесенькі, колись так страшенно прагнули. І ось настала ця мить. І мрія ваша здійснилася, адже думка – матеріальна.

Саркастична інтрига затягувалася, тож усім відома хохмачка не втрималася:

– І що ж це за щастячко усім нам привалило? – запитала грайлива виконавиця пані Гелени.

– А ось воно, перед вами, – розрізав простір рукою, вказуючи на Олега Цвіркуна. Отож хапайте його та відтворюйте все те, що так відважно колись представляли на першій прем'єрі. І запам'ятайте: сьогодні і завтра – весь наш час. Тож не гаятимемо його і вперед за орденами!

– А як же минулі репетиції? – нагадала виконавиця Гелени.

– Дещо змінимо, але додано оптимізму.

Обличчя актора ролі джури виразило дитячий подив.

– Це чийсь наказ?

Запитання різко обернуло режисера в його бік.

– Ну ти, як завжди, Ярослав! Найрозумніший серед нас? Та ви радіти повинні, що пройшов ваш перший варіант цієї п'єси. Той, який ви так блискуче відтворили на сцені. То що треба? Зараз все згадаємо, завтра повторимо і все!

Чи будемо проводити слідство? У нас нема більше часу і все вже остаточно вирішено, – обернувшись на підосвах, зійшов зі сцени.

* * *

За столом однокімнатної квартири працювали жінки над кіносценарієм.

– Тож нефритова чаша гетьмана зникла за два роки до Полтавської битви? – запитала Марина, переглядаючи білі аркуші надрукованої кіноповісті.

– Так, – запевнила Надія Михайлівна.

– І знайшлася тільки після його смерті, – загадково підсумувала й поглянула на неї кіношниця. – Я чому питаю про чашу. Про неї згадується тільки під час привласнення племінником гетьмана Войнаровським майна Мазепи. Тобто після смерті Івана Степановича. Але, знаючи властивості чаші, у мене виникає питання: чи не навмисне хтось викрав її?

На питання про нефритову посудину письменниця замикалася, не маючи бажання бути відвертою.

– Та яка вже різниця: вкрав хтось, загубилася чи сама закотилася. Хіба в чаші справа? Кіноповість про самого гетьмана, а не...

– Як це яка? Я сама бачила й на собі відчула властивості чаші. І все вже не так просто! Ймовірно й сам Мазепа пив з неї та набирався сил, тому завжди й виглядав молодшим свого віку. Навіть іноземці, які бачили його в зрілих роках, про це згадують. Його очі завжди сяяли й не виказували втоми пережитих літ. То, може, й треба детальніше розповісти про цю нефритову чашу? А, можливо, всі негаразди почалися у гетьмана саме після її втрати?

Надія Михайлівна полишила своє місце за столом та пересіла на диван. На питання реагувала з відвертим роздратуванням.

– Скажеш теж! Знайшла чашу Грааля? І Ленін її шукав, і Гітлер. А

знайшлася де? У старенької бабусі – божої кульбабки? Ох і розсмішила ти мене, дитинко Маринко!

Але вже ніяк молоденька режисерка не збиралася викидати зі своєї симпатичної голівки новонародженої думки.

– У вас вона звідки?

Покиваючи у відповідь сивиною, жіночка навіть заплакала.

– Ох даремно! Даремно все тобі розповіла. Жила собі спокійно й горя не знала.

Повірила стара дурепа. Розщебеталася на старості літ. І кому? Якомусь дівчиську пігалиці. А воно тепер на мене кримінал вішає з великою радістю. Тож будемо тепер розслідування проводити, – встромила на неї помокрілі очі.

* * *

У залі місцевого театру, забитого по самісінькі балкони театральним людом, прем'єра.

На передніх кріслах – гості столиці та місцеві перці-корманічі. В самому центрі – дружина президента й міністр культури, в оточенні мера й директора театру.

На сцені кімната Гелени. Двоспальне ліжко, шафа та два довгасті столики зі стільчиками з обох сторін від вікна.

Заходить Хмельницький.

Гелена. То що? (Стоїть біля вікна).

Богдан. Заснув.

Гелена. Горе та і все.

Богдан. Сама добре знаєш, звідки в цього горя ноги ростуть. Декому воно теж дісталось. (Дивиться на неї). Тільки тебе Чаплінський забрав та приголубив, а Юрасик отримав по повній! Хоча й не від самого, а його лобуряк, та то всеєдино.

Гелена (відвернулась).

Богдан (сів за стіл). Не подобається?

Гелена (повертається й наближається до нього). Та я тільки єдине слово й мовила, а він робить мені божевільні очі та падає на підлогу. (Намагається обійняти його).

Богдан (встає й ходить). Казав тобі і не один раз. Після того випадку з Чаплінським дитина ледве розум не втратила. Від болю та переляку. І чого мені коштувало привести його до тями. Хоча й часу вже достатньо минуло відтоді.

Гелена. Та я й так довго мовчала, але скільки вже можна носитися

йому з тим голубом, мов з писаною торбою. Своїх аж занадто. Скоро небо над дахом закриють.

Богдан (розводить руками). Оце вже тоді трапиться. Отоді, дійсно, справжнє горе накриє всю країну! І все ж вам жінкам заважає і все воно не так діється, як має бути. Та хай він носить того хворого птаха, скільки його душа бажає. Та й кому він заважає. Хай носить, лікує, годує. Та він з самого народження – лагідна дитина. Поки усіх щенят, кошенят не приголубить – не заспокоїться. І це добре. Відтає душею від пережитого. І чим скоріше забуде – краще нам усім.

Гелена (піднімає руки). Добре. Я мовчу.

Богдан. Цей випадок тільки підтвердив.

Гелена. Що?

Богдан. Хворий він.

Гелена. Так гадаєш?

Богдан. Хворий і лякливий. Знахар попереджав мене про наслідки, адже запізно його запросив. Треба було одразу!

Гелена. Ой! Багато вони знають. Заспокойся. Переросте та ще й тебе замінить.

Богдан. Хто його зна.

Гелена. Я знаю і краще твого знахаря. Це ти тільки віриш всяким ворожкам. Наче й грамоті навчений, а довірливий, мов мала дитина. Вони возами за тобою їздитимуть, а ти тільки золоті їм підкидуй та слухай їхні віщування. І як такий довірливий ще й гетьманом став?

Богдан (повертається до неї). Саме тому й став. Я довірився люду – він мені. Без довіри нема віри в людину. Спочатку має щось заіскритися між нами. А вже від іскри і розгориться полум'я.

Гелена (складає руки, ніби молиться). Господи! Але ж тебе обдурять. Якщо вже не обдурили.

Богдан. Хто?

Гелена (відходить і ходить). І я теж повелася на цю твою рису. І тільки раптом зрозуміла...

Богдан. Що?

Гелена. Вона згубить нас усіх!

Богдан (кричить, мов навіжений). Хто?

Гелена. Твоя віра в доброго короля, царя, султана. Віра в доброго дядька врятує нас від усіх негод. (Закриває обличчя).

Богдан. Ти чого?

Гелена. Віра в єдиного Бога – розумію. Але кому з усіх названих пройдисвітів ти довіриш усіх нас? Людина, хто б вона не була, слабка.

Богдан (піднімає руку). Та я тебе... (Замахується, але хапається за серце).

* * *

Отож психологічний тиск на письменницю набирав обертів.

– А все ж, звідки у вас чаша? – чекала Марина відповіді.

Німа пауза зависла у квартирній тиші. Мов на допиті, ворухнула Надія Михайлівна тонкими губами й порушила її нарешті.

– У племінника Мазепи Войнаровського, згодом чаша також пропала, а виявилася потім у мого предка Костя Гордієнка.

– А незабаром у самого племінника, після пропажі, почалися негаразди: арешт, допит у Петра І й каторга? – запитала Марина.

– Так! Про властивості чаші могли знати тільки двоє: Войнаровський та писар Орлик – найбільш наближені. Хоча могли й не відати нічого: гетьман аж занадто обережним був.

Марина поглянула на чашу в серванті й здригнулася: давні події немов завирували перед нею.

– Але ж з усього багатства гетьмана тільки чаша з'явилася на Січі. Це ж непросто так? І хто ця таємна сила, яка рухала її тими роками й до наших часів?

Логічні доводи добивали Надію Михайлівну, затискали в глухий кут й відбивалися подивом в її очах.

– Тобі б, дитино моя, слідчою працювати! Але заради правди, заради майбутньої картини й світлої пам'яті Івана Степановича Мазепи я згодна терпіти навіть твої чекістські методи.

Отож запорожці кошового Костя Гордієнка й сам Пилип Орлик були ображені Войнаровським, адже гетьманський скарб належав не тільки особисто йому, як вони вважали.

Утручання в справи наслідування майна шведського короля Карла XII повернуло хід подій на користь племінничка. Тож Мазепа помер. Булава дісталася Орлику – його вибрали гетьманом. Багатство Івана Степановича отримав Войнаровський.

– Але він лишився головного – чаші. А без неї все багатство принесло йому самі нещастя, – додала Марина.

– Так. Пилип Орлик і козаки завжди знали ціну справжньому скарбу. Й не один рік після смерті Мазепи доводили свою відданість його почину. Адже той перший указав їм свою власну дорогу. Орлик виявився гідним учнем Івана Степановича. Й навіть прутський похід Петра І міг стати останнім для царя. Й не без участі Орлика війська самодержця були оточені турками й козацькими силами. Бомбарду-

вання московитів гарматами – призвело до повної їх деморалізації. Під Прутом сталося не так, як під Полтавою. Росіяни вже готувалися до полону.

Але... Знову, як і завжди, нам «щастило» – сталася зрада. За велику кількість золота великий візир зняв облогу. Розумна підказка цариці Катерини подовжила роки життя Петру І. Ось такий, один з багатьох епізодів, подальшої боротьби Пилипа Орлика за свободу України, – обернулася Надія Михайлівна в бік серванту й глянула на чашу, яка ніби блиснула через скло зеленкуватим світлом, підтверджуючи її слова.

* * *

На сцені театру продовжується вистава. Виговський – за столом, переглядає папери. Хмельницький топчеться поруч.

Богдан. Все, Іване! Все. Досить! Їм скільки не давай, завжди замало буде. Досить вже цапа годувати, пора й міру знати. І до речі, нам теж не завадить підкріпитися. Тож згортай свої папіруси й будемо обідати.

Виговський (складає списки до невеличкої скриньки). Оце вже інша справа!

Вартовий (заходить). Мазепа молодший! Особистою персоною! До ясновельможного пана гетьмана. (Одразу виходить).

Богдан (обертається до залу). Що? Що це він наплів? Яка ще персона?

Мазепа (заходить, схилиючи голову). Доброго дня та найліпших побажань вельмишанованому панству!

Богдан (підходить до нього). Це ж хто такий красномовний?

Мазепа (підводить голову). Іван Мазепа – спудей Київської колегії.

Богдан. Так це Степанів Іванко! Тож я й гадаю, що вона за персона пожалувала. То це ти так представився моєму охоронцеві? Ну насмішив! А то ми тут з Виговським й не на жарт приклякли зі страху. Персона пожалувала, а як її зустріти – й не кумекаємо.

Виговський (за столом усміхається, посмикуючи вуса). Радий бачити тебе, Іване!

Богдан. То прохось. Ми якраз обідати лаштувалися. То й складеш нам компанію.

Мазепа. Мати передала сердечні ліки на травах та печених куріпок у сметані. Тож... (Передає гетьману невелику валізу).

Богдан (бере її). Ой, Маріє, Маріє! Серце ж моє мліє. Дякую, Іване! Тож сідай вже, а згодом і пообідаємо. (Відчиняє двері й говорить, віддаючи охоронцю валізу). Обід на трьох, а це підігріти.

Виговський (до Мазепи). Вчасно завітав, тільки зі справами розібралися.

Богдан. Кмітливий хлопець. Ну а як батько?

Мазепа (сідає біля дверей). Усе гаразд. Військові приготування за вашим наказом завершені. З цим повідомленням до ясновельможного пана гетьмана мене й відправляли та довгих років життя визволителю поневоленого людства бажали. А коли б невчасно зайшов, зворотню дорогу одразу б знайшов.

Богдан. Ти диви! Говорить, немов горохом молотить. А мій Юрась і досі голубів по дахах ганяє. Хоча й трохи молодший за тебе і до науки його приставив, але зовсім не те що... (Киває на Мазепу головою).

Виговський. Матері Івана треба дякувати. За терпіння, лагідність. Завжди знає, що робить.

Богдан. А у батька знайомства знаєш які?

Виговський (піднімає руки). Тоді мовчу. Тоді одна йому дорога.

Богдан. І куди?

Виговський (підводить голову й дивиться у стелю, притулюючи долоню до лоба).

Богдан. І що видно?

Виговський. Поруч з королем польським бачу.

Богдан. І з якого переляку, Іване, твої видіння?

Виговський (стає на лаву, продовжуючи вдивляється). Жінок бачу. І які ж красуні. І всі до Івана туляться. Король щось собі міркує, але наш Іван ніяк не реагує. Його величність кричить, репетує – жіноцтво робить ноги.

Богдан (до Мазепи). Нема від них спасу, Іване. Й нікуди не подітися від жіночок. Така вже доля чоловіча. Отож вчися, поки молодий, набирайся розуму.

Виговський (плигає з лави). Щоб було потім, що втрачати від того невгамовного племені.

Богдан. Ой, не кажи, брате! Бо як тільки втратиш від них розум – втратиш і саме життя.

Заходить хатня робітниця, прямуючи до столу. Витирає його й вистилає барвистою скатертиною.

* * *

Надія Михайлівна почувалася ображеною. Безпідставне звинувачення зовсім ще молодій людині, як вона вважала, болісно вразило її.

– Даремно я тобі все розповіла.

– Але цей факт не можна приховувати, – наполягала Марина.

– Який факт? Це моя особиста версія, але ніяк не історичний факт. Моє особисте бачення тих подій ніякими історичними доказами не підтверджене.

– Але версія з чашою цілком можлива і вона дає відповіді на багато питань, – не вгамовувалася режисерка.

– Які відповіді?

– Невдачі гетьмана за невеликий проміжок часу до Полтавської битви. Він наче втратив колишні сили в собі й негаразди тепер завжди переслідуватимуть його. І вже ніде не знаходив собі спокою. Навіть після переходу до табору шведів не міг досягнути свого внутрішнього стану, не міг заспокоїтись й лишатися бездіяльним. Ходив в розвідувальні вилазки разом з козаками, нападав на російські загони й кидався в саму гущу бою. І не один раз його могли вбити або взяти в полон. Ви розумієте, що все це значить?

Надія Михайлівна розгублено кліпала на режисерку очима.

– І що?

– Та він же тепер сам шукав собі смерті. Ні серед своїх, ні серед чужих шведів не був упевненим у собі. Внутрішня слабкість супроводжувала його тепер усюди.

– Та я лише згадала про чашу, яка з'явилася серед речей Мазепи після його смерті, а ти роздула тут цілу фантастичну трагедію, – відверто захищалася Надія Михайлівна.

– Але я вже знаю її властивості!

– То й що? Кому ти хочеш щось довести?

– Але тепер ми зможемо доповнити наш кіносценарій історією про чашу. І наслідками від втрати її гетьманом.

– Ніхто цьому не повірить, – заперечила письменниця.

– Але в чашу Грааля й досі вірять та шукають.

Нібито і в Леніна на столі вона стояла завдяки його чекістам, які саме для нього її і віднайшли. І великий вождь пролетаріату навіть частенько до неї прикладався, поки знову її не викрали. Всі значні правителі вірять у чудодійність раритетних речей. Для керування людством їм потрібні додаткові, містичні сили.

Неначе погоджуючись, покивала у відповідь Надія Михайлівна на почуте.

– То це я її і викрала, а всі Сталіна в смерті Ілліча звинувачують. Горе та і все.

А то б вже комунізм на всій землі побудували. Чи не так, Марино? – розсміялася вона.

Режисерка образилась, хоча обличчя лишалося непроникливим і не видало жодної емоції.

– Це дуже серйозні речі, й багато хто готовий позбавити людину життя – саме за них. Тож прибережіть свою радість для іншого випадку, шановна Надіє Михайлівно!

* * *

Вистава на сцені театру продовжується. За столом сидить Хмельницький між двома Іванами: Виговським та Мазепою. Стіл заставлений їжею та двома баклажками: з горілкою й вином.

Богдан (до Мазепи). Ти добре наїдайся, Іване! Коли не п'єш, то хоч їж як треба. Не соромся.

Виговський. Більше їж, то й виростеш більшим. (Підморгує Мазепі).

Богдан. Правду каже наш вельмишановний генеральний писар. Бо бач, який вимахав! А уплітає за столом так, що тільки й устигає за ним. До питва не дуже тягнеться, але поїсти після гарної роботи завжди ладиться.

Виговський. Це чому ж? Можна й випити в гарній компанії (наливає собі вина).

Богдан. Не козацьке то питво, Іване! Баловство одно, а не істинна козацька насолода. (Наливає в келих горілки і випиває).

Виговський. Кому що? Кому й жіночки – насолода. (Підморгує Мазепі і п'є вино).

Мазепа (усміхається й куштує м'ясо).

Богдан (до Виговського). Тож мене в старі діди вже записав? Тільки й пити годен. Чи не так, пане писарю?

Виговський. Не я перший почав. Тож нехай тепер, пан гетьман, не сердиться.

Богдан (закрутився на місці). А я уже розсердився.

Мазепа (застиг з куснем м'яса в руці).

Богдан (підбігає до килима зі зброєю й зриває звідти шаблю). Зараз у мене по-іншому побалакаєш, розумнику!

Виговський. Та пошуткував я! То чого вже так перейматися?

Богдан (тягне з килима іншу шаблю й кидає Виговському). То тримай, грамотію ти наш – пересмішник. Разом і пошуткуємо!

Мазепа (в захваті). Оце тобі!

Виговський (підхоплюється й вправно ловить зброю).

Богдан. Виходь!

Виговський (йде до нього, витягнувши шаблю з піхов). Даремно,

ясновельможний пан гетьман затіяв це саме зараз. І що дитина має думати?

Богдан. А нехай учиться відповідати не тільки за вчинки, а і слова! У нього життя ще попереду, тож і така наука теж згодиться.

Мазепа (встає та відходить далі від столу).

Виговський. Ну добре! Задля науки – згоден. Та тільки не налякаймо хлопця.

Богдан. Не бійся, цей хлопчик набагато розумніший за нас з тобою.

Мазепа (віддвигає стіл до стіни, переймаючись баченим).

Богдан (підходить ближче до Виговського й б'є шаблею по його зброї). Давай, мудрагелю, підтанцювай!

Виговський (відбивається).

Богдан (наступає). Молодець!

Виговський (з поспіхом відходить).

Богдан (притискає його в куток й давить шаблею на шаблю). То що, пане генеральний? Чи не здаємося ми часом?

Виговський. Як накаже, ваша милість!

Богдан (відходить від нього). Ану віддай молодшому Івану зброю.

Виговський (віддає Мазепі шаблю).

Мазепа (тримає її вістрям вгору).

Богдан. Готовий? (Б'є шаблею ближче до руків'я).

Мазепа (тримає непорушно).

Богдан. Ти диви! У другого уже б з руки вилетіла, а у нього й не ворухнулась. Добре! Тепер наступай, хлопче!

Мазепа (робить випад вперед та б'є, потім знову й знову).

Богдан (відступає). Так. Гарно, молодець!

Мазепа (наступає й притискає гетьмана до стіни).

Богдан (відходить у бік, й шабля Мазепи прорізає стіну). Оце тобі!

Мазепа (обертається зі зброєю в його бік).

Богдан (опускає шаблю). Навіть не чекав. Оце здивував. Але руки зовсім дитячі. Звідки сили береш, Іване?

Мазепа. Силу концентрую під час удару, а до того завжди розслаблений й вільний від зайвого напруження.

Виговський. І де вчився такому?

Мазепа. У римських гладіаторів. Читати люблю. Тож їхнє вміння теж згодиться.

Богдан (до Виговського). А заперечити нічим не можу навіть я, хоча він зовсім ще дитина.

Виговський. А я зразу відчув у цій дитинці неабияке характерни-

цтво. Очі аж світяться від запалу. Мабуть, не тільки нас подивуєш, козаче, трохи згодом. (Підморгує Мазепі).

Богдан (підкручує вуса). А шаблю забери собі на згадку та прижми нею своїх ворогів, як зараз підпирав мене. (До Мазепи).

Мазепа (схиляє голову). Дякую.

Богдан (гладить його по голові). Ось так і тримайся!

* * *

Був сонячний день, тож гуляли берегом річки.

– Отже, кіносценарій майже готовий і можна рухатися тільки вперед? – запитав Григораш.

– Тільки... Навіть і не знаю, як про це сказати, – зам'ялася Марина. Він зупинився, обертаючись до неї обличчям.

– Якісь проблеми?

– Ніяких проблем. Тільки ...

– Ну що тільки? На чому вас заціпило, Мариночко Анатоліївно? Бігом кажіть, бо я людина часу і ніяк не можу дозволити собі пусте багатослів'я.

Його спокій неначе знесло потоком обурення й він навіть почервонів обличчям.

– Чаша, про яку вам колись розповідала, Мазепина! – взяла його під руку, намагаючись заспокоїтися та налагодити діалог.

– Як?

– Ось так. Його особиста й чарівна річ, яку завжди тримав при собі. Користувався нею й отримував надзвичайну силу.

– Святий Грааль? – запитав Григораш. Марина розсміялася, схиливши голову до його плеча.

– І ви про це? А, може, це якась старовинна та ще й обрядова чаша древніх жреців або мольфарів. Але однак ця загадкова камінна посуда має дивовижні властивості.

Задивившись на диких качок під самим берегом, Сергій Григораш зробив нерішучий крок уперед, пригадуючи минуле.

– Колись і я в лихих дев'яностих мав справи з усілякими камінцями, навіть виготовляв з них ювелірні прикраси. Тому й не зовсім профан у цьому питанні. А також добре знаю, що камінь може акумулювати в собі своєрідну енергію. А при взаємодії з людською енергією збагачує її ауру допоміжною силою. І це надає навіть надможливості носію такої коштовності. Багато хто з відомих нам людей: поетів, художників – носили персні з вправленим у них коштовним камінням.

Та при втраті них за якихось обставин навіть утрачали власне життя. Загублене каміння губило їхню долю.

І камінь зовсім не мертвий – він навіть дихає й має свій життєвий ритм.

Оточуюча нас природа не мертва, як ми колись в дитинстві думали про дерева, ламаючи їм гілки.

Марина завмерла на кроці, й вони зупинилися.

– Отже, я була права. І саме через чашу Мазепа втратив силу. І, мабуть, цар Петро І це також помітив, тому й дозволив собі більше не церемонитись зі старим гетьманом.

– Про це мовиться в кіноповіді? – запитав шеф.

– А це вже мої особисті висновки з прочитаного та розуміння властивостей чаші.

– То в чому проблема? – не розумів Григораш.

– Я хочу доповнити сценарій історією чаші, але Надія Михайлівна проти.

– Чому?

– Мені здається, що вона щось приховує. І саме тут криється основна розгадка. А якщо потрапляння цього раритету в недобрі руки несе якусь загрозу? – запитала в нього.

Ніби хтось невидимий розвернув шефа на дев'яносто градусів, й він поглянув у бік води.

– Але ж і фантазія у вас, Мариночко! І якби тільки на благо вона нам пішла. Хоча я вас зовсім не підганяю... Самі вирішуйте, доповнюйте – у вас море часу, – вказав рукою в бік річки.

* * *

Вистава продовжувалася. На сцену, підтримуючи Хмельницького з обох боків, заходять Виговський та охоронець.

Виговський. Прямуємо до ліжка.

Охоронець. Важкенький наш гетьман.

Виговський (підтримує гетьмана, саджаючи на ліжко). Ось і добре.

Охоронець (випростується на повний зріст).

Виговський (до нього). Можеш іти, Степане. Далі я вже сам. Тільки мовчок і нікому ні слова. Зрозумів? (Укладає гетьмана на ліжко).

Охоронець. Так, пане генеральний!

Виговський. Отож-бо! Йди і нічичирк!

Охоронець (виходить).

Виговський. А ми зараз полікуємося. І де тут Мазепині краплі? (Йде до шафи і дістає невелику пляшку).

Богдан (подає голос). Ох-хо-хо! (Лежить).

Виговський (капає ліки в склянку та підносить гетьману до рота).

Богдан. Щось сталося?

Виговський. Отож зовсім нічогенько не пам'ятаємо?

Богдан. Намагаюся.

Виговський. І чого було ставати на драбину та ще й лізти на дах? (Відставляє склянку).

Богдан. Тиміш мій кликав мене. Кивав до себе рукою. Якби ж ти тільки знав, Іване, як зрадів я своєму дитяті.

Виговський. Уже не один рік минув від його смерті.

Богдан. А він весь у білому серед моїх голубів. Якби ти тільки бачив. Не стримався я та став на драбину.

Виговський. Це з хворим серцем й на таку височінь?

Богдан. Та він же обидві руки подав мені. Я і ухопився, але не втримав, мій сину! Та й голуби кинулися до мене... І як же їх багато!

Виговський. Ой, і не добре це все!

Богдан. Але ж Тимоша побачив і так мені добре. Руки його у своїх і зараз відчуваю. Ох і міцна його хватка, але чому ж не втримав, синку!

Виговський. Бо не було його там.

Богдан. Не кажи так. Ти й раніше, Іванцю, з погордою до нього ставився! А якби я утримався, то, може... Стільки надій покладав на нього та й сам відправив на небеса.

Виговський. І що вже тепер поробиш? Треба далі жити, а не думати про смерть. Мертві до мертвих завжди потраплять, а хто живі справи творитиме?

Богдан. Нічого вже не хочу. До сина хочу, й він мене чекає.

Виговський. А нам було одної Польщі замало, так тепер московити з іншого боку тиснуть та вимоги свої висувають. То якось невчасно, ваша ясновельможність, вирішила нас покинути.

Богдан. А ти саме вчасно вирішив мені нагадати, Іване!

Виговський. Ну так хоч навчи, як тепер, нам убогим, з усім цим розібратися. Коли вже з обох боків скубти почали?

Богдан. Якби ж я знав. Й сам голову ламаю та не знаходжу відповіді. Жив би мудрий Сагайдачний – підказав би.

Виговський. Петро Конашевич?

Богдан. Так. Ось хто тримав ніс на вітру. Завжди знав, звідки подме. І на московських воротах щит свій прибив. Турків під Хотиним розбив. А скільки невільників після морських походів додому повертав. Я ж тільки народ свій на війну слав й тисячами клав. Думав переплюнути вельми розумного Конашевича, але зась! Ось він знав, як вико-

ристовувати Польщу у своїх цілях, мене ж навпаки – обвели навколо пальця, мов малу дитину. Домовленість з королем польським дорого мені обійшлася. Зважився я привести до покори польську шляхту йому на догоду. Ти і сам вже бачиш, до чого це призвело. І розорення Суботова, і втеча моя на Січ – це все наслідки тої домовленості. Шляхта таких речей не пробачає, тож піде вже до самого кінця: чи свого, чи мого. Тож що я міг робити? Тепер і сам бачиш, Іване! Договір з царем московським нам не порятунок, а, можливо, ще більше горе. І якщо вже зараз він з шляхтою домовляється, то чого вже далі усім нам чекати. Ось так, брате-козаче! Тож, поки я ще тримаюся за бороду цапа московського, шукайте вихід.

Виговський (немов закляк). А ось це вже, бабусю, що називається: приїхали. (Бере склянку з ліками й випиває).

* * *

Сергій Григораш підвіз Марину до її п'ятиповерхівки та, стоячи біля авто, інтелігентно набивався:

– Було б зовсім непогано, якби після наших блукань та й сталася гарна нагода.

– Яка ще нагода? – підвела вгору тонкі брови.

– Гаряча кава!

Її блискавична посмішка враз осяяла турботне обличчя чоловіка.

– То це ви так люб'язно напрошуєтесь? Тільки кава у мене звичайна і прислужниць не маю.

Погоджуючись з усім, кивнув він розумною головою й додав:

– Так, так. Я не примхливий і з ваших рук, Мариночко, готовий пити навіть воду.

Не одразу зважилась на відповідь, тільки, усміхнувшись подитячому, відчинила двері під'їзду.

– Будь ласка!

Вони зайшли на другий поверх та увійшли в квартиру. З коридору вона відштовхнула від себе кімнатні двері.

– Це велика кімната. І все, як і у ваших батьків, лишилося на старих місцях.

Меблі, килим, фото дихають присутністю моєї бабусі й нагадують про моє дитинство.

Книжки на полицях також збирала для мене вона.

– Справжня бібліотека, – обводив зором чеську стінку Григораш.

Справивши враження на шефа, Марина продовжувала дивувати його далі.

– І навіть низ шафи та серванта забиті також книжками. Посуду самий обмаль – одна література. Бабуся була заядкою читачкою, до чого й мене привчила. Працюючи директоркою міської бібліотеки, Ніна Іванівна в радянські часи мала досить впливові знайомства. Творчі вечори та зустрічі шанувальників літератури з відомими письменниками, художниками та майстрами різних ремесел бачу як зараз, – вона піднесла фото рідної людини до свого обличчя й поцілувала.

– На нашу Надію Михайлівну схожа, – підмітив Сергій Григораш.

– Так. Я казала. І це знову якась містика, але це факт. Вони наче рідні сестри доповнюють одна одну. Одна навчила мене читати й цінувати прекрасне, інша вчить писати й розуміти та цінувати життя. Це якийсь подарунок долі, і я вдячна їм обом. Але за який успіх я отримую все це? Адже вже доросла і знаю, що за все треба платити, хоча нічого ще не зробила.

Приголомшений щирим одкровенням дорослої онуки, Григораш пригорнув її до себе.

– Отже, успіх попереду, – пояснив він притуляючись щокою до вологих очей Марини.

* * *

Прем'єра в театрі закінчилася, але переповнена зала шанувальників, стоячи аплодуючи, запрошувала акторів на сцену.

Гості з Києва заходили до кабінету директора театру, знаходячись ще під враженням побаченого. Дружина президента, худорлява й симпатична жіночна, проявляла більшу стриманість й більше мовчала, усміхаючись. Міністр культури, сам колишній актор та ще й молодший віком, відчував себе у своїй стихії, а тому був відвертим.

Загинаючи пальці на руках, перераховував:

– Актори грали блискавично, режисерська робота – геніальна, підібраний матеріал на висоті, за костюми окрема розмова та подяка майстрам.

– Пані Гелена міняла вбрання, мов рукавички, – не втрималась від суцільного позитиву дружина президента.

– Так. І навіть чоловіче вбрання в кожній новій дії інше, – продовжив міністр. – Ми навіть і не очікували, що у нас на периферії такий прекрасний театр. А вимова українського слова яка? Тут, мабуть, і акустика грає важливу роль! Супроводжуюча музика вашого оркестру іноді була ледь чутна, але вона настільки виразна і єдина у своєму виконанні як один універсальний інструмент. І це музичне підсилення, здається, вплинуло на блискучу гру акторів.

Директор театру, не обтяжуючи себе з відповіддю, обернувся до режисера й пояснив:

– Головний винуватець сьогоднішнього дійства перед вами, тож, будь ласка, на будь-які професійні питання відповість вам Володимир Петрович!

Режисер виглядав новою копійкою й не тільки через світлосіру трійку. Прилизане волосся та бриті щоки видавали в ньому інтелігентну людину. Тож, смакуючи на собі допитливі погляди, він поправив синьо-жовту краватку на білій сорочці, розправив плечі та й прийняв ораторську позицію.

– Тож, пане міністре, все, що ви зараз перерахували, дійсно, грі акторів тільки допомагало. І музика, і костюми, освітлення та підібраний історичний матеріал – весь цей комплекс діяв на благо усім нам. У тому числі й глядачам.

І за всім перерахованим вами стоять живі люди. А це значить, що всі вони добре виконували свою роботу. І справа не в тому, де живуть майстри своєї справи, – на периферії чи в центрі. Справа у відношенні до своєї справи.

Звичайні робітники театру виконують звичну й щоденну роботу. І роблять її з любов'ю. А також добре розуміють, як можна досягти колективного успіху. А тому й викладався кожен з них саме для цього. І нічого особливого тут нема. Ми завжди працюємо в подібному ритмі, а те, що ви побачили це тільки сьогодні – не наша провина, – режисер поглянув на директора театру й ледь прикусив язика.

– А наш недогляд, – продовжив уже міністр культури.

– Не я це сказав, – здвигнув плечима Володимир Петрович.

І тільки зараз, і навіть з превеликим бажанням утрутилася в розмову дружина президента.

– Але тепер ми побачили справжній театр, хоча театрів у країні море. І ми також не винні, що ви всі, майстри свої справи, такі скромні та сором'язливі. Хоча справжній талант й має бути саме таким. Адже давно вже відомо, що відрізняє геніїв від звичних людей. І це їхня надзвичайна скромність. І ви все правильно завжди робили: виконували звичну роботу занадто добре. Але яким би скромним хто не був, та справжній талант завжди помітять.

Тільки треба мати терпіння, виконуючи свою звичну й улюблену роботу. Тож ось, нарешті, ви й дочекалися. І тепер уже ми запрошуємо вас до нас, у столицю. Але вже разом з автором п'єси, якого ми не мали нагоди бачити через його хворобу.

Адже така плідна праця має стати прикладом для інших, – простягаючи наманікюрені пальчики руки Володимиру Петровичу, додала: – З успіхом вас, шановні!

* * *

Після прем'єри люди виходили з театру. Мер стояв біля вікна, поруч прохідної, супроводжуючи поглядом знайомі обличчя та киваючи у відповідь на привітання.

– І звідки стільки народу? – запитав Сірій.

– Інтелігенція, що ж ти хочеш! Треба й себе показати, й на інших повитріщатися, – обернувся в бік натовпу Андрій Семенович, указуючи очима на компанію театралок жіночок.

– Молодці, а Виговський – красень, Гелена – зовсім очманіти! – доносилося звідти, й веселий сміх переривав їхню розмову. Жвава реакція жіноцтва затронула живі струни душі мера.

– Ось бачиш! Комп'ютери, телефони – це добре, але їм потрібне природне спілкування.

Комусь треба доторкнутись до людини, навіть обійняти її й насолоджуватися тим, що вона стоїть поруч, а не на екрані сучасної техніки.

– Тож постарався наш Станіславський, і коли тільки встиг? – усе ще не вірив у те, що бачив на сцені, Сірій. Мені ж зовсім іншу трагедію розіграв, а тут різкий поворот на сто вісімдесят градусів. І звідки Мазепа взявся?

– Отже, даремно відправив я тебе до нього. Правильну установку йому зробив. І Мазепа – знову красава! Хоча на першій прем'єрі він більше мені сподобався.

Треба буде відзначити їх усіх. Другий раз підряд підтвердили свій успіх. – Мер привітався за руку зі знайомим та, обертаючись до Сірого, вказав очима на стелю. – Банкет попереду, тож не розслабляйся.

* * *

У великій бабусиній кімнаті сиділи вони за столом. Кава давно випита, але розмова продовжувалася.

– Сьогодні у Олега прем'єра в театрі, – нагадала Марина.

– Це хто? – нахилив на бік пусту чашу Григораш й розглядав зсередини.

– Я ж розповідала. Актор цього театру і наш майбутній виконавець ролі Мазепа.

– То чому ви з Надією Михайлівною там не відмітились? – запитав шеф.

– Уже було! – згадавши пригоду з лекцією в театрі, Марина розсміялася. – Нас туди ніхто й на поріг не пустить.

– Оце так! Не чекав від Надії Михайлівни таких вибриків, – відставив у бік чашу Григораш.

– То це я винна. Надія Михайлівна навпаки... Мали неймовірний успіх у слухачів її розповіді про гетьмана Мазепу. І якби нам не завадили, то навіть для мене почуте стало б відкриттям.

Вона знає таке, про що не пишуть у книжках.

– Наприклад?

– Кохана Мазепи Мотрона, яку він охрестив, а потім через шістнадцять років у неї закохався, була насправді...

Григораш чекав продовження, але вона навмисне тягнула інтригу.

– І хто ж була? – запитав.

– А ось ніколи не здогадаєтесь!

Це було вже занадто, тож Сергій Григорович, наморщуючи високе чоло, намірився піднятися.

– Його донькою, – вразила відповіддю, й чоловік опустився на стілець.

Такому вірити не збирався, відмахнувшись рукою в бік Марини.

– Ось тому й не люблю я історію, а займаюся практичною справою. Через століття спробуй комусь щось довести. Історія брехлива, як і політика. Хоча й цікава для ентузіастів словоблуддя. Сьогодні вона одна, але при зміні політики, мов флюгер, повертається під іншим кутом.

У відповідь Марина покивала вказівним пальчиком.

– Не кажіть так. І цьому є деякі історичні підтвердження. Мати Мотрони – Любов Федорівна мала занадто близькі стосунки в свої молоденькі роки з Мазепою.

Але тільки через багато років вимушена була розповісти правду. Коли Мотронка втекла з дому до гетьмана, а він навіть збирався на ній одружитися, всі карти спутала сама мати. І вимушена була розкрити перед Мазепою давно приховану таїну.

А виявляється, що саме він, гетьман, і є батьком Мотронки. Ніхто й ніколи про це і не дізнався б, якби все так далеко не зайшло.

Очі Григораша вказували недовіру, але останні слова примусили пом'якшити погляд на історичне буття.

– А що? Рідна кров завжди тягне... Мазепа не знав, але був досить чуттєвою та лагідною людиною, хоча й мусив був приховувати свої

найліпші людські якості від чужого ока. Відчував у хрещениці рідну душу. Теж саме мала відчувати й Мотронка. Так, правди ніхто з них не відав, але споріднена кров бурлила на відстані. Та вони сприйняли неймовірний потяг одне до одного як кохання.

Отож вимальовується дуже вдала версія для розслідування через віки, – з гумором завершив Григораш.

– І тільки після приходу матері Мотрони до Мазепи та їхньої розмови він відправляє кохану додому, – продовжила особисте колування в історії Марина. – Їй шістнадцять, йому шістдесят п'ять. Її батько – генеральний суддя Кочубей пише донос царю Петру на Мазепу. Але під тортури й допит попадає сам суддя, настільки високою була у самодержавця довіра до Мазепи. А вже після допиту з пристрастями, цар відправляє Кочубея до Мазепи. Іван Степанович повинен виконати царський наказ. А саме він має стратити суддю. Тож цього разу вже ніяк відмазатися гетьман не міг, хоча й тягнув час, просив царя за батька Мотрі, але все дарма. Ось така доля трагічного кохання, яке призвело до ще більшої трагедії.

– Трагедія, – повторив Григораш. – І це дійсно історія. І яка вона в нас багата, та як мало ми знаємо.

Можливо, ваш фільм, Мариночко, і стане тією машиною часу, завдяки якій ми й заглянемо в глибину століть.

– Наш фільм, – підказала вона.

* * *

Надія Михайлівна налаштувалась до звичної для неї праці. Сидячи за столом, зробила ковток свіжоприготовленого чаю й написала на обкладинці шкільного зошита єдине слово: сповідь. А далі відкрила першу сторінку, готуючись до головного.

Її пам'ять поринула в давні тридцять роки, й вона побачила батька. Кремезний і гарний він підняв її серед ночі. Уже одягнений та рішучий у своїх діях кудись поспішав.

– Пробач, дитино! Та я вимушений тебе підготувати. – Вона сонна нічого не розуміла. Та він цілував її в щічку, притулившись поголеним обличчям до доньки.

– Так треба, Надійко! Тож нічого і нікого не бійся. Ми завжди жили з тобою разом з тих пір, як мама покинула нас. Але вже зараз я вимушений покинути тебе. Так дійсно треба, донечко! Тому кріпися, любя моя!

У своїх думках я завжди буду з тобою й старатимусь оберігати й любити, як і раніше. А ось цю річ, – він тримав у руці нефритову чашу

й уклад її в отвір на спині звичайної ляльки, втуливши в нього пробку зі звуковим пристроєм. – Обов'язково збережи й нікому не показуй. Ця чаша належала гетьманові Мазепі, а він отримав її від самого... Це ім'я тобі також відоме, отож оберігай і все пам'ятай.

Це надзвичайна річ, і якщо будеш розумницею, то вона й тобі пригодиться в майбутньому. І завжди згадуй мої слова та все те, що я розповідав тобі раніше про минуле нашого роду.

Батько ще раз устиг поцілувати її, але гуркіт у дверях примусив здригнутися.

Троє військових заскочили так, ніби за кимось гналися.

– Уже зібрався? – запитав старший. – Молодець петлюрівець! – Обвівши очима невеличке помешкання й зупинивши погляд на заплаканій дитині з лялькою в руках, наказав військовим:

– Забирайте його!

* * *

У власних покоях палацу, перед масивним дзеркалом в золотавій оправі, приміряв король польський розкладені на стільцях головні убори.

Широкополого капелюха з барвистим пір'ям покрутив у руках і підніс до голови. Та раптово передумав, ухопивши другою рукою сріблястого дзвоника зі столу. Гучні звуки металу розлилися палацом, й одразу у дверях застиг покоевий.

Ян Казимир владнав капелюха на голову й обернувся до молодика.

– Кажі, Мазепо!

– Що саме, ваше величносте? – виструнчився перед ним.

Король дивився у дзеркало, поправляючи поли головного убору й, тамуючи роздратування, запитав:

– Як він тобі?

Мазепа, підійшовши ближче до різномаїття розкладеного розкішного вбрання, вибрав іншого: з чорним пір'ям й темними краями.

– Будь ласка! – підніс його королю, схилиючи голову.

Зі злістю зірвавши невдалу обнову, Ян Казимир легким порухом руки накинув на себе запропоновану. Повернувся до дзеркала боком, потім задом, позираючи на відображення, й задоволено вигукнув:

– Браво, Янеку!

Король ще покрутився на паркеті й обернувся до покоєвого.

– Я вже й міряти їх утомився! А ти одразу й вихопив потрібний. Це як? Спокій та легка усмішка на обличчі Мазепи вдало гасили королівське роздратування.

– Кожного капелюха я приміряв на вас, ваша величність! – й опустив очі.

Як Казимир поглянув на свого двійника у дзеркалі, формуючи власну думку.

– Як це?

– Тільки примірку робив у своїй уяві. Тож вибрав найкращий. Якраз під колір дорогоцінного волосся вашої королівської величності.

Як Казимир обернувся до нього й навіть розкрив рота, але жіночий окрик зупинив його.

– Знято! – радісно повідомив усій знімальній групі впевнений голос Марини Анатоліївни Лірик.

Тож актори й оператори нарешті розслабились.

Король Казимир обійнявся з Мазепою, адже сцена вдалася, а тижні зйомок навіть поріднили. Сергій Волін та Олег Цвіркун дали волю емоціям.

Надія Михайлівна сиділа разом з режисеркою за невеличким столиком, спостерігаючи за матеріалізацією свого творіння.

– І як вам? – обернулася до письменниці Марина.

Ворухнувши тонкими губами, по черзі прикладала квітчасту хустину до очей Надія Михайлівна.

– Дякую, любя! – шморгнувши носом, відповіла вона.

* * *

Запорозька Січ. Сімнадцяте століття.

Сірко зайшов перший, за ним Мазепа. Роздивляючись козацький курінь зсередини, Іван протягнув здавленим голосом:

– Дякую, пане отамане!

Сірко зиркнув з-під брів і вказав рукою на лаву біля столу. Мазепа сів, кидаючи оком у бік кошового, намагаючись розуміти його подальші дії.

– Не для тебе це зробив, – височів над ним отаман.

– А для кого? – підняв голову.

Кошовий пройшов в глибину куреня, розглядаючи козацькі сідала. Не поспішав з відповіддю й ніби ігнорував присутність ще одної людини.

– І не для себе, – обізвався згодом, ніби робив позичку.

Мазепа, слідкуючи за ходою ставного козарлюги, запитав:

– Тоді чому?

Щирий голос молодої людини примусив зупинитися й навіть більше – підійти до неї.

– Гарно співаєш, піймана пташко! Жити ж хочеться? Чи не так?

Опускаючи голову, Мазепа відповів:

– Воля ваша, якщо вважаєте моє життя недоцільним...

Але той перебив:

Та тому й відмазав тебе. Інакше б на шматки порубали мої хлопці. Це ж треба! Своїх православних ти в рабство віз до кого?

Ще нижче похилив Іван голову, добре розуміючи провину.

– Наказ гетьмана Дорошенка.

Та знову не стримався кошовий.

– Мало татари та турки нашого люду полонять, щоб ми їм ще самі їх возили? Це ж наші матері, батьки, брати, сестри, діти... І скільки вже перемінилося тих гетьманів з часів Богдана? І кожний про себе тільки дбає, а не про свій народ? Люди ж для них сміття, по якому вони сходять до вершини влади. А хто про спільні інтереси подумає, про всіх нас, про всю країну? Чи знайдеться нарешті? – втопив очі в обличчя Мазепа.

А той, мов заворожений, та враз відкинув з чола рудувате волосся.

– Хмельницький спробував?

Сірка тільки більше розпалила згадка тої минувшини.

– І що? Тремтіли в обіймах ляхів, тепер москалі придавили не гірше. І яка користь від нашої війни, коли тепер вони між собою домовились і зовсім розідрали нас навпіл. І на кожній половині свій гетьман, а скільки ще їх об'явиться наавтра?

Кінець усьому цьому безладу колись прийде?

– Потрібна міцна влада, але розбрат між собою ніколи не дасть цього зробити, – ніби до себе мовив Іван.

Сірко, розмислюючи над його словами, присів поруч.

– Гарно говориш, здається, так би і слухав, і вуха розвісив. Та Богдан теж так умів. Виговський – не гірше. А користі від вашого уміння? І навіщо, взагалі, знання отримуєте, коли не розумієте, куди його прикласти? Навіщо макітри собі забуваєте невідомо чим, коли пристосувати до життя його безсилі?

– Горе від розуму? – запитав Мазепа.

Кошовий поклав руку йому на плече.

– Добре метикуєш! І собою хлопець справний. І словом, ніби медом, мажеш. То, може, й згодишся чимось для людського добра.

Мазепа глянув на Сірка й завмер. Той впився в нього немигаючими зіницями, розглядаючи ніби зсередини усе, що коїлося в Івановій душі.

– Потрібна тільки сила, – вимовив повільно, втопившись в розширених зіньках відважного козарлюги, й додав: – Розум і силу прикласти до діла й підняти країну з руїн.

Прибравши руку з плеча Івана, Сірко провів нею по його патлатому, як для козака, волоссю.

– Ось тому і відмазав тебе. Занадто ти мудрий, хлопче! І те, що накази виконуєш, молодець. Але це тільки я розумію. Люд на це не зважає. І навіть розумну голову від тіла враз відділить.

Хоча й міняє нужда хазяїна, але не заграйся. Треба вже нарешті зупинитися десь. Та й над наказами, хоч іноді – замислюйся. Будуть ще такі, що, виконавши їх, призведеш до загибелі вже не кількох людей, а цілу країну. Ось тоді і станеться горе усім нам від твого розуму. Не треба гратися з ним і ставити на показ людству. Краще тримай його при собі й роби свою справу.

А силу я тобі дам, – відійшов за піч, щось там шукаючи. Ніби сховався, тільки легкий шурхіт виказував його присутність. Повернувся до столу, тримаючи щось у руці. Виставив перед Мазепою невелику чашу. Світ з вікна освітив її зелену поверхню, й дивна річ заблищала.

Іван підняв очі на кошового, а той усміхнувся йому у відповідь.

– Ну ось тобі і сила, а розум при собі маєш. Розум і силу прикласти до діла – сам казав. Отож недаремно рятував тебе. Маєш тепер усе. І життя, і розум, і силу. Тож дій! Але зроби, нарешті, те, чого забракло іншим гетьманам. І випий з чаші!

Іван тільки тепер помітив у ній якусь рідину й ще раз блимнув на Сірка. А той указав очима на чашу. Тож, обережно взявшись за її коротку ніжку, одразу ж вихилив у рота.

Тетяна ТАЛАНЦЕВА

Тетяна Володимирівна Таланцева (Нескоромних) народилася 05.03.1991 року в селі Сновське Щорського району Чернігівської області. Проживаю в м. Чернігів. За фахом лікар, працюю на державній службі. Римувати почала з дитинства. Брала участь у літературних конкурсах, добірки віршів опубліковані в близько двох десятках літературних журналів, альманахів, колективних збірок («Літературний Чернігів», «Склянка Часу», «Євшан», «Олександрійський маяк», «FoxuLit», «Слово. Антологія української поезії та прози», «Первоцвіт», «Степовий шлях» та ін.). Маю власну збірку «Босоніж по снігах і травах». Член Товариства письменників і журналістів імені І. Франка, громадської організації «Спілка письменників України».

УКРАЇНСЬКА

Українська – це гарно і стильно,
Українська – тендітно і тепло.
Наша мова крилата й сильна,
Її слово – і рай, і пекло,
Вона може вести до бою
Й про любов шепотіти тихо,
І розчулитись вмить сльозою,
Чи розлитись веселим сміхом.
Мова може пройти крізь стіни,
І крізь душі, і крізь кордони.
Мова – те, що в віках нетлінне,
І що можна сховати в долонях,

Те, що ми несемо у серці
І у спадок лишаєм дітям.
Голос предків у ній озветься
Із посланням, що треба жити,
Треба бути, й звучати словом
Нашим рідним, палким і щирим,
Берегти і плекати мову.
Українська – це воля й сила.

* * *

Моє місто втомилось
Від темряви, холоду, зла,
Від шахедів і вибухів,
Вічного стану тривоги.
Але ми народились
На землі цій, вже доля така.
Кожним вдихом і видихом
Завжди завдячуєм Богу.

Можем вибір робити:
Лишатись чи геть утекти,
В небезпеці й напрузі,
Або у чужих країнах.
Але хочеться жити
І землю свою берегти,
Де рідні і друзі,
І рясно цвіте калина.

МОЄ МІСТО ЖИВЕ

Моє місто блукає у темряві
І присвічує шлях ліхтариком;
Моє місто гуде генератором
І вдихає пари бензинові;
Моє місто кричить сиренами
І не спить від шахедів й вибухів.

Але місто моє живе:
В ньому випічка пахне й кава,

У вітринах блищать вогні,
Ваблять око прикраси й квіти,
Мчать тролейбуси, люди йдуть,
Хтось букети несе, хтось кульки,
І дитячий лунає сміх
Крізь цю темряву й гул шахедів...

Моє місто живе!

НА АЛЕЇ ГЕРОЇВ

Вдивляюся в портрети на Алеї
Героїв втрачених, німих Захисників.
Тут біля них – гвоздики і лілеї,
Й потоки сліз дружин і матерів.

В очах горить жага, запал, завзяття,
Вони за Батьківщину йшли у бій,
Хотіли зупинити те прокляття,
Що йде по нашій зболеній землі.

Вони хотіли жити, і любити
Під мирним небом, подолавши зло,
Та стали тепер сиротами діти,
А в когось їх ще навіть не було...

Лишилися портрети й вічна пам'ять,
І наша вдячність й шана на віки.
Скількох ще в цій війні життя позбавлять?!
Тріпоче прапор, сльози ллються на вінки...

УКРАЇНА, СІЧЕНЬ 2026

Додому ідеш,
Де ні світла нема, ні тепла,
І тривога наразі,
І вибух доноситься звідкись.
В цьому році
Морозом і снігом лютує зима,
І ще більше шахедів й ракет
Запускають сусіди.

Розривається серце
За рідну країну свою,
За все, що зруйновано,
Всіх, кого більше немає,
За тих, хто в окопах,
За тих, які гинуть в бою,
За діток, які без дитинства
В підвалах зростають.

Ятриться душа
За загублених десь в чужині,
За поля заміновані,
Села порожні розбиті,
За можливості розквіту,
Втрачені в пеклі війни,
За країну усю,
Що сльозами і кров'ю полита.

Вибухають шахеди, ракети
І нерви в людей.
Скільки можна уже
Випробовувать нас і ламати?
Ми йдемо на роботу,
Ведемо у школу дітей,
Але все це – з резерву,
Все важче стає триматись.

Скільки вистачить сили
Так жити і глузд зберегти?
Ми травмовані всі,
Наші душі, тіла і свідомість.
До чого іще
Україна повинна дійти?
Коли це скінчиться?
Як рани нам потім загоїть?

МИ НЕ СПАЛИ ВНОЧІ

Ми не спали вночі –
Нас будили шахеди і вибухи.
Ми вдягались тепліше,
Тривожні валізки – під бік.
Ми молились, палили свічки,
Моніторили чати,
Прислухались, боялись почути,
Що знову приліт.

Ми не спали вночі,
Переносили подушки й ковдри
В коридор на підлогу –
Принаймні, це дві стіни.
І чекали відбою, чекали світанку і світла,
Сподівались, що вибух наступний –
Це будем не ми.

Але вранці ми знову встаємо, йдемо на роботу,
Заховавши недоспані ночі
Під пудру і туш.
Але біль і тривогу під ними
Уже не сховаєш,
Втому і розпач знесилених
Зраних душ.

Ми плануєм вечерю,
Купуємо техніку, одяг,
Намагаємось навіть
Вирити ще в дива.
Але знову сирена,
І знову ми всі – мішені...
Розбирають завали,
Шукають під ними тіла...

І життя – на тонкій волосині.
Це страшно і складно,
І все важче наводити лад
У душі й голові.
Але ми не здаємось,
І стоять ті, хто нас боронять.
Ми не спали вночі,
Та на ранок таки живі.

Оксана ПРОЦЕНКО

Пише прозу для дітей та дорослих.

Авторка книжок «Принцеса Оріону й магічна абетка», «Життя родини як дзеркало історії», «У фокусі – життя» і «Пригоди Наталочки та допитливого Рюкзачка».

Переможниця (за вибором читачів) Міжнародного літературного конкурсу «Сила землі»; лауреатка Міжнародного літературного конкурсу «Дивно влаштована людина»; лауреатка конкурсу «Золота осінь – 2025» у номінації «проза-дифон» (II місце). Нагороджена дипломом І ступеня за перемогу в конкурсі «Сила слова, сила духу», дипломом за перемогу в V літературному конкурсі імені Івана Дубинця (2025).

ДЕРЕВО=ЖИТТЯ

1953

- Тату, що ти робиш?
- Готую вербові кілочки, Володю.
- А що ти хочеш з ними робити?
- Будемо робити разом.
- І що?
- Вєрби садитимемо.
- Невже можна ось так просто, з кілочка?

– Усе сам, сину, побачиш. А зараз біжи одягайся і скажи мамі, що ми йдемо до Сули, повернемося додому пізно. Нехай складе нам у торбину щось пообідати.

Доки хлопчак бігав збиратися, Яким склав у оберемок близько сотні вербових кілків, туго обв'язав їх і закріпив на багажнику новенького велосипеда «Прогрес». Не встиг закінчити, як Володя стояв уже біля нього в кашкеті та з торбинкою нехитрих харчів.

Батько швидко закріпив на велосипеді сокиру, й вони повільно вирушили в мандрівку.

Із Лубен до Мгаря вела в'юнка неширока дорога, з обох боків оточена стрімкими пагорбами, тож спускалися обережно. Яким вів велосипед, а Володя зі своєю ношею крокував поряд.

Хлопчак дуже любив такі хвилини, коли вони з батьком удвох вирушали в дорогу. Той був гарним оповідачем, а допитливому Володі цікаво було все на світі.

– Тату, а для чого садити верби?

– Бачиш, сину, зараз береги Сули голі. А течія на річці стрімка, тож на кожному повороті підмиває берег. Коли ж дерево розростеться, його потужний корінь стримуватиме розмивання ґрунту. Та й посидіти на березі приємніше у затінку, ніж під палючим сонцем. Хіба ні?

– Так, тату, так. А чому саме вербу ми садимо, а не якесь інше дерево?

– Верба росте дуже швидко й любить вологу, тому для берегів це найкраще дерево. Раніше, коли народжувалася дитина, поряд з нею в колиску клали вербові гілочки й примовляли: «Як верба росте швидко, нехай так само й дитина росте». А коли українці будували хату, то обов'язково неподалік садили вербу, бо з давніх-давен це дерево вважали прадеревом життя.

Отак, бесідуючи, і дійшли до річки. Там Яким брав один за одним кілок і вбивав його край берега в землю. Володя намагався з усіх сил допомагати татові: підносив кілки, перевозив велосипед, тягав з місця на місце торбину.

До обіду пройшли, певно, кілометрів із сім. Хлопчак уже й притомився, та намагався не показувати цього.

– Ох і сонце пече, а сховатися ніде. Сядьмо, сину, пообідаємо. Сподіваюся, що мине кілька років і зможемо тут посидіти в затінку, – усміхнувся Яким.

– Так, тату, – замріяно промовив Володя, – прийдемо порибалити, матимемо де заховатися.

1975

Ранньою весною новенький «ВАЗ» зупинився на березі Сули. Володимир Якимович відчинив дверцята, і на берег притьом вибіг русявий п'ятирічний хлопчик.

– Обережно, сину, не підходь близько до берега.

– Тату, мамо, дивіться, там рибки! – із захватом вигукнув малий. – Ой, послухайте, послухайте – дерево гуде!

Жінка, що вийшла з автівки, усміхнулася:

– Зацвіла верба – прийшла весна. То, Михасику, не дерево гуде, а бджоли – звідусіль злетілися на вербовий цвіт. Голодні після зими.

– А знаєш, сину, що ці дерева ми садили із твоїм дідусем. Я був трохи старшим за тебе, уже до школи ходив. А тепер диви, яка тут краса! І відпочити є де в затінку.

– Тату, я теж хочу посадити дерево!

– А це цікава ідея, – підтримала Надія сина, – як гадаєш, Володю?

– Згоден і маю пропозицію: посадимо дубок, і нехай він росте разом з Михасиком, а син наш буде міцний і здоровий, як дуб.

– Ура! У мене буде своє дерево! – застрибав на radoщах Михайлик.

– Ну то їдьмо, треба ще знайти саджанець, – промовила Надія.

Дорогою до Лубен заїхали в ліс. Там у підліску Володимир знайшов молодий дубок заввишки трохи більше двох метрів.

– Це твій одноліток, сину. Йому, як і тобі, десь п'ять років. Запитаємо в дідуса, де можна посадити. Будете рости разом.

Не встиг Володимир припаркувати автівку, як Мишко вже мчав по подвір'ю.

– Дідусю, бабусю, а мені татко дубок викопав, – біжучи, вигукував він.

– Де можна посадити?

– От ти, невгамовний, – усміхнувся Яким. – Ходімо, оберемо разом для твого дубка місце.

Процесія – попереду Михасик, за ним Яким із Пестиноюю, а на завершення Володимир з Надією – рушили ділянкою. Господарство було чималеньке, майже пів гектара. Підійшовши до краю над урвищем, дідусь запропонував:

– Можливо, тут. Дуб – дерево велике. Йому треба чималенько місця. Тут йому буде просторо. Та й схил пагорба він добре триматиме. Як гадаєте?

Усі ствердно кивнули. Володимир узявся закладати яму, а Яким з Мишком принесли води: дідусь у великому відрі, а хлопчик – у своєму маленькому.

Поки Володимир садив дерево, Яким звернувся до онука:

– Мишку, дуб – дерево не просте. Це символ мужності, довголіття, здоров'я. Давні українці вважали дуб деревом бога Перуна – володаря вогню та блискавок. Тож будь і ти сильним та відважним, надійним захисником нашої землі.

– Так, дідусю, я буду старатися, – поважно відповів малий, а потім звернув увагу на ряд тополь, що росли по краю ділянки, і запитав: – А то для чого росте? То теж чиїсь дерева?

– Є така давня українська традиція, – усміхнулася Пестина, – садити дерева, коли народжується дитина. Росте дитина, ростуть вони. На час дорослішання людини дерева вже такі, що їх можна спилати й побудувати з них будинок для молодої сім'ї.

– Коли народився твій татко, – продовжив Яким, – ми посадили ці тополі. Думали, що будуть йому на хату. А твій, Михасику, татко пожалів їх пиляти, деревину на будинок купив, а ці тополі так і ростуть як згадка про його народження, як окраса нашої ділянки.

– Як цікаво! – із захватом промовив малий. – Молодець татко, я теж свій дубок не буду різати. Нехай росте!

Дорослі усміхнулися.

– Тепер, Михасику, у нас на ділянці ростимуть аж два види дерев-символів України: твій дуб і тополі. Що означає дуб, ти вже дізнався. А от тополя – це символ дівчини, жінки, їхньої краси. Давні українці також вірили, що тополя захищає нашу рідну землю від усього поганого, ворожого.

– Ой, дідусю, я зрозумів: дуб – це дерево для хлопчиків, а тополя – для дівчаток. Так?

– Так, шибенику. Ходімо вже всі в дім, – обійняв онука Яким і разом попрямували до хати.

1992

«Як тут усе змінилося!» – подумав Михайло Володимирович, зупинивши автівку на добре знайомій з дитинства й водночас уже майже невідомій вулиці.

Давно відійшли одне за одним у кращий світ дідусь і бабуса, тяжко хворіє батько (уже й не здужає приїхати з Києва до Лубен), лише він тепер навідується сюди, щоб прибрати могили рідних людей і щороку під'їздить подивитися на свій дубок і батькові тополі до вже не свого дому, де тепер живуть інші люди.

Цього року Михайло привіз до ділянки молоду дружину, що була при надії. Усю дорогу від Києва до Лубен розповідав їй про любов їхньої родини до дерев та всі історії, пов'язані з ними.

Ніна була вражена почутим. Коли ж побачила край чужого обійстя ряд струнких тополь, що підносилися до хмар, а поряд – крислатий величний дуб, якийсь час стояла, мов зачарована.

– Михайле, я в захваті. А ще подумала, що ми маємо продовжити цю чудову традицію. Тож пропоную з нагоди народження нашої донечки посадити кілька вишень. У нашому садку на дачі для них знайдеться місце. Я колись читала, що вишня символізує рідну землю, дім, матір, весну й кохання а також, за народними віруваннями, є символом життя і світового дерева.

– Люба, це – чудова ідея, – Михайло обійняв Ніну. – Я такий щасливий поряд з тобою. І – так – нехай для нашої донечки буде вишневий сад.

2025

Кілька хвилин тому санітарно-евакуаційний автомобіль отримав координати, за якими бійці з дрона змогли виявити пораненого. І от тепер бригада медиків мала в лічені хвилини примчати до місця і вивезти бійця, доки їх не засікла ворожа «пташка».

Гальма. Зупинка. Перебіжка. Джгут. Ноші. За кілька коротких тривожних хвилин вони вже мчать назад.

– Рідненький, потерпи, – схилилася над пораненим Ольга Михайлівна.

Управними відпрацьованими рухами вона швидко й уміло ввела знеболювальне, обробила рану, перевірила дані. Тиск. Пульс. Дихання. Життєві показники слабкі, але цей чоловік, що попри втрату свідомості тихо стогне, ще бореться за життя.

– Ольго Михайлівно, відпочиньте трішки, їхати ще довгенько. Я контролюватиму, – звернувся до молодого лікаря медбрат.

– Дякую, Стасе, – усміхнулася самими кінчиками губ. – Дякую.

Уже другу добу їхня бригада на ногах чи, точніше, на колесах. Тож із радістю прийняла пропозицію розслабитися хоча б на кілька хвилин. Ольга відкинулася на спинку крісла й заплющила очі.

Зі свідомості одна за одною почали виринати картинки: Київ, світлий і сонячний, уквітчаний каштанами; рідний дім, школа, університет; мама й тато, щасливі та усміхнені; улюблений вишневий сад, увесь у цвіті. Здається, Ольга навіть почула дзижчання бджіл, яке щовесни заповнює весь простір навколо квітучих вишень на їхній дачі.

Гучний диркотливий звук вивів жінку із задуми. Автівка різко зупинилася.

– Дрон! – почула голос водія.

– Ховаймося швидко!

За лічені секунди бригада евакуаційного автомобіля разом з пораненим на ношах опинилася під могутнім крислатим дубом. Усі якомога щільніше притислися до стовбура. Запало тривожне мовчання. Секунди, здавалося, розтягнулися в години.

Раптом пролунав постріл – дрон у повітрі розлетівся на друзки.

– Ура!!! Наші!!! – одночасно пролунали кілька голосів.

Тільки тепер щасливі порятovanі почали роззиратися і помітили, що довкола все вигоріле, дерева почорнілі. Лише дуб, що прихистив їх, якимось дивом уцілів у цьому пеклі та стояв, як і раніше, зелений, широко розкинувши гілля.

– Як він тут уцілів? – з подивом промовив Стас і разом з іншими чоловіками побіг до автівки.

Ольга Михайлівна на мить затрималася біля дерева, легенько торкнулася стовбура.

– Дякую, дідусю Якиме, за науку, і тобі, величний Перуне, за врятовані життя, – промовила з усмішкою і поспішила навздогін побратимам.

Микола СОБЧУК**ЕЛЕГІЯ**

Твої очі – голубі – озерця...
Твої коси – золото... беріз.
Чом припала з боєм ти до серця?..
Чом пройняв він душу всю до сліз?

Ти мені даруєш сонце-квітку...
Я тобі – надію – і весну.
Чом нема в очах твоїх просвітку?..
Чом не бачу усмішку рясну?

Ти стоїш моїх дум на причалі –
Ти у мріях... в снах... і наяву.
В них мої всі радощі й печалі...
Ними я – і дишу, і живу!

З плинним часом зрине біль від серця...
Стане доля – при своїм хресті...
Дух пірне мій – в голубі озерця –
Й заплететься... в коси золоті.

Є І БУДЕ ЗАВЖДИ УКРАЇНА!..

Є у світі Дніпро... і Карпати,
Є і Хортиця... і Херсонес...
Є стежина до рідної хати,
Є дорога – до гір... і небес.

Є під сонцем велика країна –
Є братів-українців сім'я.
Є, і буде завжди, Україна!..
Є, і буде, у неї ім'я!

Є і воля – яку не зламати,
Є і дух, що томився... й воскрес.
Є і мудрість, щоб долю плекати,
Є і сила – нести щоби хрест...

Є під сонцем велика країна –
Є братів-українців сім'я.
Є, і буде завжди, Україна!..
Є, і буде, у неї ім'я!

ЙШЛА ВЕСНА ЗІ МНОЮ

Ранньою порою я ішов з тобою –
Мальовничим гаєм, берегом ріки...
Йшла весна зі мною тихою ходою,
І співали птахи пісню залюбки.
І з тих пір до нині ще душа в долині,
Де її чарує... солов'їний спів.
Очі твої сині й кучері перлині...
Будять в моїм серці море ніжних слів.

Я без тебе, краю, не утіху маю –
За бугром... і сонце не таке... й зірки.
Образ твій скресаю, мрії випасаю...
Будемо з тобою – ми усі роки!

НЕОСІННЯ...

Ще не падають... листочки...
Ще в гаю дзюрчать струмочки.
Ще дзвенять, дзвенять дзвіночки!..
Ще квітують... всі куточки.

Ще не мед тече – з дна діжки...
Ще без праць... не ручки-ніжки.
Ще – посмикуються – віжки...
Ще біжать, біжать доріжки!

Ще думок ростуть стеблинки...
Ще не дні... без мрій малинки.
Ще киплять, киплять хвилинки!..
Ще цвітуть... надій перлинки.

ЗОРЯНА ОСІНЬ

Осінь в зорянім намисті...
Держить скіпетр в правій кисті.
По – опалому – вже листі...
Йде на... збори урочисті.

Златом, кожного, стрічає...
Хто по ній... душі не чає.
Не свої – права – качає...
Бути – мудрими – повчає.

Догорять як, митей, свічі...
Гляне... зимонька у вічі!
Стане – долі – на узбіччі...
Часу вічності... у стрічі.

м. Вінниця

ОЧЕЙ ТВОЇХ БЛАКИТЬ...*(Триптих)*

Блакить Твоїх очей –
Вражає – стан ночей...
Сонць полум'ям печей...
До запалу – речей!

Очей Твоїх блакить...
В душі – моїй – горить.
Яка прекрасна мить!..
Очей Твоїх блакить.

Блакить очей Твоїх...
Купається... в моїх.
Де вже нема своїх...
А тільки... блиски їх.

м. Вінниця

*Сергій І. ТКАЧЕНКО,
поет, філолог, перекладач*

ЩЕ РАЗ ПРО ЕСТАФЕТУ ПЕРЕКЛАДІВ: «МІСТ МІРАБО» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Згідно з оцінкою англомовного щоквартальника «Паризьке Рев'ю» («The Paris Review»), вірш Гійома Аполлінера «Міст Мірабо» («Le Pont Mirabeau») є одним із найулюбленіших і найпопулярніших творів французької літератури. Дослідники звертають увагу на його витончену звуко-ритмічну структуру, яка нагадує пісню. З'єднані спільною римою дво-вірші, що повторюються після кожної чотирирядкової строфи, виконують функцію рефренів. Вірш, дія якого відбувається на мосту, перекинутому через Сену, нагадує плін цієї ріки:

Sous le pont Mirabeau coule la Seine
Et nos amours
Faut-il qu'il m'en souviennne
La joie venait toujours après la peine

Vienne la nuit sonne l'heure
Les jours s'en vont je demeure

Les mains dans les mains restons face à face
Tandis que sous
Le pont de nos bras passe
Des éternels regards l'onde si lasse

Vienne la nuit sonne l'heure
Les jours s'en vont je demeure

L'amour s'en va comme cette eau courante
L'amour s'en va
Comme la vie est lente
Et comme l'Espérance est violente

Vienne la nuit sonne l'heure
Les jours s'en vont je demeure

Passent les jours et passent les semaines
Ni temps passé
Ni les amours reviennent
Sous le pont Mirabeau coule la Seine

Vienne la nuit sonne l'heure
Les jours s'en vont je demeure

Темою цього вірша є поетове прощання з його коханою – художницею і поетесою Марі Лорансен, з якою його познайомив сам Пабло Пікассо і з якою поет перебував у палких любовних стосунках цілих п'ять років. Саме через міст Мірабо, що є архітектурною окрасою Парижа, Аполлінер ходив до неї в гості – в багатий аристократичний район Отей, у якому разом зі своєю матір'ю мешкала мадемуазель Лорансен. Як засвідчували учасники тих подій, вона мала красивий голос і любила співати старовинні нормандські романси.

Українською мовою вірш «Міст Мірабо» вперше прозвучав у версії Ірини Стешенко. Перекладачка вловила приховану мелодію цього вірша і вже в першому ж рядку зробила заявку на майстерне відтворення його звучання:

Під мостом Мірабо хвилі Сени пливуть
І наша любов
Знаю я – дні журби перейдуть
Й знов простелеться радісна путь

Ніч надходить годинник б'є
Дні збігають а я ще є

Ми зустрілись очима й руками сплелись
І саме в цей час
Під мостом наших рук потяглись
Хвилі поглядів ніжних колись

Ніч надходить годинник б'є
Дні збігають а я ще є

Любов збіга мов потік цей біжить
Любов збіга
Як невинно сплива кожна мить
Як надія пече і болить

Ніч надходить годинник б'є
Дні збігають а я ще є

Минають дні й роки проминуть
Ні тих часів
Ні кохання вже більш не вернуть
Під мостом Мірабо хвилі Сени пливуть

Ніч надходить годинник б'є
Дні збігають а я ще є

Чотиристопний амфібрахій, з якого розпочато цей переклад, на жаль, уже в другому рядкові зник, несподівано змінившись анапестом. У третьому й четвертому рядках амфібрахій знову вийшов на поверхню, однак довжиною лише у три стопи. Така ритмічна непослідовність не сприяє відтворенню пісенної природи цього вірша: такий переклад можна продекламувати, однак не можна проспівати. А це серйозний недолік, враховуючи, що у Франції цей твір покладено на музику і його вельми полюбують тамтешні шансон'є.

Чималих клопотів завдали перекладачці окремі образні деталі оригіналу, зокрема вислів, який повторюється у другому рядку рефрену: «les jours s'en vont je demeure», цебто «дні проходять, а я залишаюсь» (мається на увазі – на тому самому місці). У версії Ірини Стешенко все це звучить таким чином: «Дні збігають а я ще є». Просторовий аспект аналізованого нами висловлювання постав як аспект часовий: в результаті вийшло так, ніби автор устами перекладача хоче сказати нам про те, що він ще залишається живим.

Таким же складним для тлумачення виявився образ хвилі («l'onde»), що «пропливає» («passe») «під мостом наших рук» («sous le pont de nos bras»), будучи «такою стомленою» («si lasse») «від вічних поглядів» («des éternels regards»). Перекладачка, звичайно ж, має право на творче перевираження поетичного образу оригіналу, однак запропонована нею метафора – «хвиля поглядів» (замість – «хвиля, стомлена від поглядів») – здається аж надто авангардистською, навіть для такого реформатора, як Гійом Аполлінер.

На нашу думку, слушно вчинив перекладач цього вірша англійською мовою Мартін Соррелл, у версії якого «під аркою наших рук неспішно пропливають хвилі вічних облич» («under our arch of arms there pass tides of slow eternal faces»). Схожий прийом метонімічного зсуву ми бачимо також у Дональда Ревелла, у якого мовиться про «вічно стомлені очі припливів» («eternal tired tidal eyes»). В російському перекладі Павла Антоського розглядувані «погляди» постали як «глаза, обреченные долгой разлуке».

Ураховуючи безваріативність звороту «під мостом Мірабо» («Sous le pont Mirabeau»), з якого розпочинається вірш, можемо говорити про можливість двоякого метричного прочитання цього звороту (і всього вірша) українською мовою – в залежності від наголосу в слові «мостом». Якщо виходити з варіанту Ірини Стешенко («під мостом»), то у нас буде амфібрахічне прочитання; якщо ж орієнтуватися на ще один – цілком нормативний наголос у цьому слові («під м́остом»), то матимемо ямбічний розмір, як у перекладі Миколи Лукаша:

Під мостом Мірабо струмує Сена
Так і любов
Біжить у тебе в мене
Журба і вітха крутнява шалена

Хай б'є годинник ніч настає
Минають дні а я ще є

Рука в руці постіймо очі в очі
Під мостом рук
Вода тече хлюпоче
Од вічних поглядів спочити хоче

Хай б'є годинник ніч настає
Минають дні а я ще є

Любов сплива як та вода бігуча
Любов сплива
Життя хода тягуча
Надія ж невгамовано жагуча

Хай б'є годинник ніч настає
Минають дні а я ще є

Минають дні години і хвилини
Мине любов
І знову не прилине
Під мостом Мірабо хай Сена плине

Хай б'є годинник ніч настає
Минають дні а я ще є

Ми можемо запитати: а наскільки обґрунтованим є рішення Миколи Лукаша? Якщо послухати, як оригінал цього вірша звучить у виконанні самого Гійома Аполлінера (а такий запис зберігся!), то може здатись, що перекладач відступив від ритмічного рисунку вірша. Однак, якщо послухати звучання цього вірша у пісенному виконанні відомої співачки Іветт Жіро (а цей вірш, як ми вже казали, є насправді піснею!), то дійдемо висновку, що Микола Лукаш віртуозно вгадав і відтворив пісенну природу цього поетичного твору!

Ми не знаємо, чи слухав український перекладач, як співає цей вірш Іветт Жіро, однак нам точно відомо, що приховану ямбічну природу цього вірша (яку так непомилково розгледів у ньому Микола Лукаш) виразно акцентував саме автор музики, на яку було покладено цей вірш, – відомий композитор Лео Ферре. Він це зробив за допомогою озвучення «німих» прикінцевих голосних в таких словах, як «coule», «Seine», «souviennne», «reine» та інші. У нормативному мовленні ці голосні звуки зазвичай не вимовляються.

У побутовій артикуляції такі рядки, як «Des éternels regards l'onde si lasse» і «L'amour s'en va comme cette eau courante», мають різнобійну метричну структуру, а в видозміненій музичній презентації Лео Ферре вони набувають послідовно ямбічного характеру: «Des éternels regards l'onde si lasse» і «L'amour s'en va comme cette eau courante». Про слушність такої метричної презентації цього вірша зайвим чином свідчить також той факт, що в російськомовному перекладі цього вірша Павлом Антокольським теж вжито п'ятистопний ямб.

Якщо в плані метрики і ритміки версія Миколи Лукаша радикальним чином відрізняється від версії Ірини Стешенко, то в плані лексики і фразеології в їхніх перекладах є багато схожих і навіть однакових елементів, що свідчить про перекладацький вплив і запозичення: «годинник б'є» – «б'є годинник», «я ще є» – «я ще є», «під мостом наших рук» – «під мостом рук». Причому це ті елементи, які не мають однозначного прочитання, про що свідчать переклади цього вірша іншими мовами, зокрема англійською.

Наступний у хронологічному відношенні переклад вірша «Міст Мірабо» належить перу Всеволода Ткаченка. Він позначений значним ступенем впливу попередніх перекладацьких версій, особливо версії Миколи Лукаша, якого брат Всеволод просто боготворив, називаючи «велетом українського красивого письменства», «атлантом національної школи українського художнього перекладу». Читаючи Всеволодів переклад, мимохіть ловиш себе на думці, що перекладач «танцював» не стільки від оригіналу, скільки від тексту Лукаша:

Під мостом Мірабо спливає Сена
Чи марити
Коханням нашим нескінченно
За болями й радість незбагненна

Хай б'є годинник спадає зрок
Минають дні я ж ні на крок

За руки взявшись зазираємо в очі
Під мостом рук
Набігла хвиля що хлюпоче
Од вічних поглядів тікати хоче

Хай б'є годинник спадає зрок
Минають дні я ж ні на крок

Любов мене мов ця вода текуча
Любов мене
Життєва течія тягуча
Але Надія трепетно живуча

Хай б'є годинник спадає зрок
Минають дні я ж ні на крок

Щезають тижні й суєта буденна
Проте любов
Ніколи вже не вернеться до мене
Під мостом Мірабо спливає Сена

Хай б'є годинник спадає змрок
Минають дні я ж ні на крок

Намір перекладача йти слід у слід за своїм кумиром було озвучено вже в першому рядку перекладу: «Під мостом Мірабо струмує Сена» – «Під мостом Мірабо спливає Сена». Залежність версії брата Всеволода від версії Миколи Лукаша особливою мірою простежується на прикладі другої строфи: «Рука в руці постіймо очі в очі» – «За руки взявшись зазирнемо в очі», «Під мостом рук» – «Під мостом рук», «Вода тече хлюпоче» – «Набігла хвиля що хлюпоче», «Од вічних поглядів спочити хоче» – «Од вічних поглядів тікати хоче».

Третя строфа перекладу демонструє додаткові свідчення залежності Всеволодової версії від версії його попередника: «Любов сплива як та вода бігуча» – «Любов мине мов ця вода текуча», «Любов сплива» – «Любов мине», «Життя хода тягуча» – «Життєва течія тягуча», «Надія ж невгамовано жагуча» – «Але Надія трепетно живуча». Перекладач копіює цю версію навіть у плані її синтаксису: «Хай б'є годинник» – «Хай б'є годинник». Там же, де він діє самотужки, виникають смислові курйози типу «Минають дні я ж ні на крок».

Автором найостаннішого доступного нам в електронному режимі перекладу «Моста Мірабо» українською мовою є Олександр Гордон. Судячи з тексту створеної ним версії, перекладач діяв самостійно, не озираючись на розглянуті нами вище варіанти. Перекладач, схоже, опирався при цьому лише на французький оригінал, покладаючись на власне розуміння нюансів змісту першотвору та обставин його написання. І це, схоже, призвело до виникнення певних лексичних і граматичних проблем. Ось як звучить його переклад:

Міст Мірабо струмує вічна Сена
Ось так любов
Вирує у серцях таємно
Журба і втіха обнялась натхненно

Годинник свій танок звершив
Минуле мріє у душі

Руками й поглядами враз обое
Живі мости
Будуєм над рікою
І навіть хвилі тихнуть в супокої

Годинник свій танок звершив
Минуле мріє у душі

Любов сплива немов ріка кипуча
Любов сплива
Втікає неминуче
Та в серці зріє променем разючим

Годинник свій танок звершив
Минуле мріє у душі

Минуться дні Життя не вбережемо
Моя любов
Не вернеться до мене
Міст Мірабо Кудись втікає Сена

Годинник свій танок звершив
Минуле мріє у душі

Для того, щоб належним чином охарактеризувати переклад Олександра Гордона з точки зору його художньої відповідності образній системі першотвору, потрібно перш за все визначити, якою мірою окремі фрагменти його перекладацької версії вписуються в відповідні образні парадигми французького тексту. В першому катрені автор оригіналу, порівнюючи «нашу любов» до течії Сени, нібито запитує сам у себе, а чи не треба йому пам'ятати про те, що слідом за журбою завжди йде радість. Такий смисл цього катрена.

Версії Ірини Стешенко, Миколи Лукаша і Всеволода Ткаченка – «Знаю я – дні журби перейдуть / Й знов простелеться радісна путь», «Так і любов / Біжить у тебе в мене / Журба і втіха крутнява шалена», «Чи марити / Коханням нашим нескінченно / За болями й радість незбагненна» – в цілому вписуються в цю парадигму. Версія Олександра Гордона – «Ось так любов / Вирує у серцях таємно / Журба і втіха обнялись натхненно» – явно виходить за рамки цієї смислової парадигми, бо зображає дещо іншу життєву ситуацію.

Щодо другого катрена, то перекладачева думка про зведення «руками й поглядами» «живих мостів над рікою» є вдалою знахідкою, однак останній рядок цієї строфи – «І навіть хвилі тихнуть в супокій» – послаблює цей успіх. Перекладач явно не розібрався зі змістом цього рядка, який ми детально проаналізували вище. Свідченням його невпевненості у своєму рішенні є спроба врятувати «вічні погляди» (хвиль), перенісши їхнє важливе означення наверх у першу строфу і не зовсім доречно об'єднавши там його із Сеною.

Аналогічну картину ми спостерігаємо і в відтворенні третьої строфи. Її представлені в перекладі перші три рядки – «Любов сплива немов ріка кипуча / Любов сплива / Втікає неминуче» – загалом відповідають змісту цих рядків оригіналу, хоча означення цієї ріки як «кипучої» є значно інтенсивнішим за представлене в першотворі її означення як просто «біжучої» («courante») води, однак завершення цієї строфи – з порівнянням любови до зріючого в серці разючого променя – є, фігурально висловлючись, словами з іншої опери.

Що стосується четвертої строфи, то висловлена в ній думка перекладача про те, що «моя любов не вернеться до мене», відповідає змісту оригіналу, однак невідомо звідки виникла фраза «Життя не вбережемо» все псує, бо нічого такого в першотворі немає. Таким же дисонуючим з текстом французького оригіналу є чотири рази повторюваний рефрен, в якому «годинник» не просто «б'є», а «звершує свій танок» (?), а замість думки про те, що «дні минають», а герой «зостається», сказано, що «минуле мріє у душі».

На завершення розмови про вкрай складне літературне явище, яке називається естафетою перекладів, автор цієї публікації хотів би представити на суд читачів свою версію аналізованого французького твору. Вирішальним поштовхом до створення ще однієї україномовної версії цього вірша стало згадане вище його музичне прочитання композитором Лео Ферре і співачкою Іветт Жіро. На нашу думку, при роботі з класикою варто застосовувати і такий митецько розширений підхід до розуміння і тлумачення словесних творів:

Під мостом Мірабо рвійно Сена пливе
Може й наша любов
Нині вщухла сливе
Завирує ввійшовши в русло життьове

Ніч надходить на вежі б'є дзвін
Дні минають а я сам-один

Люба стріньмося знов серць тамуючи стук
І нехай гомонить
Під мостом наших рук
Ця ріка вічний свідок розлучень і злук

Ніч надходить на вежі б'є дзвін
Дні минають а я сам-один

І хоч наша любов як біжуча вода
Та без неї життя
Як тягуча нуда
А надія на щастя відчайсно бліда

Ніч надходить на вежі б'є дзвін
Дні минають а я сам-один

Пройдуть тижні й роки та в русло життєве
Вже не ввійде любов
Нині вщухла сливе
Під мостом Мірабо мрійно Сена пливе

Ніч надходить на вежі б'є дзвін
Дні минають а я сам-один

Перекладачеві можна закинути, що в порівнянні з оригіналом його версія звучить песимістичніше: автор першотвору стверджує, що після журби завжди приходить радість, а ліричний герой перекладу висловлює лише припущення про можливість такого ходу розвитку подій. Заувага абсолютно слухна, однак на таку смислову коректуру перекладач пішов цілком свідомо: з біографії поета ми достеменно знаємо, що після подій, пов'язаних із мостом Мірабо, життєві шляхи Гійома Аполлінера та Марі Лорансен розійшлися.

Володимир КУЗЬМЕНКО,
доктор філології, професор

СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ: НА ПОШАНУ 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ П.О. СЕРДЮКА

Відомий український літературний критик і літературознавець, педагог Павло Олександрович Сердюк народився 4 березня 1926 року в селі Велика Павлівка, нині Зіньківського району Полтавської області – помер 5 квітня 1999 року, похований у Ніжині.

Народився в родині хлібороба. Середню педагогічну освіту здобув, навчаючись з 1946 року на заочному відділенні Гадяцького педучилища, учителював у селах району, завідував початковою школою та викладав у рідному селі українську мову і літературу, був сількором районної та республіканської преси, редактором і диктором місцевого радіомовлення. Вищу освіту Павло Сердюк отримав, навчаючись заочно у Харківському університеті ім. М. Горького, який закінчив у 1960 році.

За порадою своїх університетських наставників, працюючи у школі, розпочав дослідницькі літературознавчі спроби. Павло Сердюк з 1961 року виступав як літературний критик, публікував рецензії, статті, теоретичні розвідки на сторінках «Літературної України», журналів «Дніпро», «Вітчизна», «Жовтень», «Українська мова і література в школі» та інших періодичних видань. У 1963 році у видавництві «Радянський

письменник» побачила світ його перша книжка – літературно-критичний нарис «Платон Воронько». За цією книжкою автор весною 1965 захистив дисертацію в Харківському університеті, здобувши науковий ступінь кандидата філологічних наук. Восени того ж року П.О. Сердюк став викладачем закладів вищої освіти, спершу Уманського педінституту, згодом – Донецького університету, з 1966 року обраний членом Спілки письменників СРСР.

Улітку 1968 р. переїхав на Чернігівщину, де працював доцентом кафедри української літератури Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя. Був керівником молодіжної літературної студії Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя.

Автор понад 150 критичних і науково-методичних статей і літературно-критичних книжок: «Платон Воронько» (1963), «Людина в поемі» (1970), «Етапи творчого неспокою» (1971), «Невичепність пізнання» (1989), «У світлиці поезії» (1993). Така стисла біографічна довідка про П.О. Сердюка.

...Мені завжди таланило на добрих людей, закоханих у довколишній світ, у рідномовне запашне слово. Лише воно – одне-єдине – було спроможне віддзеркалити і бризки сонячного полудня, і яблуневий розмай, і запах любистку та м'яти...

Від батьків і бабусь (обох дідусів забрала німецько-радянська війна) неодноразово доводилось чути, що словом можна людину покалічити, а то й убити, а можна також і загоїти її рани, особливо душевні.

У шкільні роки митці художнього слова, хрестоматійні письменники-класики здавались мені справжніми володарями всесвіту (цей образ був навіяний, зокрема, й романом Володимира Владка «Аргонавти Всесвіту»), духовними титанами, могутнішими за королів, президентів і навіть генеральних секретарів комуністичної партії. І лише згодом прийшло усвідомлення того, що письменники – такі ж люди, як і ми з вами, з плоті і крові. Хіба що здатні повсякчас чужий біль сприймати, як власний, і вже за межею реальності – вони наділені талантом радіти здобуткам і досягненням інших, немов своїм, особистим надбанням.

У школі вчився лише на «відмінно». Десяь наприкінці 7-го класу й сам почав мережити віршами папір.

Про літературознавця й критика Павла Сердюка вперше почув із вуст учительки Марії Андріївни Соломахо, яка з 5-го по 10-й клас викладала у нас українську мову й літературу. Вона любила і знала свій предмет, багато читала, передплачувала літературно-мистецькі часописи, «Літературну Україну». Щороку готувала мене до участі в районній та обласній учнівських олімпіадах.

Запам'яталися статті про В. Сосюру, М. Бажана, П. Воронька в комплектах журналу «Українська мова й література в школі», які Марія Андріївна давала мені для опрацювання. Автором цих публікацій був Павло Сердюк, якому вдавалося про найскладніші речі говорити в душі вільної інтимної бесіди, внаслідок чого його статті були зрозумілими кожному читачеві, зокрема й мені, сільському школяреві. Згодом і в обласній газеті «Деснянська правда» я прочитав його рецензію на роман Ю. Збанацького «Кують зозулі». Написано було яскраво, образно, просто, але не спрощено. Стиль цього критика я вже розпізнавав з перших абзаців тексту. Його публікації приваблювали розважливістю міркувань, ґрунтовністю оцінок, намаганням проникнути в світ образів тих творів, про які висловлювалося судження.

Через якийсь час згадка про Павла Олександровича Сердюка пролунала і в розмові з Вячеславом Михайловичем Мальцем, дитячим письменником, моїм земляком. Я щойно закінчив 9-й клас Макишинської середньої школи, перебував на останніх шкільних канікулах. Городнянська міськрайонна газета «Сільські новини» з номера в номер продовжувала друкувати мій нарис «Гроза над Сновом» про знаного уродженця Макишина – Довгорука Устима Івановича, учасника громадянської війни, першого голову колгоспу в нашому селі. Оприлюднені випуски газети, які ще пахли свіжою друкарською фарбою, а також рукопис оповідання «Образ» я приніс на суд автора «Голубого автобуса» й «Білини першого снігу» – книжок для дітей середнього та старшого шкільного віку.

Вячеслав Михайлович неквапливо передивлявся моє «вибране», розпитував про подальші плани, цікавився, куди збираюся вступати на навчання після закінчення школи – на факультет журналістики чи на філологічний факультет Київського університету. Моя відповідь його здивувала, адже я мав намір вступати не до столичного університету, а до Ніжинського педінституту, оскільки там колись у Гімназії вищих наук князя Безбородька училися: геніальний, всесвітньовідомий письменник Микола Гоголь, байкарі Євген Гребінка й Леонід Глібов, поети Олекса Ющенко та Леонід Горлач, прозаїки Юрій Збанацький та Євген Гуцало і ще блискуча й чисельна плеяда видатних вітчизняних діячів.

Мій співрозмовник лише посміхнувся, почувши наведені аргументи, побажав успіху, а ще додав, що Ніжинський педінститут – один із найпрестижніших закладів вищої освіти в Україні. Порадив мені, як тільки стану студентом, з перших місяців навчання займатися спортом і відвідувати літературну студію, яку очолює відомий критик Павло Олександрович Сердюк.

Промайнув іще один рік. Нарешті 1 липня 1975 року я привіз документи для вступу на філологічний факультет Гоголівського інституту. Мав ніби-

то непогані шанси, бо в руках тримав атестат золотого медаліста і чималу добірку газет з оприлюдненими віршами, есеями, замітками та нарисами. Секретар приймальної комісії Тамара Дмитрівна Пінчук, мила й доброзичлива жінка, попросила залишити мій «вагомий доробок» для ознайомлення. Натомість я поцікавився, чи керує нині літературною студією Павло Олександрович, адже, коли пройду вступні випробування і стану студентом, планую відвідувати засідання літстудії. Тамара Дмитрівна пообіцяла передати П.О. Сердюкові вітання від «молодого обдарування».

Перший вступний іспит з російської мови та літератури (усно) пощастило скласти на «відмінно», тож, як медаліст, був звільнений від трьох подальших екзаменаційних випробувань: з історії, з іноземної мови та від письмового твору. Мене було зараховано до складу студентів Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту імені М.В. Гоголя. Щоправда, додому не відпустили. Допоки інші абітурієнти складали чергові вступні випробування, одного з перших представників молодого поповнення на десять днів залишили для проходження виробничої практики – допомагати працівникам агробіостанції та доглядати за Графським парком.

Через кілька днів потому до 23-ї кімнати студентського гуртожитку № 2, що на центральній площі міста, де я тоді проживав, завітала вродлива комунікабельна дівчина. «Любов Кириченко, – представилась вона, – студентка 2 курсу російського відділення, староста літературної студії. За дорученням Павла Олександровича Сердюка, я розшуковую «молоде обдарування», щоб запросити його, себто тебе, до нашого дружного товариства». «А який він, Павло Олександрович?» – запитав я. «Дуже класний!» – відповіла Люба Кириченко.

Тоді я ще не знав, та й не міг знати, що розмовляю не зі звичайною романтичною дівчиною, авторкою кількох опублікованих поезій, серед яких виділялась хіба що «Геометрія і любов», яка *«пролетіла по дотичній»*, а з майбутньою відомою письменницею Любов'ю Пономаренко. Пройдуть роки, і лапідарні новели Люби, величиною з долоню, – «Гер переможений», «Обпечені» та інші будуть включені до шкільної програми з української літератури.

З перших днів занять в інституті я почав регулярно відвідувати засідання студії, уважно вчитувався в кожну поезію, в кожний прозовий абзац, які виходили із-під пера моїх літературних побратимів, що наважились оприлюднити свої твори в інститутському «Літстудійці». Для цього було введено спеціальний стенд, поруч із розкладом навчальних занять студентів філологічного факультету. На стенд канцелярськими кнопками прикріплювали звичайний ватман паперу, доволі об'ємний (як десять аркушів А4), а

вже на нього наклеювались надруковані на машинці вірші або невеличкі оповідання, есе, шкіци, гуморески, розмисли авторів.

Серед тих, хто найчастіше «друкувався» тоді в «Літстудійці», були Анастолій Шкуліпа, Іван Просяник, Любов Кириченко, Міта Руденко, Алла Ісаєнко, Олександр Лисий, Тетяна Овчаренко, Олександр Забарний, Людмила Примостко, Олександр Гадзінський, Михайло Москаленко, Олег Васишин, у тому числі і я багатогрішний.

Запам'ятались кілька речей, які оприлюднював у «Літстудійці»: уривки з повісті «Баян Баянович», автоепіграми, пародії, ліричні поезії.

Ось, скажімо, одна з автоепіграм, в осерді якої самовисміювання трьохмовності власних писань – українською, російською та білоруською:

«Что йон за стихотворец? – / Понять нельзя никак / Рассейский украйонец, / Украинский русак».

Або, для прикладу, наведену пародію, яку написав на Людмилу Примостко. Ця пародія була серед інших новорічних побажань літстудійцям. Епіграфом узяв рядки з поезії Людмили: *«Ніч котом волохатим сипле зорі до ніг. / Мені хочеться стати небом в мріях твоїх»*. А далі йшов текст мого «побажання»:

*Не силуї в ніч таку Пегаса працювати,
Не муч скотину, щоб бува не здох,
Бо ніч котом сибірським волохатим,
Немов мишей, порозгана обох.*

З кожного нового поповнення студентів Павло Олександрович Сердюк, лише йому притаманним відчуттям, відбирав найобдарованіших і приводив до студії. Не всі члени «дружного товариства» мали мужність одразу запропонувати свої твори для «публікації» в «Літстудійці», навіть ті, хто вже друкувався в районній чи обласній періодиці. Можливо, через те, що «Літстудієць» був дуже популярним серед студентів, його читали всі – і студенти, і викладачі, причому висловлювали здебільшого критичні зауваги вголос, одразу ж під час ознайомлення з текстом. Щоб витримати таку гостру критику, треба було мати неабиякі нерви.

Не всі також наважувались подавати свої твори для розгляду на черговому засіданні літстудії. Перші кілька місяців я теж лише придивлявся та слухав і з острахом дивився на те, як летить пір'я з тих нещасних, чії писання розбирали на друзки. Але десь наприкінці листопада 1975 року віддав Павлові Олександровичу добірку поезій зі словами: «Більше не можу ждати, як теля обуха. Викликаю вогонь на себе!».

Через день на стенді «Літстудійця» з'явилося оголошення про дату і час чергового засідання, а також, хто саме звітується, тобто я. Гірке вино вже налили і його треба було випити.

Пам'ять зафіксувала не послідовність проведення цього дійства, а калейдоскоп емоцій, почуттів і уривків якихось фраз, питань і побажань. Після мого виступу (а це було не досить виразне читання з папірця кількох десятків поезій українською та російською) першим накинувся рвати на шмаття автора Тарас Колісник, якого заздалегідь призначили на роль опонента. Чомусь вривався у свідомість лише його ніс, великий, горбатий, ніби зламаний. Внутрішній голос нашіптував мені народну приказку: «Ну й ніс, для празника ріс, а він його носить у будень». Ніс Тараса розчервонівся до непристойності, як у п'яниці, а його господар усе лив і лив на мене помий. Тонкі губи під носом вимовляли якісь побажання і риторичні запитання: чи можемо ми, будівники комунізму, миритися з тим, що окремі комсомольці, які іменують себе поетами, оспівують не будівництво БАМу, а збіговиська парубків і дівчат:

*Промінь сонця догорів, Пахне м'ята у росі,
Будять хлопці солов'їв. Там дівчата в'ють пісні.
Тихий вечір, сонний гай. Цвіт кохання, шепіт трав...
І лелечий небокрай. Аж до рання спів лунав.*

Хтось за мене заступився, здається, Міта Руденко: «Неправда, вірші хороші, щирі». Хтось хвалив мого опонента-критика: мовляв, це справжнє відкриття для нас.

А примирив і заспокоїв усіх присутніх Павло Олександрович. Він нагадав нам дискусію «фізиків і ліриків» початку 60-х років, процитував Максима Рильського, який тоді гнівно осудив тих, хто пропонував *«геть жбурнуть симфонії та мрії», «допотопних солов'їв»: «Як же так убого ви живете, / Чом так занепали ви, скажіть, / Щоб у дні космічної ракети / Солов'я не в силі зрозуміть»*.

Після засідання літстудії Павло Олександрович підійшов до мене і злегка притис до своїх грудей. «Вітаю з бойовим хрещенням!» – сказав побатьківськи тепло і щиро.

Згодом ув одному з випусків обласної молодіжної газети «Комсомольський гарт» на першій сторінці в колонці «Інформаційний вісник» з'явилась замітка :

«ЗВІТ ПЕРШОКУРСНИКА

На черговому занятті літературної студії Ніжинського педінституту було заслухано звіт студента першого курсу філологічного факультету, молодого поета Володимира Кузьменка.

Члени літстудії А. Шкуліпа, І. Просяник, письменник П.О. Сердюк та інші говорили про здобутки, знахідки початківця, вказували на недоліки у його віршах.

На цьому ж занятті з доповіддю «Психологічні основи художньої творчості» виступив викладач кафедри української літератури С.П. Пінчук.

Поєднання літературної теорії з практичним розглядом творів літстудійців стало доброю традицією, яка постійно розвивається і міцніє.

Р. Бандура».

Автор інформаційного матеріалу не ставив за мету передати атмосферу творчого засідання, він лише телеграфно констатував сам факт його проведення. Хто такий Р. Бандура? – я не знав. Але нещодавно в розмові з моїм літстудійським побратимом Анатолієм Шкуліпою випадково довідався, що так підписував свої газетні публікації чернігівський поет і журналіст Станіслав Реп'ях.

Наші творчі зібрання проходили не тільки в інститутських аудиторіях. Кілька разів літстудійці читали свої вірші, гуморески та розмисли зі сцени міського Будинку культури. Виступали також перед учнями Ніжинської середньої школи № 7. Якось восени їздили електричкою до станції Червоної партизани, що поблизу Ніжина. Анатолій Шкуліпа саме проходив там педагогічну практику в місцевій середній школі, тому й запросив «дружне товариство» виступити перед учнівським колективом. Приймали нас там тепло і щиро, як відомих літераторів. І завжди разом з нами був Павло Олександрович.

Щоправда, одного разу на початку березня 1977 року ректорат НДПІ ім. М.В. Гоголя терміново відправив літстудію до міста Брянська без нашого керівника. Павло Олександрович тоді якраз перебував у відрядженні, виступав з доповіддю на науковій конференції. Це вже згодом з'ясувалось, коли приїхали до Брянського педінституту і навіть усі гуртом вийшли на сцену, що тут проходить всесоюзний конкурс студентських вокально-інструментальних ансамблів, а не літстудій. Але ми не розгубились, прочитали поетичні твори рідною мовою. Студентська аудиторія тепло приймала оплесками кожного літстудійця.

Мені також пощастило слухати лекції Павла Олександровича Сердюка. На четвертому курсі він викладав у нас історію української радянської літератури. Заняття проходили переважно у 310 аудиторії, з якої добре було видно Графський парк.

Коли цвітуть берези молоді

І серце рветься птахом на простори,

У вікна спрагло дивляться тоді,

Мабуть, з усіх трьохсот аудиторій.

Павло Олександрович бездоганно володів матеріалом, блискуче знав і любив українську літературу, бо й сам був її представником, приятелював із багатьма сучасними письменниками, цікаво розповідав нам про зустрічі

з М. Бажаном, М. Стельмахом, О. Гончаром, Гр. Тютюнником та іншими класиками вітчизняного письменства. Павло Олександрович був дуже емоційним і запальним, боляче переживав тогочасну нашу національно-культурну ситуацію.

Завжди підтягнутий, коректний і урівноважений, він усім своїм виглядом справляв враження справжнього інтелігента. І був таким насправді. Вдячні студенти оплесками зустрічали свого улюбленого педагога – доброзичливого наставника, тактовного у спілкуванні.

Як його колега по «гарячому цеху» літературної критики, не можу не відзначити широту художніх зацікавлень Павла Олександровича, його чуття до найменш опрацьованих у науці про літературу мистецьких явищ, уміння бачити їх у широкому контексті вітчизняного та світового письменства. Критична вдача П.О. Сердюка – доволі врівноважена, не вибухова. Проте за спокійною, розсудливою тональністю його газетних і журнальних публікацій, за аналітичним викладом матеріалу в книжках одразу впадала в очі емоційна схвилюваність автора в безнастанному пошуку істини, чіткість його громадянських та естетичних уподобань.

Гете в розмові з Еккерманом висловив думку про те, що талант є тією продуктивною силою, що спричиняє діяння, які не треба приховувати від Бога і природи, бо вони здатні пережити час. Головні ідеї, виражені в книжках Павла Сердюка «Платон Воронько» (1963), «Людина в поемі» (1970), «Чингіз Айтматов» (1971), «Вивчення творчості Миколи Бажана» (1986, у співавторстві з П. Дроботом), у численних статтях, теж зливаються з часом, вони концентрують у собі сили й прикмети епохи. Це й є та животворна сила, яка здатна переходити з покоління в покоління.

А ще я знав Павла Олександровича як шахіста – дуже азартного, запального. Здебільшого він віддавав перевагу «бліцу». Любив експерименти та експромти, хоча білими переважно розпочинав ходом *e2 – e4* (королівський гамбіт).

Упродовж 1984–1987 рр. я навчався в аспірантурі у відділі новітньої української літератури Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Але жив переважно в Ніжині у гуртожитку № 4 (викладацькому). До Києва, коли треба було їхати на засідання відділу чи для роботи в науковій бібліотеці або архіві, добирався ранковою електричкою і, зрештою, повертався однією з вечірніх. У вихідні незрідка, коли випадала така нагода у Павла Олександровича, ми грали з ним у шахи.

Згодом до нас приєднався і третій шахіст – старший викладач кафедри суспільних наук Василь Єгорович Мандрика, колишній мій викладач наукового комунізму. До Ніжинського педагогічного інституту він переїхав у 1970 році після тривалого викладання у Донецькому політехнічному інс-

титуті. В.Є. Мандрика своїми глибокими знаннями, інтелектом, активною життєвою позицією привернув до себе увагу не лише студентів і викладачів, але і громадськість Ніжина.

Згодом Василь Мандрика очолив музей імені М. Заньковецької в с. Заньки Ніжинського району. Був директором 19 років. Працюючи на посаді директора музею, з допомогою численних спонсорів, зробив цей осередок просвіти кращим в районі та області. Багато хто пам'ятає цікаві багатолюдні екскурсії, конференції, наради на базі музею. Побачила світ і книжка Василя Єгоровича Мандрики про нашу уславлену землячку: «Марія Заньковецька – перша народна артистка України». Написав пів сотні статей, присвячених М. Заньковецькій.

Кожного року на засіданні приймальної комісії Київської організації Національної спілки письменників України розглядали 14 персональних справ щодо вступу до НСПУ. Останньою в списку була Тетяна Чумак, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України. Авторка кількох літературознавчих книжок, багатьох літературно-критичних статей. На обкладинці одного з видань уміщено її портрет та коротку біографічну довідку. Це Тетяна Овчаренко, випускниця Ніжинського педінституту імені М.В. Гоголя (1979) та його літературної студії. Ще одна вихованка П.О. Сердюка прийнята до когорти професійних літераторів.

Леоніду ГОРЛАЧУ – 85!

ПРОЗ ЖОВТУ І БЛАКИТНУ СМУГУ

Відразу признаюся: він – особлива людина в моєму житті. Та хоча б тим, що не тільки йому про мене (благословляючи у творчий світ), а й мені про нього (що не менш відповідально) доводилось писати за довгі-предовгі роки нашого знайомства. Скажу, не криючись, устежити за порухом його вразливої душі, а вслід за нею й мислі, не просто. Тонкощі – це взагалі річ мало помітна, а в поезії – тим більше! Та ще – коли про нього писали визнані літературні авторитети, академіки!..

Безліч книжок (скільки – і сам автор не назве зопалу), публікації в найрізноманітнішій періодиці – хіба встежиш? І все ж, за станом душі він – безперечний лірик, навіть у масштабних історичних полотнах, навіть у повсякденних газетних публікаціях, чому Леонід Никифорович теж присвятив немало свого дорогоцінного часу. Втратив? Здобув? – то вже інша справа. Та нічого немає без поворотного чи зниклого безслідно.

Поет – це потужний локатор, здатний ловити і тут же переформатовувати імпульси звуків чи барв настільки своєрідно, як ніякий прилад у світі. Причому невидимий локатор – такий, який не підвладний більше нікому.

Він завжди переповнений інформацією і враженнями, і достатньо одного подиху, щоб машина творчості запрацювала

на повну потужність – тільки встигай записувати.

Кажуть, що написання віршів – данина молодості, а от писати їх протягом десятиріч, до глибокої старості можуть тільки справжні поети.

Це ж яку глибочезну душу треба мати, щоб не зазнала вона гіркоти вичерпування!

1. Невмирущий жест князя Безбородька

Якось несподівано, на розі вулиць Шевченка і Набережної, майже навпроти старовинної будівлі університету, лише через тихоплинну річечку Остер, виріс... Я б сказав: палац сучасної архітектури, який у Ніжині, тепер уже всі, звично називають «Пасаж».

Сидів я одного разу в ошатній залі на третьому поверсі і, слухаючи мудро натхненні розмови гостей, уявляв, як понад двісті років тому князь **Олександр Андрійович Безбородько (1747–1799)** зробив невмирущий жест, розпорядившись із своїх прибутків подбати про фундаментальну освіту земляків-українців. На той час це була достатньо ризикована справа. І непроста, як показав подальший розвиток подій. Мрію князя Олександра Андрійовича продовжив його молодший брат граф **Ілля Андрійович (1756–1815)**, а довершував онук останнього – граф **Олександр Григорович Кушелєв-Безбородько (1800–1855)**, за підрахунками якого на будівництво історичного корпусу Ніжинської Гімназії вищих наук було витрачено майже 1,3 мільйона карбованців (сума на той час – фантастична)!

Я це згадав не випадково. Бо той жест був не звичайнісіньким реверансом, а дороговказом у майбутнє для свого багатостраждального народу, так би мовити – настановою для тих людей, які мають гроші і вміють їх заробляти.

Пройде скількись десятироків, і «Пасаж» стане такою ж чарівною перлиною в архітектурному реєстрі України, як і «Білий лебідь» Безбородьків.

Ні, не зникають добрі справи. Історичний жест на благо рідного народу повторив **Василь Іванович Сидоров (1952 р. н.)**, який у час економічної кризи на голому місці, а точніше – на пустирі, побудував добротне приміщення Ніжинських лабораторій скануючих пристроїв, ставши там генеральним директором. Налагодив прибуткове сучасне виробництво продукції, яку аж ніяк не проти купувати на ринках сусідніх держав.

«Пасаж» став утіленням його мрії. Крім торгових точок, тут розміщується ресторан, готель, а на третьому поверсі – інформаційний центр друкованої продукції технопарку «Ніжин». Тут і книжковий магазин почав функціонувати. Чи не парадокс?! По всій Україні сучасні ділки зубами виривають приміщення з-під книжкових магазинів і перетворюють їх у казна-що, аби лиш руки погріти на швидкоспечених прибутках. А Василь Іванович, кандидат технічних наук (тобто технар, а не гуманітарій) із влас-

них прибутків, які б запросто міг витратити десь на Канарах чи Маямах, закупляє найрізноманітнішу українську літературу, підручники, словники, платить людям зарплату... Чим не княжий жест?..

Це, мабуть, якраз той ліс, заглиблюючись у який, дров буде менше, оскільки рідна книжка виводить свій народ на світло цивілізованості.

Василь Іванович щедро запрошував шанувальників рідного слова в інформаційний центр на презентацію двох останніх на той час книжок виховання ніжинського інституту імені Миколи Гоголя, відомого українського поета Леоніда Горлача. «Обрії душі» – ваговите гроно чудової лірики. І «Мазепа» – історичний роман у віршах про великого європейця Івана Мазепу, який поклав своє життя на олтар незалежності України.

*Коли мені болить аж у нутрі,
коли і в домі рідному не спиться,
тоді стікає по моїй корі
поезії пречистої живиця.*

Ні, сухі технарі так проникатися поетичним словом, як Василь Іванович, ніколи не зуміють!..

О, в той незабутній вечір було особливо багато поезії! І у виконанні самого автора, і у його послідовників із літературної студії рідного вузу Ольги Роляк та Тетяни-Марії Литвинюк. А ще – солідне слово тримали: ректор університету імені Миколи Гоголя, доктор історичних наук, професор **Олександр Бойко (1958 р. н.)**, декан філологічного факультету, кандидат педагогічних наук, доцент **Олександр Забарний (1956 р. н.)**, директор Липівризької школи, учитель української мови і літератури Микола Ступак, заступник генерального директора Ніжинських лабораторій скануючих пристроїв Сергій Родін.

Резюме було єдиним. Леонід Горlach своїм ратайським трудом давно проорав і засіяв не одну історичну ниву, на якій почергово буйно заколосилися відомі його історичні полотна у віршах: «Ніч у Вишгороді», «Слов'янський острів», «Чисте поле», «Перст Аскольда», а тепер ось – «Мазепа». П'ять творчих подвигів, які по черзі висувалися на найвищу літературну відзнаку України. Взагалі – написати роман віршами – це надзвичайно рідкісне явище у будь-якій літературі. Це – як ото багатокілометрова ручка у косаря. Доки до кінця дійдеш, не один десяток нервів порвеш. А в Леоніда Горлача ще й гордовито-урочисте проскакує:

*Не розучусь ніколи говорити
На мові і на муках Кобзаря,
Яких ніхто не властен підкорити,
Допоки сонце небо озоря.*

Залишається і поважному Шевченківському комітетові продовжити не-вмирущий жест князя Безбородька, бо це він і в Леоніда Горлача колись вкладав кошти, щоб виріс достойним сином України. Як і Гоголь, і Глібов, і Збанацький, і Гуцало, і багато хто між ними і після них. Поетична творчість Леоніда Горлача вистраждана на нелегких етапах історичних перетворень і вже давно стала взірцем для багатьох шанувальників красного слова. Своєю творчістю він стверджує невичерпність української традиції, розвиває її і збагачує.

2. Гірчить розпарений полин

З приємністю дізнався про висунення книжки лірики «Обрії душі» нашого славного земляка (з Червоного Колодязя), вихованця Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя Леоніда Горлача на відзначення Чернігівською обласною літературно-мистецькою премією імені Михайла Коцюбинського, оскільки поцінував її ще з дня випуску у світ столичним видавництвом «Щек». Нині ж, гаряче підтримуючи вельми продуктивного і багатогранного поета, автора такого пристрасного історично-поетичного п'ятикнижжя, як його широковідомі «Перст Аскольда», «Ніч у Вишгороді», «Чисте поле», «Слов'янський острів» і «Мазепа» («Мамай» з'явився пізніше) – про славне минуле України, повертаюся до джерельно-чистої Горлачевої лірики, яка просто не може не зачіпати найпотаємніші струни серця. Вибираю навімання:

*О Рось! Ти Русь велику породила.
Чого ж тепер мілієш в берегах?
Чи сила вікова перебродила,
Чи пам'ять охолола у бігах?*

А буквально через кілька сторінок – одкровення, звідки і як, а головне – задля чого усе це береться:

*Я – вовк, затравлений в загоні,
Шукаю нюхом темний бір,*

*Де прапорці ловців червоні
Не туманять криваво зір,*

*Де можеш вільно ще дихнути,
Подалі від людських свобод,
І гвалт, і постріли забути,
Що роздирають мій народ.*

І далі – від вірша до вірша – не менш проникливо:

*Поприморожувались луки.
Скоржавіла озимина.
Асфальт петляє на Прилуки,
Моє село тихцем мина.*

Уже давно підмічено: чим вища поезія, тим важче вона переказується. Почуття можна переливати, як високомарочне вино із келиха в келих. Ними можна насолоджуватися, але вони – безмежні, а тому виповісти їхній зміст до кінця ще нікому не вдавалося. Тому Леонід Горlach і плодovitий такий. Бо в його чутливий і вразливий душі немає дна. Бо в його спостережливих очах є місце для всіх і всього, що присутнє у цьому багатющому світі. Ну, як сказати про це переконливіше, аніж він сам?

*Все, що було, сплило, і тільки пам'ять,
Як небеса, прозору і ясну,
Оці вечірні промені пропалють
На всю її бездонну глибину.*

Уже як і береться Леонід Горlach про щось писати, то зі знанням справи. Точно добираючи деталі, які роблять поетичний малюнок переконливим і неповторно вразливим:

*Вібрує ніч на крилах цвіркунів.
Блакитний сон вібрує в унісон.*

І зримо все постає, і звуковий образ вхоплюється безпомилково, навіть глибина й колір озону нараз вловлюється, хоч насправді побачити його неможливо. Та ще – сну. А лилики? Яке миле словечко підібране, щоб передати свою ніжність душевну!.. Замерехтіли і всерхли в сон закоханої людини... Навіки!

Про його поезію вже писано-переписано. Найавторитетнішими людьми, хто в літературі давно завоював провідне місце. Чого варта лише прискіпливо ґрунтовна післямова члена-кореспондента Національної Академії наук **Дмитра Наливайка (1929–2023)** до його роману у віршах «Мазепа»! А переднє слово до найсвіжішого збірника історичних романів у віршах під загальною назвою «Слов'янський острів», на яке не поскупився такий виважений і розважливий в оціночних медитаціях поет-академік, як **Борис Олійник (1935–2017)**!.. Зокрема, він згадує, як наш автор прийшов у поезію:

«...він явно вирізнявся з-поміж київських літераторів, на обличчя яких уже падала тінь тривоги».

І далі:

«Поезії Леоніда Горлача дихали повногрудо, не вельми скуті регульованою строфікою. Вони променіли непоказною, але відчутною внутрішньою культурою, тактовністю у поводженні зі словом».

Власне, таким Леонід Горлач і залишився, тільки його «внутрішня культура» і «тактовність у поводженні зі словом» іще помітніше вирости й обмежилися.

На його віршах вирости покоління молодих поетів, особливо – з Чернігівщини, кому Леонід Горлач, як би не був зайнятий, завжди подавав руку допомоги. Безвідмовно давав рекомендації до Спілки, безпомилково вгадуючи в початківцях справжній талант.

Чи то спільна любов до чарівної придеснянської природи так точно передавала імпульси, чи ще якісь передчуття безвідмовно жили, але муза Леоніда Горлача ніколи не підводила. Навіть тоді, коли, здавалось, на весь світ кричала душа, якій так невимірно

*Гірчить розпарений полин,
Дурманить дерево й околи.*

*Гірчить полин із тих долин,
Що не розквітнуть нам ніколи.*

Гіркота за втраченим – це лише один із провідних мотивів ваговитої збірки, у якій під спільною обкладинкою надійно прописалося з пів тисячі віршів! А почуттєвих нюансів – ще більше!.. А кольорів і звуків у них – огого!.. Адже зовсім не випадково

*П'ять груш гойдалось на гіллі
В чорнобильській пекучій зоні.
В моїх думках, як у золі,
Гасали здичавілі коні.*

А в душі поета чорнобильська зона має значно обширніші межі, ніж на карті України. Бо ця зона давно вже витоптана й безжалісно вигарцювана ординськими кіньми і нацистськими танками. Бо це в ній, посеред Європи, а не десь там, на якійсь химерній окраїні, з кожним днем іще більш ефемерної імперії

*Пів осені було, було і пів зими
Між небом і ліском, між Богом і людьми.*

Отаке наше все життя половинчасте... То солодко-гірке, аж на зубах тріщить від оскоми, а то й зовсім таке, що... Ні, ліричний герой Леоніда Горлача – завжди оптиміст. Що б там не було. Які б душевні трагедії не затискали у свої лещата. Він завжди знаходить вихід, іноді, здається, з-понад самісінького краю безодні, чим, попри художні знахідки, завжди завойовує до себе таку необхідну прихильність. І співчуття, якщо вже й зовсім

*Ти не живий, хоч і живеш, мов Каїн,
А упадеш – земля не прийме прах.
Бездушину плоть придавить чорний камінь
І круком закричить, закряде страх.*

Бо в душі українській споконвік живе і не міліє в берегах така відома на весь світ доброзичливість, у яку й досі важко повірити цивілізованим на-

родам. Адже це в нас і досі «не вороги», як у всіх нормальних і розвинених, а «воріженьки», яких ми готові і в хату впустити, і обігріти їх після далекої дороги, й нагодувати.

Леонід Горlach – поет випробуваний і непроминущий. Його вірші – з такого тривкого замісу, з якого випікається лише любов до рідної землі. Бо хліб той по етичний – лише з тих колосків, що колють у серце.

3. Не дай, дорого, нам сумної смерті

Пригадую, як Микола Коваленко, мій однокласник, знайомив мене зі своїм братом, поетом Леонідом Горlachем, у жовтні 1972, а відомий брат, тоді ж, – із Григором Тютюнником (1931–1980), Євгеном Гуцалом (1937–1995), Миколою Вінграновським (1936–2004), Василем Діденком (1937–1990)... У мене й так дух перехоплювало в знаменитому спілчанському «Енеї», а тут іще й по чарці... У голові поетичні райдуги розходилися-перемішувалися... Ледве встигав перемикатися, та й то наспіх, поверхово... Бо таки ж неймовірно зачаровувало...

Вінграновське:

*Я п'ю за мить – за вогняне і чуле,
За любощів священне забуття.
Сучасна мить мені вже, як минуле,
Сучасна мить мені, як майбуття.*

Гуцала:

*Де ти, хато бабина стріхата?
Де твій бовдур в сажі, чи димар,
що курівся димом волохатим
до осінніх чи зимових хмар?*

Горlachа:

*На небесах собі не знайдеш тверді –
лиш на землі себе ти оправдай.
Не дай, дорого, нам сумної смерті –
веселої, козацької нам дай!*

А з гучномовця – Діденкове (лише не його, а оксамитовим баритоном **Миколи Кондратюка (1931–2006)**):

*На долині туман,
На долині туман упав.
Мак червоний в росі,
Мак червоний в росі скупав.*

Ми з Миколою лише переглядалися сторожко: не дай Бог, зачеплять і нас... Що читати, щоб не згانیбитися в такому товаристві?

«Еней» давним-давно заснувало цигарковим димом. Густо-прегусто... Ні знаменитих козацьких розписів (авторства **Анатолія Базилевича (1926–2005)**) не видно, ні наших облич... Та ніхто ні до кого й не придивлявся... Крім нас із Миколою, звичайно... Бо ми ж уперше отак... Віч-на-віч... Зі своїми кумирами, які не сходили з наших вуст не лише на бурхливих заняттях літературної студії, а й на перервах у коридорах... Чи після лекцій та семінарських...

Лише один Григій Тютюнник ні слова не зронив за цей час. Стояв і мовчав, уважно слухаючи. Чогось не присів спочатку біля стола... Відсторонив запропоновану чарчину і слухав.

Коли ж словесна естафета зупинилася на ньому, звичним порухом голови відкинув назад вороняче крило непокірної чуприни.

- Ви ж знаєте, я віршів не пишу... Читайте краще ви...
- Та в тебе ж проза – поезія, – кинув хтось із диму.
- Не перебільшуй... Проза – це проза...

Не претендую на дослівність, бо ніхто ж не записував тоді, але суть – та ж. Григій Михайлович помовчав, повільно обвів усіх поглядом і сказав:

– Гарзд... Почитаю... Три зозулі з поклоном... Лише початок... Ми за-тамували подих. А Тютюнник, десь із диму, почав:

«– Я виходжу з-за клубу в новенькому дешевому костюмі (три вагони цегли розвантажив з хлопцями-однокурсниками, то й купив) і з чемоданчиком у руці. І перше, що бачу, – хата Карпа Яркового. А перед нею – рівними рядочками на жовтому піску молоденькі сосни. На танку Карпової хати стоїть Марфа Яркова і веде мене очима. Вона стоїть без хустки, сива, пишиноволоса, – колись її коси сяяли проти сонця золотом, тепер не сяють. Видно, думаю собі, волосся умирає раніше, ніж людина...»

Тютюнник замовк. І знову обвів усіх обважнілим поглядом.

– Гадаю, досить. Хто хоче, дочитає у книжці.

Звісно, я цю цитату не прочитав, як автор, напам'ять. Виписав із пізнішого видання. Але ж...

Уже давно майже нікого немає з тієї компанії, лише ми з Горлачем залишилися. Напевне, для того, щоб один згадав, а інший підтвердив, що приблизно так усе й відбувалося.

Повернувшись до Ніжина, ми розкошували. Кого бачили!.. З ким чаркувалися!.. Які прості це люди!.. Живі класики!.. На засіданні студії розбирали докладніше їхні твори... І неприховано гордилися, що причастилися із джерел, з яких вони забили яскравими фонтанами...

Та навіть якби поети мовчали зовсім, а ми з Миколою лише посиділи біля них, і то б!..

У творчості завжди отак: починаєш про одне, а опиняєшся в іншому... Не менш важливому... І викинути його аж ніяк не хочеться.

Ще півтора року – і буде півстолітній ювілей з тієї першої зустрічі.

Уже й мене пригинає, не тільки Горлача.

Коли помер його старший брат Іван, він подивився на мене затуманеними очима й довірливо сказав:

– Тепер ти замінятимеш мені брата.

Коли пішов у засвіти його середній брат Олександр, я зрозумів його тугу без слів:

Наше родство подвоювалося.

Коли покинув цей світ Микола, наймолодший у родині Коваленків, мій одноклассник-друг, з яким ми незадовго перед тим зустрічалися, наша глибока мовчанка якнайвиразніше відлунювала недовисловленим болем.

І ось... Неймовірно! Уже увісімдесят'яте десантувався Леонід Горлач у квітень! Чому так заковиристо? Все просто: вслід за назвою однієї із збірок нашого ювіляра.

Коли то було?

Але ж було... Було! Із наших юних жил википіло буйноцвітно. Поетичними збірками, романами у віршах, публіцистикою.

Хто він мені, Леонід Горлач?

Брат, друг, учитель...

Брат – у всякому разі по поетичній крові.

Друг – але ж друзів називають на «ти»!

Між нами різниця у віці – дев'ять років. За ці майже пів століття зна-

йомства я так і не переступив бар'єр – називав і, сподіваюся, ще довго буду називати поета лише по імені й по батькові... Леонід Никифорович... Бо він завжди був для мене Учителем... Наставником! Прикладом високого служіння українській літературі.

Хто він для нас?

Відомий земляк. Лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка. Автор десятків книжок, за творами яких молодь учиться любити Україну, пізнає славне минуле нашого народу і його найвизначніших синів...

А в чуб дедалі густіше заплітається сивина.

*Не переводяться хуртечі,
Не завмирають на крилі...
Чим більше літ беру на плечі,
Тим дужче гнуся до землі.*

*Чим тоніє вітер відчуваю
У відчайдушних парусах,
Тим далі й далі пригасаю,
Мов куц калини на вітрах.*

*Холоне шлях, який судилось
Здала відміряти мені.
Не підведи, остання сило,
Не дай упасти на стерні.*

*Горби і виямки долаю,
І погляд втомлено гострю.
Чим більше дум перевертаю,
Тим вищим полум'ям горю.*

Я цей вірш присвятив Леонідові Горлачу, від імені земляків-чернігівців вітаючи його з 80-річчям.

Хоч час і минає набагато швидше, ніж нам хочеться, все ж хай і цей факт зав'яжеться вузлом пам'яті, як один із дуже важливих етапів у нашому поетичному житті.

Були й інші посвяти.

ПРОЗ ЖОВТУ І БЛАКИТНУ СМУГУ

Леонідові ГОРЛАЧУ

*Ми познайомились в «Енеї»,
Коли були ще козаками.
Що загуло, не переклеїть.
Що буде – жаль спече за нами.*

*Ми познайомились в «Енеї»,
Іще коли були моторні.
Посланці матері своєї,
Поезії трудяги чорні.*

*Хоч спокушали фарисеї,
Не звіяли в журбу і тугу.
Ми познайомились в «Енеї»
Проз жовту і блакитну смугу.*

Які то були події!.. Які атланти й каріатиди підпирали наші (іще залежні) небеса!

То й не впали ж таки!

І лише з однієї причини: щоб Ви ще довго могли милуватися зорями, шановний Леоніде Никифоровичу. І надихалися пишними гронами нових мрій і творчих задумів. Хай щастить! Хай не закінчується так потрібне пальне для цих подорожей!

*Анатолій ШКУЛІПА
від імені всіх,
кому не байдуже
вельми містке й красиве
українське слово
м. Ніжин*

ФАНТАСТИЧНІ СВІТИ АНДРІЯ ВАЛЕНТИНОВА

Фантастика є на сьогодні одним із найпопулярніших жанрів світової літератури. Безперечним є той факт, що і українські письменники неодноразово зверталися до фантастичних сюжетів. В радянські часи в цьому жанрі писали: Юрій Смолич, Олесь Бердник, Володимир Владко, Олександр Тесленко та інші.

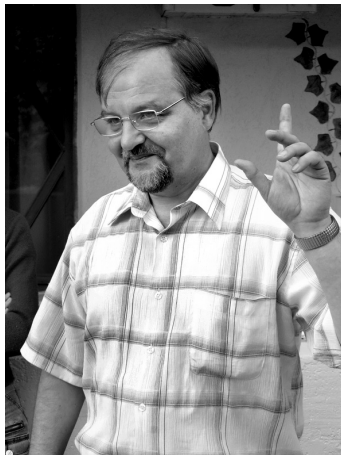
Із проголошенням Незалежності України на небокраї української фантастики з'явилася ціла плеяда авторів: Марина і Сергій Дяченки, Дмитро Громов та Олег Ладиженський (колективний псевдонім – Генрі Лайон Олді), Володимир Аренєв, Олег Бондар, Макс Кідрук, і цей список можна продовжувати.

Одним із представників жанру фантастики є український письменник-харків'янин Андрій Валентинов.

Андрій Валентинов – це літературний псевдонім кандидата історичних наук, доцента Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Андрія Валентиновича Шмалька.

Андрій Шмалько народився 18 березня 1958 року в Харкові. Навчався в Харківському державному університеті, спеціалізувався на кафедрі історії стародавнього світу і середніх віків. Після закінчення аспірантури 1985 року захистив кандидатську дисертацію на тему: «Римська політика у Південному Причорномор'ї у першому столітті нашої ери».

З 1976 по 1998 рік брав участь в археологічних експедиціях, в тому числі в Херсонесі Таврійському.

Викладав в університеті курси: «Криптоісторія», «Українська демонологія», «Історіософія України».

Андрій Шмалько переважно пише фантастичні твори у жанрі альтернативної історії.

Альтернативна історія або криптоісторія – це жанр фантастики, присвячений зображенню реальності, яка могла б настати, якби історія в один зі своїх переломних моментів пішла іншим шляхом.

Найбільш відомими романами, написаними у жанрі альтернативної історії, є епопеї «Око сили» та «Аргентина».

«Око сили» являє собою цикл пригодницьких романів з елементами містики та наукової фантастики про події Громадянської війни 1920 року.

Нещодавно Андрій Валентинов видав цикл книжок «Аргентина», присвячений альтернативній історії Європи напередодні Другої світової війни.

У 2013 році Андрій Валентинов став найкращим письменником-фантастом Європи. Був одним із організаторів фестивалів фантастики – «Зоряний міст» (м. Харків), «Партеніт» (Автономна Республіка Крим), які зараз через відомі причини не проводяться.

Під час повномасштабного вторгнення російських військ Андрій Валентинович перебував у Харкові, що відобразив у своєму «Воєнному щоденнику».

Крім криптоісторичних циклів «Око сили» та «Аргентина», заслуговує на увагу роман «Капітан Філібер».

Вищезазначений роман також написаний в жанрі «альтернативної історії» і має дві сюжетні лінії. В першій – читач знайомиться із смертельно хворим невиліковною хворобою викладачем історії університету, який, розуміючи швидку невідворотність смерті, вивчає різні шляхи віртуальної подорожі в минуле, від вживання наркотичних речовин до застосування новітніх комп'ютерних технологій. Поряд із пошуком шляхів віртуальної мандрівки, герой розмірковує над твердженням – «історія не знає умовного способу» і приходять до висновку, що історія в один зі своїх переломних моментів може піти іншим шляхом, і в цьому немає нічого соромного. Так як герой викладав в університеті період часів Громадянської війни (1917-1921 рр.), то він вирішує «мандрувати» в ці роки, щоб змінити перебіг вищезазначеної війни і спрямувати історію іншою колією. Для подорожі бере собі ім'я персонажа давнішньої пісні про Філібера.

У другій сюжетній лінії досить докладно розповідається про безпосередню віртуальну участь Філібера в подіях Громадянської війни, що свідчить про глибокі знання автора книжки про цей період.

Серед усього розмаїття книжок Андрія Валентинова, особливе місце займає книжка «Сузір'я Пса». Хоча на початку книжки і вказано, що це

«фантастика-альтернатива», роман деякою мірою носить автобіографічний характер.

У цьому романі автор висвітлює діяльність археологічної експедиції по дослідженню стародавнього міста Херсонеса в Криму, що відбувалася в липні 1990 року. Слід зазначити, Андрій Валентинов не тільки письменник-фантаст, а й професійний історик та археолог.

Події, описані в книжці, відбуваються в липні, саме тоді Сузір'я Пса знаходиться найближче до Сонця – це найжаркіші дні року, так звані «собачі дні».

Книжка складається із двох частин. Перша – має назву «Щоденник археологічних розкопок Портового району Херсонеса», в ній автор розповідає про життя, побут, дозвілля, звичаї археологів. Друга – «Робочий зошит» являє собою певне археологічне дослідження міста Херсонес, а конкретно стародавнього підземного святилища-крипти. Письменник доволі професійно знайомить читача з археологічними дослідженнями, що свідчить про його глибокі знання в галузі археології. Досліджуючи крипту, автор висловлює різні фантастичні припущення щодо аномальних явищ, які відбуваються в ній.

Під час особистого знайомства із Андрієм Валентиновим, він порадив мені прочитати його роман «Сфера». При цьому Андрій Валентинович зазначив, що ця книжка досить складна, навіть найскладніша із усіх його книжок і не кожна людина може прочитати її до кінця.

В основу роману покладено дослідження інтернет-спільноти людей, які намагалися займатися «усвідомленими снами», записували їх та намагалися на них уплинути.

Усвідомлений сон – це сновидіння, у якому особа розуміє, що спить. У такому сні можливо контролювати свої дії, впливати на навколишній світ та подальший розвиток сюжету сновидіння.

Головний герой роману досліджує світ сну, в якому можна створювати свою реальність, спілкуватися із іншими мандрівниками у снах.

Також герой, подорожуючи у снах, розмірковує над поняттями добра та зла, любові, життя та смерті у сні, а саме – чи мають вони продовження у реальності чи це просто ілюзія.

Дійсно, книжка складна для сприйняття, але в той же час дуже оригінальна і цікава, тому, на думку автора цих рядків, має сподобатися любителям фантастичної літератури.

Серед усіх творів письменника чільне місце посідає поема із народних уст, складена за текстами народних дум XVII-XVIII ст. – «Козаччина». Автор виділяє її як спробу написання епічної поеми.

Андрій Валентинов стверджує, що кожен народ має право на свій національний епос. Практично в усіх відомих на землі народів такий епос є, але не кожний народ має епічний твір, який концентрував би в собі поетичний «дух» та ментальність етносу.

На перший погляд, вирішення цього завдання вимагає наявності двох складових: достатньої кількості фольклорного матеріалу і укладача, який міг би перетворити окремі твори (думи, пісні та балади) в епічне полотно. Саме таким способом і був створений карело-фінський епос про подвиги та пригоди героїв казкової країни Калева – «Калевала».

У XIX ст. спробу створення української епічної поеми зробив відомий письменник Пантелеймон Куліш, що і відобразив у своїй поемі «Україна», яка залишилася незавершеною через недостатню кількість «матеріалу», тобто фольклорних текстів.

Андрій Валентинович для складання поеми взяв українські думи, поєднав їх загальною близькістю сюжетів, діючи за принципом складання мозаїки.

У поемі письменник використав цикл дум про Богдана Хмельницького та про козацьку долю і турецьку неволю, а саме: «Про козака Голоту», «Про Самійла Кішку», «Про Івана Коновченка», «Про Марусю Богуславку», «Про втечу братів із Азова», «Про Богдана Хмельницького» та інші.

За структурою «Козаччина» складається із «Заспіву» та п'яти пісень: перша пісня «Звитязна, про поле Килиїмське», пісня друга «Лицарська, про козацьку долю», пісня третя «Невольницька, про турецький полон», пісня четверта «Про Богдана Хмельницького, батька козацького», пісня п'ята «Бунтівна, про козака-нетягу та дуків-срібляників».

При написанні поеми Андрій Валентинов звертався до праць українських письменників та фольклористів, а саме Філарета Колеси, Івана Франка, Максима Рильського та інших.

Таким чином, поема «Козаччина» являє собою суцільний літературний твір епічного жанру, створений логічним та змістовним поєднанням текстових фрагментів українських дум і, на думку автора цих рядків, не залишить байдужими істориків, краєзнавців та любителів українського фольклору.

Підсумовуючи вищевикладене зазначу, що фантастичні твори Андрія Валентинова поєднують у собі елементи альтернативної історії, пригодницької літератури, фольклору, міфів і легенд, детективу, містики та наукової фантастики і, на мою думку, повинні зайняти чільне місце у фантастичній літературі як в Україні, так і поза її межами.

Олександр МОЛИБОГА,
(с. Анисів, Чернігівський район)

НЕБЕСНЕ Й ЗЕМНЕ В ЧАС ВИРІШАЛЬНИЙ

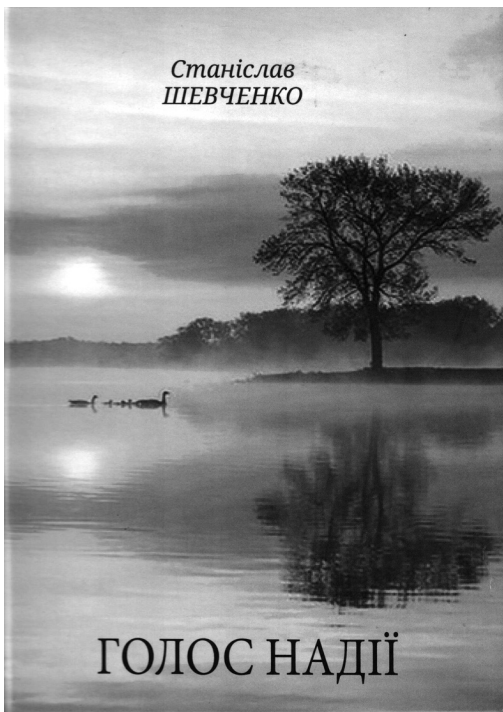
Станіслав Шевченко. *Голос надії. Поезії*. Київ: Видавництво «Щек», 2024.— 108 с.

Нова збірка Станіслава Шевченка «Голос надії» глибоко духовна від першої й до останньої сторінки. І людяна, пронизана бажанням сіяти добро, справедливість, милосердя. Їх дбайливо леліє творча зрілість, яка наділила мудрістю поетичну оповідь досвідченого автора, не принесла втоми для вибагливих метафор, не зреклася високих, нерідко романтичних, ідеалів. Вони сонячно ясніють нині, як і в першій книжці «Середина ріки». Уже тоді, в давно відшумілі роки двадцятого століття, талановитий початківець намагався наснажити навіть найменше віршення оригінальною думкою, дбав про те, щоб кожне слово жило своїм неповторним життям.

Отож і сьогодні Станіслав Шевченко зачаровується магією рідної мови з вірою в те, що читачі адекватно сприйматимуть плин щирих рядків і незахищене світіння вишуканих тропів: пише про тих і від імені тих, хто не плекає ліричних рядків,— повертається серцем до пораненого воїна, бо той «ніяк не міг заснути по ночах», лине думкою до жінок, які «не чули звісток дорогих з окопів», присвячує вірш молодим захисникам України «Батальйон, призначений для бою», немовби стає вустами упосліджених долею, а ще «у час вирішальний» вдивляється в «земне і небесне», аби утвердити вистраждане переконання: «Поет біля Бога стоїть!»

Не один рядок засвідчує, що ліричний герой збірки, маючи природний дар чуйності й співчутливості, несе його і до старших поколінь, і тим, хто розпочинає торувати самотійний шлях. Житейська простота чи й простодушність деяких віршів сприймається як вияв безпосередності поетового світовідчуття, коли вже доводиться зізнаватися: «А я не малюк, // А вже літній».

Чимало мініатюр Станіслава Шевченка хочеться прочитати вголос не тільки для себе, а й для всіх сучасників, котрі в оселях, окрім «Кобзаря», не тримають жодної поетичної книжки. А ще виняньчуеть мрію поставити якщо й не поруч, то близько від нього збірку «Голос надії»: хай ловить промені геніальності, прислухається до відлуння минувшини, не забуває, що не в затінку, хоча й не на видноті – світлоносна лірика Михайла Шевченка.

Станіслав Шевченко – його самобутній колега – розширює віршами межі рідного часопростору, примножує пам'ять генів, сподівається, що «розкриє обійми зерну – українська рілля». Ці мотиви розгортаються в новій збірці, мов пергаментний сувій, помережаний кирилицею історичного буття, в глибинах якого, здається, Лукаш ось-ось візьме сопілку і «вийде Мавка у срібlistу рань».

Синівська любов до України передається делікатно, шляхетно й сердечно, без понятійних та емоційних трафаретів. Ліричний герой у всьому – до найменших душевних порухів – відчувається єдинокровним сином отчого краю, а не бездом-

ним мандрівником світовими широтами, як це повелося у творах багатьох зарозумілих блукальців планетарними паралелями та меридіанами.

Що ж, уже змужніло покоління, яке не бачило призьб та перелазів, але автор, враховуючи це, все ж не цурається елементів побутової архаїки, активно використовує «поліські рідні діалекти», призабуті словосполучення: «Мурличе кіт клубочком на лежанці», «ступив я на кладку», «коси гостри-мо: // поклепаємо, помантачимо»... Зрештою, таким «старосвітським» перлинам суголосне й авторське визначення поезії: «Це веретено з пряслом...» (Далі маємо істотне уточнення: «...яким богині-мойри // прядуть нам долю мови»).

Станіслав Шевченко відбиває в мініатюрах лише те, що випрозорує й охороняє пам'ять, що виразно бачиться з висоти прожитих літ. Особливу

роль відіграють казкові виміри дитинства, зокрема його цінності, уявлення, мрії, а також світосприйняття хлопчика, який вийшов у «у трусиках і майці // за хатній поріг // і завмер на березі Всесвіту».

Водночас для поезії умудреного автора характерні інтелектуальні розповідні вкраплення про «зоряних синів України», зокрема про Сергія Корольова, «який наблизив людство до зірок», про Леонардо да Вінчі та Олександра Мурашка, а також про сучасників, котрі живуть совісно, чесно й не цікавляться тим, як політики та можновладці оцінюють їхні «труди і дні». Розмірковуючи про них, ліричний герой робить болючий висновок: і сьогодні «безліч «респектабельних» нікчем» і «йде злочинність у відкритий бій». Усе це безкомпромісно відторгає душа поета, відданого красі життя, думки та слова. Того слова, яке чернігівські краєни берегли й зберегли без очікувань, що їх назвуть українськими патріотами. Для роботящого люду це ще один – внутрішній – тяжкий труд, труд безоплатний, мало не пекельний: гармонійно поєднати з майбутнім народні чесноти, пісні, перекази та легенди. За це одна віддяка: державна байдужість і глузування тих, хто став перекотиполем, має «закордонний капітал» та рекламує «героїнь»-повій» (публіцистичний вірш «Голос перестороги»).

Знову й знову вловлюються і відгомони нетлінного фольклору, і відголос набутків шістдесятників (зокрема Василя Симоненка) то у філософських максимах («Що буде – те і нас не обмине»), то в сяйнистих сплесках душі, яка не соромиться наївних спогадів: «Ходили ми захоплено до кузні, // Давно-давно, ще дітлахи малі»...

Віршотворча модель Станіслава Шевченка, підперта могутніми шевченківськими традиціями, таїть у собі розмай новітніх шукань повнозерних інтелектуальних образів, зокрема навіяних «точними» науками, які поет студіював на механіко-математичному факультеті Київського державного університету: «Простий ряд чисел // прямує до Нескінченності», «У інтеграла – лебедина шия», «Історія – мов змінний струм», «Знов радари вдивляються у небо»...

Поет, залишаючись самим собою, органічно поєднує класичне начало віршування й модерне, пошукове, ба навіть експериментальне. Сплав цей воістину дивовижний. Як він народжується, ніхто не знає. І добре, що ніхто не знає. Думається, навіть сам автор збірки «Голос надії».

А ще в цій книжці володарює таємничий хист, який благословляє вміння пронизувати сьогодення стрижнем історії, вияскравлювати минулий факт у світлі вічності, цінувати тривкий ґрунт прадавніх етичних постулатів. Усе це надає чіткості, зримості, осонченості мінливим поетичним обріям ошатного видання. На його новочасних сторінках – притишеність,

неагресивність естетичних структур, прозорість метафоричних сполук, вирізьбленість епітетів, а ще – неоціненне покликання справжнього лірика: вслухатися в мову сьогодення, обпаленого війною, вловлювати подих зуглілих осель, бачити зрячі очі нічних самотніх вікон «у поліській глибинці», де хочеться висповідатися під високими небесами: «Мій соняшнику-брилику, // я пелюсткам радію...»

Чуєш голос поета, який уміє любити все суще, поєднувати земне та небесне, і переймаєшся долею його краян, життя яких сповнене повсякденних турбот, пронизане болючими роздумами, та все ж незамінне перед ликом Всесвіту. Знаний лірик відчуває свою відповідальність за те, щоб неговірких земляків ослувити, а відтак і увічнити. Задля цього рамки традиційного віршування не такі вже й вузькі, принаймні достатні для того, щоб разом із модерними образними засобами відтворити сяйво і тіні людських душ, нестримний лет миті й екзистенційну течію буття, погляд у зоряну височінь та вдивляння в себе, поета земного, чернігівського, до глибин ества українського. Саме такими віршами автор нової збірки «Голос надії» протистоїть розмовам про кризу класичного письма – ту кризу, яка насправді радше віртуальна, ніж реальна, бо, як наголошував Олександр Довженко, «істинне тільки те, що прекрасне».

Микола СЛАВИНСЬКИЙ,

м. Київ

ЛІПЛЕННЯ ТІНЕЙ З ВОСКУ:

читацькі постекспресії

Мої матеріали про книжки майже завжди не сплановані: не можу писати «аби було», як і не можу писати щодень про книжки через замовлення. Для мене написати про книжку відгук/рецензію – те ж саме, що написати поезію чи новелу, а то й роман. Коли мені надсилають рукописи з пропозицією «співпраці», часто всього-на-всього не реаую, бо намагаюся писати про видання, що варті уваги або з невідомих на те причин випали з літературного контексту. Я свідомо того, що сідаю на шпагат самурайства, але нехай ці граблі залишаться на моєму городі.

ДОБРОВОЛЕЦЬ СМЕРТІ

(Михайлишин І.Я. Танець смерті. Щоденник добровольця батальйону «Донбас» / Ігор Михайлишин; худож.-оформлювач О.А. Гулагова-Мешкова. – Харків: Фоліо, 315 с. – (Воєнні щоденники))

Читати щоденник – як заходити в чужу кімнату у світлі сутінок, де сидять закохані, по-газдівськи сидати поміж них зі втупленим поглядом «причина мовчанки?», відтак зчитувати по обличчях невдоволення: потік приємнощів інтимного діалогу перервано зненацьким приходом когось-то.

Залишається не знати що: не піти і не залишитися. І тут зринає «але»: інтимні розмови – у площині інтимних бесід на вітер; письменницький щоденник – у цьому разі на воєнну тематику – у площині історій, що мають право на життя як одна зі сторінок людського досвіду.

Рецензування не тільки воєнних щоденників, а й фактично всіх книжкових зроджень на воєнну тематику, завжди не об'єктивне: кожен, хто бере їх у руки, змушений враховувати особистий досвід автора, мовляв, обставини склалися так, що потрібно написати так і так, свідомо скоротивши критичні зауваги або ж взагалі закрити на них очі, однак про книжку варто говорити як про нерозривну цілісність, а не бракувати сторінки

з вибором найбільш удалих й ухиленням від невинності автора. І тоді з'являються псевдозбірчини, у яких рядки склепано будь-як; якби хтось із цивільних вийшов на літературні люди з подібним писанням, йому б не дало жити переслідування в'їдливих закидів коментаторів, що вони самі ні на що не здатні, але вколоти перші.

Спершу ця книжка мене відштовхнула, коли натрапляла на рясні рускоязычніє вкраплення діалогів та речень. Згодом вирішила, що читатиму по кілька сторінок щодня. І дійшла висновку, що внесення автором чужорідного язика на сторінки видання цілком виправдане, оскільки є результатом невирішення мовного питання на окремих територіях, тому моменти прочитання мови командира батальйону (зрештою, і не тільки, ще й цивільних), який вибрав собі псевдо «Лермонтов» (український! військовий назвався прізвиськом російського поета; як на мене, бракує «Пушкіна», який заклав основи імперської ідеології, тоді було б прекрасно, було би чітко видно, хто проти кого воює, головне – на чиєму фронті), показує реальне обличчя держави і нації, не замасковуючи нічого. Зрештою, доволі виразно помітно, що рускоезичний синтаксис питома не органічний для мови автора, оскільки речення косрубаті, стилістично не відшліфовані, радше – неприродні, – І. Михайлишин фіксував часоподії такими, якими вони є.

Зрештою, яка війна, таке й письмо про війну і письмо війни, приховувати нічого не потрібно, тим не менше вдаватися в естетизацію описів, тому речення прості, уривчасті, іноді як вироки. На відміну від інших щоденникових видань, де переважає авторський монолог як мимолітний потік свідомості, що є своєрідною авторською рефлексією спроби вивільнення болісних сторінок реалій, у «Танці смерті» прочитаємо рясне нашарування діалогів, обрамлене датуванням, що дає змогу простежити події на тлі часового відтинку (4 червня – 30 серпня 2014 року, також є одруки в датуванні), еволюцію авторського мислення і самосвідомості, репрезентованих в індивідуально-авторському стилі, а головне – у динаміці міжлюдських взаємин.

Війна – простір, у якому є ті, хто перемагає, і ті, хто програє, – по-іншому ніяк. І є ті, хто у 2014 році вступив до лав добровільно, з почуттям обов'язку, і ті, хто не мав що робити, інші ховаються від кредитів у банку, ще дехто вирішив, що йому втрачати нічого, є й ті, хто добровольство інтегрував у заробіток (І. Михайлишин (псевдо «Піаніст») став добровольцем з почуття обов'язку: у книжці є запис, де сказано, що коли надійшла перша зарплата за службу, відмовився її брати, сказавши, що війна – це обов'язок, а ті гроші брудні).

Ще один із важливих моментів: «Танець смерті» – музичний твір Ф. Ліста, що є визначальним для автора, оскільки символізує вічне проти-

стояння між добром і злом, тому ноти роздрукував ще коли був на навчанні в Київській муніципальній академії музики імені Р.М. Глієра, жив життя, і відтоді з ними нерозлучний, бо зміна пунктів перебування змушувала шукати фортепіано по найближчих школах (*«За першої можливості – повертаюся до цього твору, який заповнив мою душу і голову. У нього чудова драматургійна модель. Спочатку розробляється головна тема. Першими вступають басы. Задають ритм. Б'ють наче ковадлом по голові. За ними вступає тема. Моторошна і зловісна...»* – 21 липня 2014 року, Попасна).

Перспектива видання у детальному висвітленні воєнних реалій, пов'язаних із точковими пунктами: *«Нові Петрівці – Артемівськ – Попасна – Лисичанськ – Первомайськ – Мар'їнка – Іловайськ – Червоносільське»*, – це живий факт подій, але кому він важливий? – ще трохи... і нам нічого не стане важливим.

Книжка І. Михайлишина (нар. у Кутах на Косівщині) – якраз-таки жива тканина людських долей, що переплітаються у спільний вузол визначальних історичних подій.

МАСКА ЩАСЛИВОЇ

(*Полісянка Юля. Люди без обличчя: роман / Полісянка Юля / Скланка Часу: Канів, 2024. 240 с.)*

В ідеалі про книжку, сповнену виразними жіночими голосами, навіть якщо вони полярні, хоча й доволі самотні, писати рецензійний відгук мала б жінка, котра як ніхто відає, що таке неминучість індивідуальної втрати жінки, тоді як я пишу крізь призму читачького досвіду. По цьому заприкмечу «але»: такі жінки не зронять ні рядка, оскільки не пнуться зі шкури, аби вертеп їхніх хатніх проблем мав право голосу. Та чи варто? Їм не до *otium**: потрібно нести тягар замість обидвох: свій і ще когось-то [...], тому історій, де жінка несе на плечах ледь не пів (не)світу, – як піску морського.

У Юлі Полісянки (Сільчук) ліро-епічне світовідчуття, із тяжінням до ліричного більшою мірою, тому канва її прозаїчного письма, хоча й протікає в руслі літературної традиції, здебільшого – у площині особистого, стягнутого з-під індивідуального досвіду, однак авторка влучила в мішень, вдало обравши тему, суголосно якій зуміла найповніше розкрити творчий потенціал. Підозрюю, у «Людях без обличчя» – частка автобіографізму: гадаю, Юля Полісянка пройнялася, пропускаючи крізь себе кожну з історій, так що в чужому дзеркалі мимоволі розпізнала власні обриси і, перш ніж писати, чітко визначила, що хоче донести світові, не розпорошуючи себе

на те, що зумовило б її літературну другорядність. І ця книжка (зрештою, як і будь-яка добра книжка) – результат людського досвіду, помножений на внутрішній вибір.

Висновковуючи з уже сказаного, не скажу, що це книжка про жіночу любов (фактично, тут нею не пахне: це ілюзія любові, у якій, в принципі, живе чи не кожен, і Юля не боїться про це сказати); що це про побутові дрібниці (хоча можна виходити з того, що людські історії увиразнюють надмірні деталі, таким чином роблячи їх відмінними); що це спроба винести на суспільство хатне сміття, пропущене крізь авторську фантазію (брехня, під прикриттям творчої видумки, залишається брехнею); що це наскрізно «жіноче» письмо (у

романі суть не в емоційному стрижні, що є плодом першочергово індивідуального «дригу» амбіцій бути почутою). Ні. Скажу першочергово, що це психологічний роман: по цьому і вклиню акцент, бо такі історії потребують не емоційного сплеску, а емоційної глибини, закроєної на внутрішньому конфлікті (у романі виразно проявлено метання Тетяни – красивої жінки з бурхливими бажаннями, на противагу якій творча і талановито скромна Ліля застрягла в платонічному захопленні священником Георгієм-Юрієм).

Авторка не стоїть ні на чиєму березі – усього лишень фіксує людський досвід, крізь який частково пропускає власний, простіше – знає, про що пише, що дає змогу свідчити про талановитість написаного. Щодо мови роману – бракує художнього підкріплення, оскільки є чимало «заїжджено-типових» фраз, на які зчаста можна надбати в журналістсько-публіцистичному стилі письма, тоді ж мова переходить у площину розмовної, хоча динаміки додають англомовні вкраплення. Нерівномірно розкрито історії обох жінок: багато Тетяниної драми, за ширмою якої губиться художниця Ліля.

Попри сказане, видання з тих, на основі якого можна робити необхідні життєві висновки.

**otium – з лат. дозвілля*

Тетяна ТОРАК,
м. Івано-Франківськ

«ТВОРЧІ БДЖОЛИ» ПАВЛА СВИЩА

*Народжений кожен любити
Й збирати букети рясні
Павло Свищ*

Скільки граней таланту притаманні одній людині, не скаже вам ніхто. Навіть вона сама, та людина.

Ми всі звикли до того, що Павло Свищ – поет та прозаїк з містечка Бахмач.

Ось як про це показово розповідає Ольга Штепа: «Споконвіків людина, сприймаючи навколишній світ, відтворювала його в піснях і думках, у картинах, архітектурі, фото. Непомітно писалася історія життя людського. Тож не дивно, що добра душа Павла Свища розкрилася до краси земної, зболіла горем війни та всіх негараздів і він, щоб не бути в ступорі, почав писати спочатку прозу, а потім і поезію. До цього його спонукало ще й те, що за професією він – аграрій. Арій. Можливо, тому він і закінчив Білоцерківський аграрний університет.

Його втішало те, що написана думка вже нікуди не зникає...

Павло не вихваляє свою поезію, про це хай скаже сам читач:

Формує стиль життя красиво,

Шлях пробиває на Парнас.

Красу люблю я особливо,

Є свій у кожного Пегас.

Доторкнувся до цієї краси (краси рідного краю) словом і Павло Свищ. Та в гармонію діянь людини і природи з ракетами вривається війна недоброчливого сусіда. Знищує людину і природу. Про це у Павла:

У бджілок на полі робота,

Духмяний зове аромат.

В мурашок сувора піхота.

Й осу занесло до сонат.

Радіє вночі тільки шепіт.

Щаслива дримає трава.

Лелеки затіяли клекіт...

Війна!.. Хто їй видав права?

З болем у серці Павло Петрович звертається до України:

*Моя ти щедра Україно,
Достиглим хлібом запашина.
Гостинна, барвами чарівна,
Біда, що інколи сумна.*

Але із впевненістю завершує:
*Заграє сурма Перемоги,
Без воєн буде вільний світ,
З'єднаються усі дороги,
Бо це – Тарасів заповіт»*

(з передмови до поетичної збірки П.Свища «Розкривши душу»).

Публіцистику митця з Бахмача високо оцінив Станіслав Новицький у передмові до збірки нарисів про хліборобів «Сівачі українського поля»: «Коли я познайомився з Павлом, він мене вразив дивовижною любов'ю до літератури, життя в ній; прагненням писати про тих, котрі цього заслуговують. Про тих, які жили поміж нас і залишили хоч маленький, але слід справжньої доброчесті. Портрети та біографії у цій книжці наповнені дивовижною аналітикою, аналізом... Ця книжка заслуговує уважного прочитання та осмислення. Перш за все через її наповненість унікальними життєвими долями тих людей, які працювали на славу нашої землі, нашому українському полю. Я наполягав, щоб Павло видав збірку нарисів у цей непростий час, бо нині такі книжки дуже потрібні...

Павло Свищ зробив титанічну річ – зумів показати нашому народові обличчя справжнього патріотизму. Обличчя унікальних людей, які жили колись і живуть нині у нашій країні, працюють заради неї. Вони – хлібороби українського поля! Наші хлібороби і тільки нашого українського поля, заради якого живемо і боремося сьогодні...».

А коли побачила світ у Вінницькому видавництві збірка сучасних казок «Бростка» – другий випуск прозових творів ГО «Поетична родина», то багато хто з нас несподівано усвідомив, що наш земляк ще й казкар.

«Хочеш казку? Не просто історію, а захопливу мандрівку у світ таємниць, магії і добра, що завжди перемагає. Цей випуск «Бростки» створено для маленьких мрійників і старших дослідників, для тих, хто тільки вчиться читати, і тих, хто впевнено крокує світом казок. Розгорни книжку – і

казка зазвучить у твоєму серці чарівною мелодією див. Для дітей від 5 років», – читаю у передмові. І враз щось зі мною твориться: і хоч я не дитина, і мені не 5 років, а в десять разів більше, та так захотілося в цей лютий день, коли на вулиці по-справжньому люто,

коли

Хрустять сніжинки під ногами,

Немов цукринки на зубах.

Зима засипала снігами,

Натоптаний сховала шлях.

Стомилося зимове сонце,

Холодний день мерцій тікав.

Заглянув вечір у віконце,

Нові надії він плекав.

Достиглим яблуком на небі

З'явився місяць-чарівник.

А зорі – дочки превелебні

Сипнули пір'ячко в квітник.

Павло Свищ

Сісти в крісло біля затопленої грубки, замотатися в теплий плед і поринути в найпрекраснішу пору року – дитинство, читаючи казочку мого земляка «Ятута».

За читанням швидко спливав час, і щоб продовжити чарівливі хвилини, вирішила поговорити про цей твір, висловивши своє бачення.

У жанрі казки автор Павло Свищ спробував себе вперше, як він поспішив відмітити. І це був дебют твору. На мою думку, вдалий.

Усе, що описано в казці, відбувається насправді. Це минуле і сьогоднішня нашої України: «Початок цієї історії сягає так глибоко в сиву давнину, що вже ніхто не може пригадати, коли точно вона відбувалась. Змінилося все, навіть бджоли стали не такими, як були на початку цієї історії, не говорячи вже про смугастих ос.

На світі багато тисяч років живуть маленькі працюючі бджілки, які старанно збирають нектар на мед, носять його у свої домівки, а ледаці, агресивно налаштовані смугасті оси підстерігають та грабують їхні медові запаси.

Оси мали жахливий характер і постійно заздрили бджолам через те, що ті працюють і мають великі запаси меду. Смугасті оси постійно прагнули бути кращими, але водночас зовсім не мали бажання працювати».

Якщо ці дії пропустити через призму нашого часу, то бджілки – це український народ-трудівник, а оси – наші східні вороги, які вирішили пригостити фею не медом, а своїм жалом. Дійшла їхня ненависть до того, що оси найближчих своїх сусідів-бджілок вбивали і грабували.

«Та не знали оси, що їхні жалі зовсім не діють на чарівних істот. Розгнівалась фея за таку підступність і як кару наслала на них своє чаклунство, через яке смугастих ос перестали поважати люди. А спаде воно лише тоді, коли оси почнуть наполегливо і завзято працювати та припинять заздрити іншим».

Як на мене, неповага до ос – це засудження всім цивілізованим світом цієї війни.

Суспільний лад України показано на прикладі життя бджолиних сімей, які живуть у вуликах, пофарбованих у жовтий колір, з блакитними дашками, як державний символ нашої країни – прапор. І стояли ці будиночки у великому доглянутому осінньому садку.

«Дерева вже вбиралися у такий же яскраво-жовтий колір, як і будиночок бджілки. Облетівши ще декілька разів будиночок, Ятута в супроводі Ващури та декількох сестер піднялися аж до самісінького блакитного неба – отут ми живемо, а он там збираємо рано навесні корисний пилок і ранній нектар на мед...».

*Вже осінь взялася до праці
І пензлі дістала свої.
Ось фарби розносить на таці,
Розмішує їх у воді.
Червоні – на явір тримає,
А жовті – березі й траві.
Берізка кленок обіймає,
Подайте охри і мені.
А осінь розмішує фарби
І кропить холодним дощем.
Довкола справжнісінькі скарби,
Грибочки сидять під кущем.
На росах заграло проміння,
І сяйвом горить небокрай.
Відмінне в майстрині уміння, –
Тримати прикрашений гай.
Малює картини природа
І змінює ритми життя.
Така вже у осені врода,
В дарунок – живі відчуття.*

Павло Свищ

Кульмінація казки, як на мій погляд, це отримання від чарівної феї грамоти за найсмачніший мед – здобуття суверенітету та незалежності України.

Кожна сім'я бджолина біля вхідних дверей-шпаринок свого вулика вимушена тримати найхоробрішу охорону, аби загарбники-оси не пробрались до їхнього будиночка і не скривдили їх.

Чи ж не схоже це на те, як наші хоробрі бійці ЗСУ роблять все, щоб ми могли жити, навчатися, працювати?!

«У бджолиної королеви-матінки велика сім'я, її основне завдання – мати якомога більше дітей і виховувати їх працюючими».

Матінка Аїна – це сукупний образ жінки-українки, матері, Берегині роду людського. У казці показана, як скромна, «старанна у своїх принципах, що навіть восени не полишає наполегливої праці», «постійно дбає, щоб із кожної комірки своєчасно вийшла бджілка і щоб вони були доглянуті та щасливі». Матінка любляча, «ніколи не сиділа, склавши лапки», постійно була в русі. Дітки-бжілки матінки Аїни росли б кволими, якби не їли квітковий мед, так як іноді буває з людськими дітками, які не хочуть їсти житнього хліба із супом та борщем. Крім усього, ще вивчали і правила поведіння поза вуликом. Дійсно, восени багато турбот і забот у матінки, як і у справжньої мами.

*В гнізді у бджіл важка робота,
Бджолині вкрали стільники.
Людьми доведена їм квота,
Бо мед забрали залюбки.*

Павло Свищ

*А найсмачніше все ж було,
Як стільники качали.
На пасіці тоді гуло,
То в нотах бджоли грали.*

Павло Свищ

Оси ж у цей час збирали «поганий мед», копірсаючись у гнилих яблуках. Назва твору від імені головної героїні – найменшої бджілки, яка поспішала з'явитися на світ, подаючи голосок: «Я – тут». У всьому їй на допомогу приходить сестричка Ващура – символ вірності, підтримки, чесності, досвіду.

*Скидає з листом літнє плаття
Струнка береза крадькома.
Розносить вітер жовте шмаття,
Бо наближається зима.*

Павло Свищ

Головне зимове завдання бджілок – пізнавальні бесіди, ніби у людей інформаційні хвилинки та

«На столі – пиріг із медом,

Пахучий з липи аромат»

(П.Свищ).

З настанням весни потрібно чистити комірчки для складання у них першого весняного меду і перуги. Закипіла робота...

Ой, як красиво день зростає,

І сонце ближче до землі.

Клен буйні китиці гойдає,

А вчора ще ж були малі.

Налиті соком бруньки в вишині,

Квітує рання алича.

Стоять куці у цвіті пишині,

Ганяють бджоли у квача.

Лоскоче вітер крону липі,

Верба ж сховалась у воді.

Пташки співають наче хімі,

Вертають в роки молоді.

Павло Свищ

«– Онде, бачиш, цвіте верба, там пахучі квіти, які багаті на мед...»

А ось і літечко. «Ятуті сподобалось тут відразу. Адже їхня пасіка стояла посеред квітучої гречки. Сонечко припікало, аромат став такий, що несила стримуватися, щоб не полетіти з відеречками по мед».

Медозбір – це важка щоденна праця для дружньої бджолиної родини.

«Ятута, як і всі бджілки, працювала, не жаліючи крилець і лапок...». Це ж як у людей – «не покладаючи рук» чи «до сьомого поту».

«Одного разу Ятута набрала так багато меду, що не могла з ним піднятися у повітря...»

За процесом зльоту Ятути спостерігали оси. Вони сміялися над стомленою бджілкою. Вирішили над нею поглузувати і відняти її відеречка з медом. Декілька смугастих ос стрибнули на Ятуту, бджілка втратила рівновагу, з наповненими відеречками впала у траву. Цівки меду вихлюпнулися з відеречка та бризнули на землю і крильця бджоли. Вона лежала нерухомо: її склеїв мед...

Розплющивши очі, Ятута побачила над собою цілий рій злих смугастих ос. Нічого доброго це не віщувало. «Все, пропала точно», – невтішна думка перебила в їдливого регіт ос».

Та, як відомо, надія помирає останньою.

Бджілка почула шум, схожий на ревіння двигуна літака, що наближався.

«Ятута розплющила злякані очі. Над нею на квітці висів здоровань, чимось схожий на бджілок. Глянувши вбік, Ятута помітила, що смугасті оси кудись зникли».

Порятував головну героїню джміль @Д-ж-жжж-жжун@ (за словами автора, це допомага Україні від Польщі). Він допоміг бджілці обтерти крильця – вона знову могла літати і братися до праці.

Так зав'язалась дружба між Ятутою та Джижжуном.

*Літати в спеку люблять бджоли,
До квіток ласі і джмелі.*

Павло Свищ

«Щодня в обідню спеку друзі зустрічалися там, де сходилися поля з гречкою і конюшиною, щоби під тінню листочків відпочити від копіткої роботи, поспілкуватися та розповідати один одному про свої пригоди.

Проте ці зустрічі були досить короткими, адже Джижжун і Ятута знали все про лінивих смугастих ос. Друзі не хотіли перетворюватися на ледацюг, невдах і грабіжників, як оси. Тому поспішали на поля, поки цьому сприяла літня погода, аби в кінці літа була змога їм поділитися медом із доброю феєю і людьми».

Квітучі поля, луки, ліси, ріки – це краса і велич нашої неосяжної Батьківщини.

Ось такий оптимістичний кінець має цей твір. Бо ж ми добре знаємо, що в казках зло завжди переможене.

Автор, а разом з ним і ми, віримо, що мир і добро запанує і в наших домівках, бо:

*Війна – це порізаний палець,
Що кров'ю стікає щодня.
Чаклунки лукавої танець
Й гнітюча до болю брехня.
Війна – це скажена собака,
Що смертю кусає щодня.
Безбожників люта атака,
Для них же й самих западня.
Війна – розкоркована пляшка,
Отрута хлюпоче щодня.*

Уроджена вала хижацька,
Живе у нас краще й свиня.
Війна для тупеньких, як цяцька,
Супротив ми – люди щодня.
Загарбників – доля жебрацька,
У нас же молитва – броня.
Війна – суть безглузлого світу,
Що сонечко гасить щодня.
З любов'ю ми сіємо квіти,
Незламна вся наша сім'я.

Павло Свищ

А до розповіді про мед, що в казці символізує достаток країни, хочеться додати: «Україна може похвалитися розмаїттям зібраного меду: липовий, гречаний, рапсовий, акацієвий, соняшниковий, з різнотрав'я. Завдяки проданим багатством держава успішно входить до 10 країн світу, які є найбільшими виробниками меду.

А стародавні греки вважали, що мед сприяє написанню віршів та прищеплює мудрість, а зберігатися може вічно», – зазначає Павло Свищ у своєму нарисі «Петро Прокопович – основоположник «солодкої» галузі» (кн. «Сівачі українського поля»).

Знаючи трішки про захоплення самого автора давнім заняттям бджолярства, не стало дивиною, що у творі подані й теоретичні вкиди про працю пасічника. Цим самим тут досягається кілька цілей: прищепити любов до трудолюбивої комахи – бджілки та поваги до однієї з найстаріших професій людства.

У мене ще виникає підсвідомо думка, що до написання казки має вплив і нарис життя та діяльності знаменитого пасічника-земляка Петра Прокоповича.

Мені відродно й те, що на гербу Сосниці зображений вулик, бджоли та ведмідь, який лізе по соснині за медом.

Ураз захотілося тепла, весни і солодкого квітового меду! Та диво весняного пробудження трапляється й посеред зими! Не вірите. То й даремно.

Назва збірки, де надрукована казка «Бростка» – символічна. За словником – це листкова або квітова брунька на рослині, що починає розпускатися або вже розпустилася. Це слово вказує на початковий етап весняного росту, зелені або цвітіння. Також використовується у поетичному контексті.

Тому я впевнена, що із цієї бруньки розквітне рясний букет – з'явиться на світ ще не одна цікава казочка з захопливим символічним сюжетом авторства Павла Свища.

*Шукала любов чорнобривці,
А маку нарвала букет.
Стояла в прим'ятій травинці,
Такий ось кохання сюжет.
Шукала волошки у житі,
А в косу барвінок вплела.
Кохання розставило сіті
І доля віночок сплела.
Шукала й малесенькі квіти,
Що рясно цвітуть навесні.
Народжений кожен любити,
Й букети збирати рясні.*

Павло Свищ

УКРАЇНІ

*Розхристане пальто й простоволоса,
Зачесана вітрами і дощем.
Іде, не помічаючи, що й боса,
Із, переможно піднятим, мечем.
Стомилася, а йде шукати волю,
Затиснувши від зброї держака.
Із Роду вільна й не терпить недолю,
Тому і давить гнівно слимака.
У заметілі вигріє кубельце,
А в літню спеку радиться з дощем.
Таке невтомне, мудре в неї серце,
Й борониться нагостреним мечем.*

Павло Свищ

(Поезії використані із збірки Павла Свища «Розкривши душу», яку автор подарував мені з автографом).

Валентина МОВЧАН,
освітянка, краєзнавиця,
активістка Сосницького відділення
Чернігівського земляцтва

ВИЗНАЧЕНО ЛАУРЕАТІВ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ПРЕМІЇ ІМ. ЛЕОНІДА ГЛІБОВА ЗА 2026 РІК

Цю премію заснували МГО літературна спілка «Чернігів» та редакція журналу «Літературний Чернігів» 2002 року.

Премія присуджується авторам за кращі твори, видані не пізніше як за три попередні роки, в день народження Л. Глібова в таких номінаціях: «Поезія», «Проза», «Літературознавство», «Краєзнавство», «Мистецтво», «Гумор та байка» «Благодійна та громадсько-просвітницька діяльність».

Серед лауреатів минулих років є відомі творчі особистості, зокрема письменники Олександр Забарний, Сергій Дзюба, Тетяна Дзюба, Анна Багряна, Петро Сорока, Владислав Савенок, Василь Слапчук, Іван Корсак, Ганна Арсенич-Баран, Станіслав Новицький, директор музею М. Коцюбинського Ігор Коцюбинський, літературознавець, професор Володимир Кузьменко, професорка Надія Кузьменко, дослідник козацької доби Сергій Павленко, професор Григорій Самойленко, артист Олексій Биш, поет, перекладач Володимир Фриз, літературознавиця, професорка Оксана Гарачковська, капела бандуристів ім. Остапа Вересая (художня керівниця, заслужена артистка України Раїса Борщ, хормейстер – заслужений працівник культури України Микола Борщ) та багато інших.

Щойно відбулося засідання журі, де було названо цьогорічних лауреатів. Згідно з протоколом, ними стали:

Поетеса, вчителька музичного мистецтва, громадська діячка **ЖИТНИКОВА Людмила Володимирівна** – за поетичну книжку «Обірвана мелодія життя» (Чернігів).

Прозаїкня, провідна бібліотекарка філії «Медична бібліотека» **ЯРЕМЕНКО Надія Дмитрівна** – за книжку прози «Холодне сяйво діаманта» (Чернігів).

Поетеса, науковиця **ЯКОВЕНКО Тетяна Василівна** – за книжку поезій «Цілувати...» (Вінниця).

Прозаїкня, вчителька середньої школи **КОСТЕНЕЦЬКА Оксана Миколаївна** – за роман «На прикінці літа» (Чернігівщина).

Бандуристка-інструменталістка капели бандуристів ім. Остапа Вересая **КАЛАШНИК Алла Сергіївна** – за високу професійну майстерність у виконанні на бандурі народних мелодій (Чернігів).

Уручення відбулося 5-го березня о 14 год. у Чернігівській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Софії та Олександра Русових.

Михась ТКАЧ,
голова журі, заслужений працівник культури України

Оксана ПРОЦЕНКО

ТРИ СКАРБИ

*Фантастичне оповідання
для дітей молодшого шкільного віку*

– Сашку, почекай – наздогнав після уроків товариша Мишко, – справа є. Ми вчора класом їздили до Богуслава, у музей. І знаєш, що нам розповідали? – загадково стишив голос Мишко. – Виявляється, біля Медвина колись були поселення трипільців. Під час розкопок тут знайшли старовинний посуд, наконечники стріл, різні інші речі, а головне – монети. Ми навіть бачили кілька.

– Справжні старовинні монети? Біля Медвина?

– Угу, – кивнув Мишко.

– От би й нам такі знайти...

– Так і я ж про це. Якраз і хотів запропонувати тобі пошукати скарби.

– Я – за! – пожвавився Сашко. – Але де їх шукати?

– Ну, не знаю точно... Але найзагадковіше у нас місце – гора Тотоха. Ти ж знаєш, скільки про неї легенд ходить, навіть пупом Землі її називають. Думаю, що можемо розпочати пошуки біля неї.

– А коли підемо?

– Забіжу додому, щоб батьки не хвилювалися, та й візьму дещо: саперну лопатку, ліхтарик, наплічник. Зустріньмося через годину, гаразд?

– Ок'. Чекай тебе біля дуба.

– По руках! Не забудь – за годину! – гукнув Мишко на бігу.

Сашкові нетерпеливилось швидше вирушити на пошуки. Він ледве встиг щось укинути до рота й уже помчав до Медвин-дуба. Лише на місці глянув на екран телефона й виявив, що до зустрічі ще майже пів години. «Що ж робити?» Щоб якось згаяти час, почав ходити навколо дерева. А воно, треба сказати, нічогеньке – більше шести метрів по колу! Швидко й

не обійдеш. Тупцяв, тупцяв, аж раз – щось лупнуло по голові. Придивився, що то впало поряд – аж то гроно жолудів. Та таке незвичайне – три штуки разом скріплені. Цікаво, що це за знак? Можливо, це нам сигнал, що пошуки будуть удалими?

– Ти вже тут? – Почув зненацька голос Мишка. Аж здригнувся.

– Так, давно вже. Не терпиться.

– А що то в тебе? – примітив Мишко жолуді в руці у друга.

– Та от, поки чекав тебе, ходив тут, вони впали мені на голову. І що б то могло означати?

– Ха-ха-ха-ха! – розреготався Мишко. – Іще скажи, що вони чарівні й можуть бажання виконувати.

Сашко трішки знітився:

– Та я не те... Просто сказав, що впали... Але пішли – нам треба знайти скарб.

Не встиг Сашко закінчити слово, як раптом земля задвигтіла, й хлопці побачили, що прямо на них мчить кінний загін. Хотіли сховатися за дуб, але замість кремезного дуба побачили молодий дубок, гарний, великий, але не до порівняння з їхнім.

Загін уже майже пролетів мимо, коли останній вершник пришпорив коня і завернув до дітей.

– Добридень, парубчаки! – гукнув з коня.

– Добрий день... – тихо-тихо відповіли гуртом.

– Хто ви такі? Що тут робите?

– Та ми з Медвина... Я – Сашко...

– Я – Мишко... Ми хотіли йти на Тотоху скарби шукати...

Козак розсміявся таким розкочистим сміхом, що здавалося, наче звук прокотився по всьому степу.

– Скарби, кажете? Немає ціннішого скарбу за свободу. От ми, бачите, на чолі з батьком Самусем хочемо відстояти свої козацькі вольності, об'єднати всі сили козацькі, щоб повстала Україна від Дніпра до Дністра, щоб побігли ляхи з нашої землі аж за давній польсько-український кордон.

Хлопці не знали, що й сказати – тільки переминалися з ноги на ногу. Та козак уже часу не гаяв: махнув їм шапкою на прощання і подався наздоганяти своїх.

Радість від майбутніх пригод згасла. Минув і перший страх. Тепер Сашко з Мишком опустили на землю і тільки розгублено перезирилися. Як їм бути далі?

– Знаєш, Сашку, а жолуді твої, схоже, непрості...

– Угу... Я вже помітив... От тільки якби до них ще й інструкцію давали, що як загадувати треба, щоб правильно, не помилитися. Бо ми ж хотіли знайти скарби, але зовсім інші. Жолуде, чуєш, нам потрібні ІНШІ, – наголосив, – скарби!

Сашко так і завмер із роззявленим ротом, адже в ту ж мить усе навколо них змінилося, ніби на сцену виїхали інші декорації. Козаки зникли, дуб став товстим і крислатим, а під дубом сидить бандурист і виводить давню українську думу.

Поряд з бандуристом крутиться хлопчак, трішки старший за них. Помітивши Сашка й Мишка, він підійшов.

– Добридень, а ви хто такі будете?

– Я – Сашко.

– Я – Мишко. Ми з Медвина. А ти хто? І що це за місто?

– Дивні ви, – з інтересом розглядав їх хлопчак. – Кажете, що з Медвина, а вбрані не по-нашому й рідне місто не впізнаєте.

– А який зараз рік? – схаменувся Мишко.

– 1917, а що?

– Та нічого... – протягнув розгублено Мишко.

– Васильку, хто там? Що за люди? – озвався раптом бандурист.

– Та то якісь дивні хлопчаки, дядьку Антоне. Кажуть, що з Медвина, а самі місто наше не впізнають. Може, шпигуни які?

– Та не шпигуни ми, – одразу заперечив Сашко. – Ми, розумієш, з іншого часу, який наступить аж через сто років. Наш Медвин не такий, набагато менший. І не місто, а село. Трохи більше двох тисяч населення.

– Як це з іншого часу? Щось ти мені брешеш? – не йняв віри Василько.

– Зачекай, хлопче, – підійшов до них бандурист. – А розкажіть-но мені, як ви тут опинилися.

Діти навперебій переповіли, як вирішили шукати скарби, як жолуді перенесли їх спочатку в часи Козаччини, а тепер от сюди. Не зрозуміло, чому. Адже їм треба були скарби.

– Послухайте мене, діти. Я – Антін Митяй. Уже трохи пожив на світі й чимало побачив. Не знаю, що чекає нас у майбутньому і як ви сюди потрапили, але можу точно сказати, що без знань, без освіти ми не маємо майбутнього. От подивіться довкола. Це наш Медвин – місто, у якому проживає близько шістнадцяти тисяч населення, діє товариство «Просвіта». Кілька років тому наша громада подала клопотання до попечителя Київського навчального округу з проханням побудувати в Медвині чотирикласну міністерську школу. І тепер ми маємо вищу школу, у якій уже навчають не тільки грамоти, а й основ наук. Людьми темними,

неосвіченими будь-який самозванець зможе керувати, а люди освічені – вільні. Вони розбудовують свій край, розвивають його.

Сашкові й Мишкові не вірилося, що це їхній рідний Медвин: шістнадцять тисяч жителів! Та це ж вісім сучасних Медвинів! Два цегельних заводи, дев'ять кузень, два млини й аж 45 вітряків! Неймовірно!

– Ой, що це я, – схаменувся бандурист. – Ви ж, певно, голодні. Ходімо в затінок. Васильку, пригости-но хлопців пиріжками.

Усі пошкандибали до дуба. Василько – попереду. І поки решта вместилися в затінку, уже взяв торбу й усім роздав по пиріжку.

Мишко із Сашком притулилися спинами до стовбура. І так сумно було їм на душі. Усі їли мовчки. Кожен думав про своє.

Зануривши руку в кишеню, Сашко нашупав дубову гілочку, на якій усе ще лишався один жолудь. Погладивши його гладенький бік, хлопчак гірко всміхнувся і подумав: «І нащо ми це все затіяли? Як же хочеться додому!».

– Сину, прокидайся, пора до школи, – почув він раптом голос мами.

Спохопився, озирнувся: «Ох і сон наснився! Якщо Мишко кликатиме, нізащо не погоджусь на пошуки скарбів!». Трохи прочунявши, Сашко оглянув себе. А чому це він досі в тому одязі, у якому був у сні? Засунув руку в кишеню. Що це? Витягнув звідти корінець від дубової гілочки і шматок пиріжка, яким пригостив його Василько.

«Ой у лузі червона калина...», – залунала з телефона улюблена мелодія.

– Слухаю.

– Привіт, Сашку, – прошепотів у трубку Мишко. – Ти вдома?

– Так. А ти?

– Ох і сон мені наснився! З переляку вирішив перепитати, чи з тобою все гаразд.

Сашко розсміявся:

– І я тебе хотів спитати про те. Але ж не може так бути, щоб ми бачили один і той самий сон.

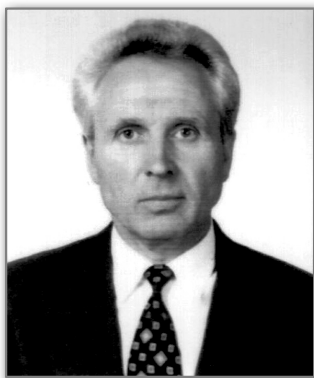
– Угу... Та й шматок пиріжка в мене лишився. Зі сну...

– Знаєш, друже, думаю, що всі найважливіші скарби ми вже маємо: ми вільні, у нас є рідний дім і ми здобуваємо знання.

– А мені так сподобався Медвин, яким він був сто років тому! Треба й нам навчатися, щоб ми змогли розбудувати наш рідний край і зробити його багатим і квітучим.

– І нехай це буде наша нова таємниця, – усміхнувся Сашко.

Валерій ДЕМЧЕНКО

ДИПЛОМАТІЯ НЕАНДЕРТАЛЬЦІВ, АБО ПЛАНЕТАРНИЙ ЛОХОТРОН

Основи дипломатії закладали ще неандертальці. У тогочасних суспільних стосунках найвагомішим аргументом був дрючок у міцних руках. Прав був той, у кого дрючок довший.

Протягом тисячоліть люди до фізичної сили потроху додавали розуму. А після двох кровопролитних світових війн заклали основи міжнародного права. Арбітром визначили ООН. Але вона поступово перетворилася лише на нікого не зобов'язуючі посиденьки і говорильню.

Крім ООН, носіями міжнародного права стали НАТО і Євросоюз. Певний час їм удавалось стримувати апетити агресорів. Прихильність до міжнародного права демонстрували і США. Вони формально дотримувалися правил пристойності. Хоча були і спалахи придуркуватості (В'єтнам, Панама, Афганістан, Ірак). Поки не відбулося друге пришестя новоявленого «месії» – Трампа. Емоційний і невгмонний нарцис із генами і психологією неандертальця відкинув езопівську мову дипломатії. В основу поклав цинізм, гешефт, принцип батога...

Світова спільнота від трампівської дипломатії у ступорі. У політиці він поводить ся з граціозністю бегемота. Або як мавпа з гранатою. Напевно, проявляється феномен стійкості генів неандертальця. Щоправда, у неандертальській общині його б відразу поставили на своє місце, але у сучасному цивілізованому світі надійної протидії гопнику так і не знайшли.

У Дона в пріоритеті права агресора, а не його жертви, гешефт вище порядності, честі, благородства.

Зовсім не випадково до складу переговорної групи щодо припинення війни росії в Україні він делегував людей без належних юридичних повноважень, без дипломатичної освіти, без дипломатичного досвіду – партнера по бізнесу Віткоффа і свого зятя Кушнера.

У відповідь на це українські дотепники пропонують залучити до перемовин із нашого боку рівнозначних за дипломатичним рангом учасників – тьотю Соню з одеського Привозу та бабу Галю з київської Бессарабки. Вони мають такий «дипломатичний» досвід, володіють такими «дипломатичними» прийомами, що у протилежної сторони не буде козирів.

У Трампа завжди паморочилася голова від споглядання дармових грошей і доступних жінок. Його постійно супроводжують гучні скандали, пов'язані то з «романтичними» стосунками з порнозіркою, то з викривальними плівками Епштейна («полуничка» з неповнолітніми), то зв'язками з КДБ.

Зараз Дон шаленіє від «блискучої» перемоги над малюсінькою Венесуелою (площа країни не набагато більша, ніж палуба авіаносця). Туди під приводом боротьби з наркотрафіком він кинув стратегічні бомбардувальники Б-2, авіаносець, ядерний підводний човен, найсучасніші гелікоптери, загін спеціального призначення. Обіцяє за допомогою військової сили «розібратись» з Гренландією, Колумбією, Кубою, Мексикою.

На відчайдушний крок (мабуть, з надією на спасіння своєї вітчизни) пішла лауреатка Нобелівської премії миру Марія Коріна Мачадо. Вона під «дипломатичним» тиском віддала Трампу свою золоту нобелівську медаль. Після цього він проголосив себе чинним нобелівським лауреатом. Але Нобелівський комітет дохідливо роз'яснив нахабі, що самих медалей він може купити скільки завгодно, але титул лауреата при цьому не передається.

Якщо вже «головний дипломат» планети бере політичні хабарі медалями, то у мене теж є пропозиція. У власній колекції маю унікальні медалі «За знищення колорадського жука», «За пірнання в ополонку», медаль мого Рекса із собачої виставки. Віддам! Хай утішається. Тільки б відчепився від України зі своїми пропозиціями про капітуляцію.

Після Трампівських «дипломатичних» промов складається враження, що він за усе життя не прочитав жодної книжки. Кажуть, якби прочитав

хоч одну, неодмінно б вихвалявся, що перечитав усю світову класику. Двічі чи тричі!

У Давосі Трамп заявив, що для США становлять загрозу ООН і НАТО! Тому замість ООН він створюватиме Раду миру. На організаційне засідання запросив (зобов'язав прийти!) низку очільників залежних від нього країн. Керувати цією сімейною конторою призначив себе. Пожиттєво! До керівництва (хто б сумнівався!) залучені Віткофф і Кушнер. Вирішальне слово у прийнятті рішень Ради надав теж собі. Усі інші члени Ради матимуть лише дорадчі повноваження.

Уступний внесок кожної країни – один мільярд доларів. Коштами, звичайно, буде розпоряджатися сам Трамп.

Пропонується ось такий планетарний лохотрон!

Літературний ЧЕРНІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спільки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 1 (113) 2025 р.

Комп'ютерна верстка
Валерія Лозового

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

***На першій сторінці обкладинки –
портрет Тараса Шевченка. Володимир Матвєйцов.
Пророк. Полотно, акрил. 2013***

*Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.*

Рукописи розглядаються тільки
в електронному вигляді

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефон: 95-40-26
e-mail: litchernigiv@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 12.03.2026 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 12,0. Обл.-вид. арк. 12,0
Папір офсетний. Зам. № 0001. Тираж 150 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14035, м. Чернігів, вул. Карпенка-Карого, 40
Тел. 066-2524507

літературний **ЧЕРНІГІВ**

*...чудо якесть, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкривсь на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.*

О. Гончар

